

BADANIA ARCHITEKTONICZNE

Brama Lidzbarska
przy ul. M. Konopnickiej nr 9 w Bisztynku
(dz. nr 38/4, obr. 1 Bisztynek)

Zleceniodawca	Gmina Bisztynek ul. T. Kościuszki nr 2, 11-230 Bisztynek		
Specjalność	Nr uprawnień i nr przynależności do właściwej izby		Data, pieczęć i podpis
Opracował:			
architektura	mgr inż. arch. Jacek Adam Strużyński	upr. bud. nr 10/94/OL, WM-0119, zaśw. WKZ 17/94	

Olsztyn, wrzesień 2013 r.

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

I. CZĘŚĆ OPISOWA

- Opis badań architektonicznych i wnioski konserwatorskie
- Pomiar cegieł

II. CZĘŚĆ ILUSTRACYJNA

- Ikonografia
- Zdjęcia z badań architektonicznych
- Rysunki

CZĘŚĆ OPISOWA

Opis badań architektonicznych i wnioski konserwatorskie

Pomiar cegieł

Opis do badań architektonicznych

Bramy Lidzbarskiej

przy ul. M. Konopnickiej nr 9 w Bisztynku
(dz. nr 38/4, obr. 1 Bisztynek)

1. Zleceniodawca

Gmina Bisztynek
ul. T. Kościuszki nr 2, 11-230 Bisztynek

2. Dane wyjściowe do opracowania

- 2.1. Umowa nr GMP.7013.4.2.2013 z 10 lipca 2013 r.
- 2.2. Mapa sytuacyjno-wysokościowa w skali 1:500.
- 2.3. *Inwentaryzacja. Brama Lidzbarska przy ul. M. Konopnickiej nr 9 w Bisztynku (dz. nr 38/4, obr. Bisztynek)*, oprac. J. Strużyński, Olsztyn, sierpień 2013 r.
- 2.4. *Dokumentacja konserwatorska, dotyczy: badań stratygrafii nawarstwień na elewacji Bramy Lidzbarskiej w Bisztynku*, oprac. A. Szymańska, Olsztyn, 2013 r.
- 2.5. Wizje lokalne, odkrywki architektoniczne, pomiary oraz zdjęcia wykonane na obiekcie.

3. Stan prawny

- 3.1. Nieruchomość wraz z Bramą Lidzbarską stanowi własność Gminy Bisztynek.
- 3.2. Brama Lidzbarska podlega ochronie konserwatorskiej i wpisana jest do rejestru zabytków woj. warmińsko-mazurskiego pod nr A-402 decyzją WKZ w Olsztynie z 12 września 1957 r. (znak: L.403/57)¹.

4. Przedmiot badań

- 4.1. Przedmiotem opracowania są badania architektoniczne budynku Bramy Lidzbarskiej w Bisztynku (adres jw.). Pomiarami, obserwacjami i badaniami terenowymi został objęty ten zabytkowy obiekt i jego bezpośrednie sąsiedztwo.
- 4.2. Badania poprzedzone zostały kwerendą materiałów archiwalnych².
- 4.3. Niniejsze badania architektoniczne przeprowadzone zostały za pozwoleniem W-MWKZ w Olsztynie nr 741/2013 z 18 września 2013 r. (znak: IZNR.5162.6.2013.wm).

5. Cel badań

- 5.1. Niniejsze badania architektoniczne mają na celu rozpoznanie architektoniczne budynku Bramy Lidzbarskiej w Bisztynku, chronologii przemian oraz sformułowanie wniosków do projektowania oraz wykonania prac budowlanych i konserwatorskich w obiekcie w ramach planowanej inewstycji polegającej na zmianie sposobu użytkowania budynku bramy na obiekt usług kultury.

¹ WKZ w Olsztynie w decyzji z 12.10.1957 r. oznajmił: *uznając za zabytek wieżę bramną zw. Bramą Lidzbarską – fragment dawnych obwarowań miejskich. Uzasadnienie: Brama Lidzbarska wzniesiona została w XVw., przebudowana w XVI, następnie (w) XVIII wieku, otrzymała charakter budowli barokowej, i stanowi zabytek miejskiej architektury obronnej czasów średniowiecznych.*

² Kwerenda obejmowała udostępnione zasoby archiwum WUOZ w Olsztynie, Archiwum Państwowego w Olsztynie, Biblioteki MWiM w Olsztynie a także zbiory własne autora niniejszego opracowania oraz zasoby dostępne w internecie: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de/>; <http://www.bisztynek24.pl/fotografia.html>

6. Zakres badań

- 6.1. Wykonanie reprezentatywnych odkrywek architektonicznych prowadzących do rozwarstwienia chronologicznego zasadniczych elementów obiektu oraz miejskiego muru obronnego. Niniejsze badania architektoniczne w części wykorzystują zachowane odkrywki z poprzednich badań architektonicznych przeprowadzonych w 2008 r.³
- 6.2. Wykonanie reprezentatywnych odkrywek architektonicznych prowadzących do określania możliwości wprowadzenia zmian podlegających na przebudowie i ingerencji w zabytkową strukturę obiektu.
- 6.3. Wykonanie fotografii odkrywek oraz wskazanie lokalizacji odkrywek na właściwych rysunkach.
- 6.4. Opracowanie wyników badań w formie opisowej, rysunkowej i fotograficznej.
- 6.5. Określenie rodzajów badanych węzłów.
- 6.6. Wykonanie szkiców istotnych dla prowadzonych badań architektonicznych odkrytych elementów budynku bramy i miejskiego muru obronnego.
- 6.7. Określenie chronologii poszczególnych elementów składowych budynku bramy na rysunkach elewacji i na rzutach.
- 6.8. Przedstawienie wskazań do uzupełnienia badań konserwatorskich.
- 6.9. Opracowanie wniosków z badań architektonicznych budynku bramy uzupełnionych o analizę urbanistyczną miejsca (bezpośredniego sąsiedztwa zabudowy) oraz opracowanie wskazań konserwatorskich do projektu inwestycji polegającej na zmianie sposobu użytkowania bramy na obiekt usług kultury.

7. Okres wykonania

- 7.1. Niniejsze badania architektoniczne w zakresie prac terenowych zostały wykonane we wrześniu 2013 r.
- 7.2. Prace kameralne zakończone zostały w końcu września 2013 r.

8. Metoda pomiarowa i badawcza

- 8.1. Pomiary uzupełniające posiadaną inwentaryzację jak też domiary odkrywek (istniejących i obecnie wykonanych) zostały wykonane przy użyciu dalmierza laserowego i stalowej taśmy mierniczej, pomiary dowiązane zostały do układu lokalnie przyjętych roboczych osi, poziomów niwelacyjnych i pionów założonych na potrzeby inwentaryzacji.
- 8.2. Wszystkie rzędne podane w inwentaryzacji (patrz pkt. 2.3.) w dokumentacjach badawczych zostały sprowadzone do układu państwowego a poziom $\pm 0,00$ przyjęto na rzędnej państwowej wynoszącej 133,12 m n.p.m. (jest to poziom murowanego progu w wejściu do budynku).
- 8.3. Pomiary cegieł i murów zostały wykonane za pomocą stalowej taśmy mierniczej.
- 8.4. Badania architektoniczne niemalże w całości przeprowadzono metodami inwazyjnymi poprzez skucie tynków do osiągnięcia muru ceglanego lub kamiennego. Badane miejsca zostały wytypowane na podstawie własnych obserwacji stanu tynków oraz murów ceglanych w już istniejących odkrywkach, w wyniku wstępnej analizy materiału źródłowego i pomiarów własnych a uzupełnione na podstawie bierzącej analizy wykonanych odkrywek.

9. Sposób opracowania

- 9.1. Część opisową sporządzono z wykorzystaniem materiału ikonograficznego. Reprodukcje materiałów archiwalnych zostały odpowiednio przygotowane. W przypadku map i planów zostały sprowadzone one do tej samej skali i identycznie wykadrowane oraz dopasowane tak aby ułatwić ich wzajemne porównywanie. Materiał ilustracyjny w postaci zdjęć i kart pocztowych, o ile było to możliwe, został stosownie obrobiony, posegregowany do zbliżonych ujęć i również odpowiednio wykadrowany.
- 9.2. Część graficzną sporządzono w postaci rysunków CAD.

³ *Badania architektoniczne. Brama Lidzbarska – 11-230 Bisztynek, woj. warmińsko-mazurskie, ul. Konopnickiej 9, dz. nr 1-38/4 (1-38/4;1), oprac. Zb. Krzywiec, W. Jaroszewski, D. Krzywiec, Prywatne Przedsiębiorstwo Budowlane „BUDEX” w Braniewie, Gdańsk, wrzesień 2008 r.*

10. Rys historyczny

Prawa miejskie na podstawie przywileju wystawionego przez bpa Henryka III Sorboma Bisztynek otrzymał 30 kwietnia 1385 roku. Miasto założone zostało na obszarze istniejącej od 1346 roku wsi Strowangen, lokowanej na prawie chełmińskim. W tym czasie we wsi istniały już młyn zbożowy, olejarnia, karczma oraz kościół p.w. św. Marty. W opracowaniach naukowych i publikacjach przeważa pogląd historyków, którzy uważają iż w początkowym okresie wokół miasta nie wzniesiono żadnych murów obronnych a miasto chronione było poprzez naturalne i sztucznie ukształtowanie terenu, poprzez staw młyński, nawodnione fosy, wały ziemne i palisady⁴. Zamku nie zbudowano, wzniesiono jedynie dwór zwany kuria będący rezydencją biskupów i urzędników kurialnych wspomniany po raz pierwszy w 1429 r. Kuria w 1457 roku spłonęła i nie została już odbudowana.

Biskupi Henryk Vogelsgang oraz Mikołaj Tungen próbowali miasto zlikwidować ponieważ pozbawione murów obronnych powodowało straty w szczególności w czasach wojen. Mieszkańcy jednak skłonili biskupa do wystawienia 5 marca 1481 roku nowego przywileju i być może dopiero wtedy zdecydowano o budowie murów obronnych miasta. Budowę obwarowań miejskich najprawdopodobniej zakończono przed 1519 rokiem, czyli przed wybuchem kolejnej wojny z zakonem. Wkrótce jednak nie działania wojenne były przyczyną zniszczenia miasta a pożar, który wybuch 9 czerwca 1547 roku. Spłonęło wszystko w obrębie murów miejskich łącznie z ratuszem oraz przechowywanymi w nim przywilejami miejskimi, które bp Jan Dantyszek odnowił 9 lipca 1548 roku. Aby pomóc dźwignąć miasto po kataklizmie na prośbę mieszkańców bp Stanisław Hozjusz wystawił miastu przywilej odbywania cotygodniowego targu. Kolejny pożar wybuchł 12 kwietnia 1589 roku, tym razem ocalał kościół z plebanią. Miasto nawiedzały epidemie dżumy, a w czasie potopu szwedzkiego spłądowali je zarówno Szwedzi jak również wojska brandenburskie i polskie. Kolejne zniszczenia przyniosła wojna północna z lat 1700-1721 oraz pożar z 1707 roku i epidemia dżumy z lat 1708-11. W 1715 bp Teodor Potocki zatwierdził wilkierz, na mocy którego prawo miejskie przysługiwało wyłącznie katolikom. Prawo to przestało działać po wcieleniu Warmii do Prus w 1772 roku. W okresie wojen napoleońskich mieszkańcy Bisztynka ponieśli znaczne straty, Francuzi zarekwirowali niemal wszystko. W XIX wieku sytuacja gospodarcza miasta pogarszała się, tylko część rodzin zdolna była do płacenia podatków. Kryzys pogorszyły pożary z 1847 i 1857 roku. Na poprawę warunków nie wpłynęło nawet połączenie miasta z boczną linią kolejową z Ornety do Sątóp. Po elektryfikacji przeprowadzonej w 1901 roku miasto rozpoczęło w 1905 roku budowę wodociągów.

W czasie I wojny światowej do Bisztynka wkroczyli Rosjanie, dokonując grabieży, gwałtów oraz paląc część zabudowań. Po wojnie ludności ubywało - mieszkańcy emigrowali w poszukiwaniu pracy. 13 września 1939 roku spłonął ratusz. W czasie II wojny miasto nie ucierpiało, dopiero w 1945 roku Rosjanie chcąc stworzyć pozory ostrych walk podpalili wszystkie domy w rynku, których dotychczas nie odbudowano.

Pierwszy kościół pod wezwaniem św. Marty istniał jeszcze przed nadaniem Bisztynkowi praw miejskich. Nowy konsekrował bp Henryk Sorbom poświęcając go św. Maciejowi Apostołowi. W XVI w. dobudowano do korpusu wieżę⁵. Cud eucharystyczny podczas mszy konsekracyjnej uczynił kościół celem pielgrzymek. W 1739 roku biskup Krzysztof Szembek zezwolił na rozbudowę kościoła (dobudowano nawę północną), który ponownie konsekrował w 1748 roku bp Adam Grabowski. Po pożarze w 1770 roku w latach 1776-1781 kościół odbudowano oraz powiększono o nawę południową. Ponownej konsekracji dokonał koadiutor chełmiński bp Karol Hohenzollern w asyście biskupów Ignacego Krasickiego i Karola

⁴ Pogląd ten jak dotąd nie znalazł jednoznacznego potwierdzenia ani zaprzeczenia w badaniach archeologicznych i architektonicznych na terenie miasta.

⁵ Kościółowi, jak należy przypuszczać po wybudowaniu wieży, niektórzy badacze przypisują znaczenie obronne.

Zehmena. W roku 1875 dobudowano zakrystię.

Zważywszy na przekazy historyczne, iż w 1481 roku mury miejskie jeszcze nie istniały, natomiast pożar z 9 czerwca 1547 roku strawił całe miasto w ich obrębie, należy przyjąć za prawdopodobne, że mogły powstać przed wojną z zakonem z lat 1519-21. Wjazd do miasta prowadził przez trzy bramy miejskie: Reszelską, Warszawską (zw. również Jeziorańską) i Lidzbarską. Na obrazie olejnym z 2 poł. XVIII wieku, który znajduje się na plebanii (Repr. 1 i 2), widać Bramę Warszawską oraz istniejące jeszcze zwieńczone krenelażem mury miejskie. Ruszowania, które malarz uwiecznił przy wieży kościelnej pozwalają datować obraz na lata rozbudowy kościoła parafialnego (po 1739 roku).

Brama Lidzbarska jest jedynym zachowanym do dziś elementem murowanych obwarowań miejskich Biszyna⁶. Przebudowana najprawdopodobniej około 1780 roku według projektu Ernesta Masuhra, architekta z Bisztynka, który zaprojektował fasadę kościoła św. Macieja⁷. W k. XIX wieku zaadaptowana została na więzienie (areszt miejski). Najpóźniej do 1957 r. od strony wjazdu do miasta do południowo-zachodniego naroża bramy przylegała niewielka kamienica, która zrujnowana i niezamieszkała została rozebrana (Repr. 5-16). Na elewacji południowej zauważyć, można wyrytą w mokrym tynku datę 1959 r. (Fot. 34 i 35) potwierdzającą remont bramy w latach 1958-1959. Przez szereg kolejnych lat w bramie mieściła się biblioteka i dom kultury. W chwili obecnej brama w zasadzie nie jest użytkowana.

11. Podstawowe etapy budowy i przebudowy Bramy Lidzbarskiej⁸

- 11.1. Na podstawie analizy wyglądu cegieł, wątków murowych widocznych w odsłoniętych licach murów oraz na podstawie wzajemnych powiązań lub ich braku pomiędzy poszczególnymi częściami murów można określić następujące rozwarstwienie chronologiczne budynku Bramy Lidzbarskiej, datowanie zostało oparte o materiały źródłowe:

Etap 1	Budowa zespołu zabudowy Bramy Lidzbarskiej:	
	• wieża bramna (zachowana w części)	XIV w. lub XV w.
	• przedbramie (niezachowane w części rozpoznane)	
	• przyległe mury miejskie (niezachowane i nierozpoznane)	
• przeprawa mostowa albo przepust przez nawodnioną fosę (niezachowane i nierozpoznane)		
Etap 2	Przebudowa barokowa	ok. 1780
Etap 3	Przebudowa budynku związana ze zmianą przeznaczenia obiektu na więzienie (areszt miejski)	XIX w.
Etap 4	Przebudowa wnętrza i otworów okiennych	k. XIX w. - - pocz. XX w.
Etap 5	Przebudowy współczesne:	
	• remonty budynku i uporządkowanie otoczenia po zniszczeniach wojennych	1949-1959
	• remont dachu i wymiana pokrycia dachowego po klęsce gradobicia na pocz. lipca 2012 r.	2012

⁶ W publikacji *Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur* autorstwa L. Czubiela i T. Domagały na zamieszczonym planie Bisztynka autorzy zaznaczają kilka odcinków murów miejskich (Repr. 37)

⁷ Rzempoluch A., *Przewodnik po zabytkach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1992, s. 14

⁸ Tekst na podstawie analizy badań historycznych i architektonicznych zredagowany przez autora niniejszego opracowania.

12. Stan istniejący. Lokalizacja, istniejące zagospodarowanie terenu i opis budynku

- 12.1. Budynek bramy zlokalizowany jest w zachodniej części miasta. Jest to piętrowy niepodpiwniczony wolno stojący obiekt budowlany, jedynie od południa przylega do niego współczesna parterowa tymczasowa murowana przybudówka gospodarcza i fragment kamiennego muru. Brama zlokalizowana jest w trakcie ulicy Grodzkiej u zbiegu z ulicą M. Konopnickiej. W bezpośrednim sąsiedztwie na trawniku po stronie południowej rośnie jedno drzewo. Budynek podłączony jest do sieci gminnej wodociągowej i kanalizacji sanitarnej oraz do elektrycznej, skrzynka złącza kablowego zlokalizowana jest w murze bramy w jej północno-wschodnim narożniku. Wokół budynku przeważają utwardzone nawierzchnie jezdne i piesze ulic Grodzkiej i M. Konopnickiej.
- 12.2. Bramę wzniesiono na planie bardzo zbliżonym do kwadratu o bokach między 10,89 a 11,10 m z przejazdem pośrodku z trzema ostrołukowymi otworami bramnymi rozmieszczonymi na jego długości. Jest to budynek dwukondygnacyjny bez podpiwniczenia z poddaszem strychowym z przejazdem bramnym w przyziemiu, przekryty dachem dwuspadowym od wschodu i zachodu ujętym wysokimi szczytami. Z poziomu parteru w grubości muru północnego jednobiegowymi schodami poprowadzone jest wejście na pierwsze piętro. Na piętrze zlokalizowane są trzy pomieszczenia (pokoje) rozmieszczone wokół komina zlokalizowanego w środku rzutu budynku. Z górnego spocznika schodów po ścianie zachodniej poprowadzone jest za pomocą stalowych klamer wejście na jednoprzestrzenne poddasze.
- 12.3. Elewacja wschodnia (od strony miasta) dwukondygnacyjna tynkowana. W przyziemiu ostrołukowy przejazd bramny ujęty z obu stron ostrołukowymi blendami. W blendzie północnej prostokątny otwór z drzwiami wejściowymi. Na piętrze para prostokątnych otworów okiennych, między nimi elipsoidalna (jajowata). Szczyt ujęty zaokrąglonymi spływami zwieńczony trójkątnym frontonem wspartym na trzech pilastrach. Między pilastrami dwa kwadratowe duże otwory okienne, powyżej oraz w ścianach spływów dwie pary małych, kwadratowych otworów okiennych.
- 12.4. Elewacja zachodnia (frontowa) również dwukondygnacyjna tynkowana. Przyziemie bez dekoracji, na piętrze trzy otwory okienne. Dekoracja szczytu analogiczna do elewacji wschodniej, jednak w ścianach spływów brak małych kwadratowych otworów okiennych.
- 12.5. Okna na piętrze skrzynkowe, dwurzędowe, dwudzielne. Okna w szczycie jednopoziomowe, dwudzielne oraz jednodzielne (małe okienka poniżej belkowania oraz w spływach szczytu południowo-wschodniego). Drzwi jednoskrzydłowe, z przeszklonym nadświetlem. Skrzydło o konstrukcji ramowo-płycinowej.
- 12.6. Budynek Bramy Lidzbarskiej murowany jest z cegły ceramicznej gotyckiej, rozbiórkowej i nowożytniej głównie na zprawach wapiennych i wapienno-cementowych. Mury przyziemia (cokołowe) i z całą pewnością fundamentowe wykonane są z kamienia polnego na zaprawie wapiennej⁹. W części kamienne są również pionowe ościeża frontowego otworu bramnego i odboje. Wszystkie mury są tynkowane. Budynek posiada współczesne drewniane stropy belkowe ze ślepym pułapem i współczesną płatwiowo-kleszczową więźbę dachową o trzech ramach stolcowych. Dach pokryty jest dachówką ceramiczną na łączeniu i deskowaniu na styk. Schody zewnętrzne wykonane są z bloków kamiennych, a wewnętrzne wylewane na wykutym murze, współcześnie dodano drewniane podnóżki i przednóżki. Posadzka sieni wejściowej (spocznika) jest betonowa a podłogi są drewniane deskowe na piętrze przykryte płytami drewnopochodnymi i w części wykładzinami.

⁹ Kamienne fundamenty Bramy Lidzbarskiej zostały odsłonięte podczas prac ziemnych związanych z prowadzeniem instalacji infrastruktury technicznej w przejździe bramnym i po stronie zachodniej w 2010 r., nadzór archeologiczny sprawował A. Mackiewicz (Fot. 124-126).

13. Opis przemian przestrzennych

13.1. Pierwotny zespół zabudowy Bramy Lidzbarskiej (Etap 1)

13.1.1. **Wieża bramna** (zachowana w części)

Brama miejska (tj. budowla w postaci wieży obronnej) w początkowej fazie powstała jako obiekt jednorodny a zważywszy na wymiary jej rzutu, grubość bocznych murów oraz na sposób rozwiązania umocnienia i zamykania frontowego zachodniego otworu bramnego (wnęka najprawdopodobniej z broną) należy przyjąć, że o ile brama została zrealizowana zgodnie z projektem, to w pierwotnym rozwiązaniu musiała mieć wysokość co najmniej trzech kondygnacji, na parterze znajdował się zamykany otwór bramy (Fot. 1), na piętrze na elewacji znajdowało się miejsce dokowania (stacjonowania) brony, z kolei na kolejnej kondygnacji w budynku musiało znajdować się pomieszczenie obsługi i mechanizm podnoszenia i opuszczania brony (kondygnacja niezachowana). Przejazd od strony miasta zamknięty został drugim słabiej umocnionym otworem bramnym (Fot. 26). Poziom wierzchu bruku w przejeździe jest czytelny do dzisiaj i wyznaczają go spody kamiennych odbojów frontowego otworu bramnego a także odsadzki na ścianach podłużnych (Fot. 39-41 i 51-54). Z całą pewnością przejazd posiadał drewniany belkowy strop, jednak z uwagi na domniemane poziomy nieistniejących dziś kluczy łuków nadproży wnek musiał znajdować się wyżej od stropu istniejącego obecnie (Fot. 42-44, 48, 58 i 60). W sąsiedztwie frontowego otworu bramy w przejeździe z obu stron mury zostały wzmocnione przez ich pogrubienie (Fot. 39, 40, 51, 58 i 59). Na południowej ścianie przejazdu znajdowały się dwie wnęki o głębokości 1 cegły zamknięte najprawdopodobniej ostrołukowo. Na przeciwległej ścianie przejazdu w jej zachodniej części znajdowała się tylko jedna podobna wnęką, a obok w części wschodniej otwór drzwiowy zamknięty nadprożem odcinkowym prowadzący do wnętrza muru (Fot. 51, 62, 66, 67, 69 i 70). W grubości muru w tym miejscu znajdował się zapewne przesklepiony korytarz (Fot. 73 i 74) prowadzący do klatki schodowej znajdującej się w części centralnej tego muru. Zdaniem autora niniejszych badań architektonicznych najbardziej prawdopodobne jest to, że schody poprowadzone zostały w grubości muru jako kręcone i że klatka schodowa służyła skomunikowaniu poszczególnych kondygnacji wieży bramy miejskiej. Nie zachowały się żadne mury kondygnacji powyżej piętra (Fot. 113) stąd nie jest możliwe określenie rzeczywistej wysokości wieży bramnej jak też sposobu i rodzaju jej zwieńczenia (dachu lub tarasu).

Porównanie zewnętrznych wymiarów rzutu i grubości murów Bramy Lidzbarskiej z wybranymi zachowanymi analogicznymi obiektami z terenu Prus Wschodnich¹⁰ wskazują na jej nieco potężniejszą konstrukcję.

W związku z powyższym należy uznać, że Brama Lidzbarska w Bisztynku przynajmniej w pierwotnych zamierzeniach, zdaniem autora niniejszych badań raczej zrealizowanych, była obiektem masywnym o dużym znaczeniu obronnym dla miasta.

13.1.2. **Przedbramie** (część nadziemna niezachowana i jedynie w małej części rozpoznana)

Odsłonięte spod tynku w trakcie niniejszych badań architektonicznych na elewacji zachodniej (Fot. 3-17), południowej i północnej (Fot. 18-20) wieży bramnej oraz widoczne na archiwalnych zdjęciach z k. lat 50-tych XX w. (Repr. 10-16) symetryczne pionowe ślady po czterech prostokątnych murach rozebranych i skutych do lica tej elewacji wskazują na wybudowanie jednocześnie z wieżą także i jakiejś formy zapewne

¹⁰ Poniższe dane pochodzą z inwentaryzacji Bramy Lidzbarskiej (poz. 2.3.) oraz dla wybranych obiektów odczytane zostały z ich tzw. białych kart znajdujących się w zasobach WUOZ w Olsztynie.

Brama Lidzbarska posiada następujące wymiary:rzutu przyziemia ~10,9×10,9÷11,1 m, podstawowej grubości muru ~2,2÷2,3 m;
dla Bramy Górnej (Wysokiej) w Olsztynie wymiary te wynoszą odpowiednio: ~9,5×9,8 m i ~1,6 m;
dla Baszty Bramnej Lubawskiej w Nowym Mieście Lubawskim wymiary te wynoszą odpowiednio: ~8,8×8,8 m i ~2,3 m;
dla Baszty Bramnej Brodnickiej w Nowym Mieście Lubawskim wymiary te wynoszą odpowiednio: ~8,3×7,5 m i ~1,8 m;
dla Bramy Miejskiej Lidzbarskiej w Bartoszycach wymiary te wynoszą odpowiednio: ~9,7×9,9 m i ~2,5 m.

przedbramia. Ślady murów zachowały się do poziomu okapu obecnego dachu, a więc do wysokości zachowanych murów średniowiecznych bramy, na co wskazuje łączna obserwacja i analiza lic murów w odkrywkach jak też i lic murów widocznych na wspomnianych archiwalnych fotografiach. Odkrycia te nie wskazują jednoznacznie jaką formę budowli obronnej tu zastosowano, być może była w kształcie prostokątnego barbakanu, albo tylko szyi zakończonej otworem bramnym, w najbardziej skromnym rozwiązaniu istniejące pionowe skucia mogą być pozostałością po przyporach, jednak zdaniem autora, takie rozwiązanie nie znajduje uzasadnienia z uwagi na lokalizację jak i grubość sąsiadujących murów wieży bramnej. Na obecnym etapie badań nie jest możliwe określenie faktycznej wysokości, zasięgu, formy i przeznaczenia budowli obronnej przedbramia, której jedynymi znanymi dziś artefaktami są ślady po niej na elewacji frontowej wieży bramnej. Nie jest też jasne czy zachowane w gruncie i odsłonięte w 2010 r. w trakcie nadzorów archeologicznych konstrukcje murowe, kamienne i ceglane (Fot. 124-126), mają jakikolwiek związek z tym dziełem obronnym.

13.1.3. Przeprawa mostowa przez nawodnioną fosę albo przepust wodny przez groblę (część nadziemna niezachowana i nierozpoznana)

Przekazy historyczne w postaci opisów jak też map i planów wskazują na istnienie przed Bramą Lidzbarską nawodnionej fosy (Repr. 31, 32, 38, 39 i 41), w związku z tym przez nią do bramy i dalej do miasta musiał istnieć dostęp (dojazd). Na obecnym etapie badań nie jest możliwe określenie faktycznej lokalizacji, formy, rozmiarów przeznaczenia budowli mostowej lub przepustu i grobli. Nie jest też jasne czy zachowane w gruncie i odsłonięte w 2010 r. w trakcie nadzorów archeologicznych konstrukcje murowe, kamienne i ceglane (Fot. 124-126), mają jakikolwiek związek z tymi budowlami inżynierskimi.

13.1.4. Przyległe obronne mury miejskie (część nadziemna niezachowana i nierozpoznana)

Przekazy historyczne w postaci opisów i ikonografii (Repr. 1 i 2) wskazują jednoznacznie na istnienie wokół miasta lokacyjnego murów miejskich. Nieliczne ich odcinki najprawdopodobniej istniały do niedawna, gdy jeszcze w latach 60-tych XX w. wykazane zostały na planie zamieszczonym w publikacji książkowej poświęconej ośrodkom miejskim na Warmii i Mazurach (Repr. 37). Poszukiwania ich istnienia na terenie miasta zakończyły się niepowodzeniem a w obrębie elewacji bocznych, południowej i północnej Bramy Lidzbarskiej nie dały jednoznacznych wyników.

Odkrywki wykonane w przyziemiu w części środkowej północnej elewacji Bramy Lidzbarskiej (Fot. 21-24) ujawniły przemurowaną w cegle i kamieniu partię muru o szerokości ok. 2,0 m osadzoną w licowanym murze średniowiecznym. Zlokalizowana jest ona ok. 3,9 m od płaszczyzny elewacji frontowej (zachodniej) i ok. 5,0 m od elewacji wschodniej (od strony miasta). Nie jest wykluczone, chociaż nie jest do dowód wprost, że jest to obecnie jedyny znany ślad po dochodzącym tu północnym odcinku obronnego muru miasta.

Do środkowej części południowej elewacji bramy współcześnie dobudowana została parterowa gospodarcza przybudówka (Fot. 1 i 32), która uniemożliwia wykonanie tu rozpoznania, dlatego też na tej elewacji w ramach bieżących badań architektonicznych wykonano jedynie jedną odkrywkę od strony miasta przy kamiennym murze (Fot. 37 i 38). Odkryte lico muru oraz widoczne w odkrywkach wykonanych w 2008 r. (Fot. 32-34) oraz na archiwalnych fotografiach (Repr. 10-16) w obrębie rozebranej kamienicy istniejącej do lat 50-tych XX w. (Repr. 5-9) nie ujawniają żadnych jednoznacznych śladów obecności a tym bardziej przewiązania prostopadłego południowego odcinka muru obronnego miasta z murem bramy. Można jedynie spodziewać się, że w przyziemiu wschodniego muru kamienicy, zadokumentowanym na wspomnianych archiwalnych fotografiach, widoczne są jego kamienne i ceglane relikty, obecnie jednak trudno jest się ich doszukać w istniejącym murze kamiennym (Fot. 32, 122 i 123).

13.2. Nowożytne przebudowy Bramy Lidzbarskiej (Etapy II, III i IV)

13.2.1. **Wieża bramna**

Średniowieczne fortyfikacje miejskie w czasie rozpowszechniania się użycia artyleryjskiej broni palnej tracą na znaczeniu obronnym co staje się przyczynkiem do ich rujnacji, rozbórki m.in. w celu pozyskania taniego materiału budowlanego czy też do adaptacji na potrzeby i funkcje inne niż związane z obronnością a także do zasypywania fos. Tak też zapewne działo się z murowanymi fortyfikacjami Bisztynka i zespołem Bramy Lidzbarskiej.

Brama miejska (wieża obronna) w k. XVIII w. czy to za sprawą zniszczeń czy też planowanego działania została obniżona i przebudowana w stylu barokowym (Etap II). Mury jej zostały rozebrane do poziomu piętra a na nich postawiono dach ujęty w dwa wysokie murowane barokowe szczyty ustawione w elewacji zachodniej i wschodniej, w celu ujednolicenia wyrazu architektonicznego i zlicowania elewacji zachodniej wnątek brony i bramy wjazdowej zamurowano (Fot. 3, 7 i 11), a całą budowlę otynkowano (Fot. 1, 2, 26, 27 oraz 113-116). Elewacje przyjęły formę i kompozycję widoczną jeszcze bez późniejszych przekształceń na najstarszej zachowanej fotografii z k. XIX w. (Repr. 5). Wówczas też zapewne w przejeździe bramnym obniżono poziom stropu i bruków co skutkowało koniecznością zamurowania wnątek i rozbiórką ich górnych partii w tym zwieńczenia ostrołukowych nadproży (Fot. 42-44, 48, 49, 58 i 60). Wielce prawdopodobne jest to, że w tym okresie, chociażby z powodu zmiany poziomu stropu parteru, przebudowie poddana została klatka schodowa. W trakcie badań nie udało się jednak ustalić dokładnie zakresu przemian przestrznych wnętrza. Wydaje się jednak, że już w tym okresie adaptacja obiektu z przystosowaniem go do nowych funkcji (biurowych lub mieszkalnych) w celu zwiększenia powierzchni użytkowych i kubatury pomieszczeń wymusiła pocienienie większości grubych średniowiecznych murów piętra przez skucie ich od strony wnętrza (Fot. 87, 91, 92, 98, 100, 101, 105-107 i 112).

Dalsze przekształcenia budowlane bramy należy łączyć z przystosowaniem jej w 2 poł. XIX w. na potrzeby więzienia¹¹ (Etapy III). Przekształcenia te ograniczały się zapewne do niewielkiej zmiany układu pomieszczeń na piętrze, wybudowania komina butlowego(?) postawionego na nadprożu i murze środkowego otworu bramnego, zmiany wielkości części otworów okiennych, lokalizacji i wielkości wejścia do budynku, schodów wejściowych, układu klatki schodowej prowadzącej na piętro. Archiwalne zdjęcia z k. XIX i pocz. XX w. (Repr. 5-9 oraz 20-23) przedstawiają proces stopniowych przekształceń otworów okiennych w tym wielkości i podziałów stolarki okiennej co miało być może związek z sukcesywnymi zmianami przeznaczenia poszczególnych pomieszczeń piętra i poddasza oraz w ostateczności ze zmianą funkcji całego obiektu (Etap IV). Zachowana inwentaryzacja pomiarowo-rysunkowa z 1940 r. (Repr. 29), pomimo wielu uchybień, dość dobrze przedstawia rozmieszczenie, wielkości i przeznaczenie (domyślne) poszczególnych pomieszczeń w tym okresie.

13.2.2. **Przedbramie**

W okresie barokowej przebudowy bramy (Etap II) przedbramie albo już nie istniało albo właśnie zostało rozebrane na co wskazuje zarówno sposób przewiązania i licowania zamurowania wnątki brony bramy frontowej ze skutym murem w elewacji zachodniej (Fot. 3 i 11).

13.2.3. **Przeprawa mostowa przez nawodnioną fosę albo przepust wodny przez groblę**

Nie jest znana forma istniejącej wówczas przeprawy przez nawodnioną fosę.

13.2.4. **Przyległe obronne mury miejskie**

Gotyckie mury obronne o ile nie zostały włączone w zabudowę miejską to zapewne były sukcesywnie rozbierane w celu pozyskania taniego materiału budowlanego.

¹¹ Zdaniem autora niniejszych badań była to adaptacja budynku bramy na potrzeby aresztu miejskiego.

13.3. Współczesne przebudowy Bramy Lidzbarskiej (Etap V)

13.3.1. Wieża bramna

Prawdopodobnie budynek bramy nie ucierpiał w wyniku działań wojennych II wojny światowej. Dewastacja jego nastąpiła dopiero po przejściu frontu w wyniku działań odwetowych i zaniedbaniom w początkowych powojennych latach. Co prawda zachowana korespondencja przedstawia już w 1946 r. podjęcie działań w kierunku jej wyremontowania i uporządkowania przyległego terenu¹² jednak nastąpiło to dopiero kilka lat później. Pierwszy powojenny remont bramy wykonany został w 1949 r. i polegał głównie na jej zadaszeniu¹³. Dopiero przed rokiem 1957 rozebrano ruinę kamienicy przylegającej do budynku bramy (Repr 10 i 11), do 1958 r. uporządkowano teren a w budynku wprowadzono tymczasowe drewniane zabezpieczenia jak stemplowania stropu przejazdu bramnego widoczne na archiwalnych fotografiach z tego okresu (Repr. 12-16).

W latach 1958-59 przeprowadzony został kompleksowy remont budynku¹⁴ z przystosowaniem go na potrzeby biblioteki¹⁵ i domu kultury (Repr. 4 i 26). Zapewne dopiero wówczas wymieniono drewniane stropy belkowe przejazdu, przebudowano część ścian piętra w tym komin, przebudowano także górny poziom tunelu (spocznik) oraz górny odcinek biegu klatki schodowej. Otwory okienne i drzwiowe wyposażono w nową stolarkę (z okresu poprzedniego pozostawiono jedynie ościeżnicę drzwi wejściowych), wykonano nowe instalacje (elektryczną, wodną i kanalizacji sanitarnej), a ściany i elewacje otynkowano.

W połowie lat 70-tych XX w. wykonano remont elewacji zakończony kontrowersyjnym ich pomalowaniem (Repr. 27 i 28), co znaduje odzwierciedlenie w korespondencji WKZ w Olsztynie z prof. Jerzym Stankiewiczem z Politechniki Gdańskiej¹⁶.

¹² 17.06.1947 r. odbyło się posiedzenie Powiatowej Komisji Odbudowy, na którym zdecydowano uprzednio przez Wojewódzki Wydział Kultury i Sztuki przyznany kredyt na odbudowę bramy zabytkowej w Bisztynku przeznaczyć na remont zamku w Reszlu, uzasadniając tym, że bramę przed położeniem dachu trzeba rozebrać do połowy następnie odbudować mury i pokryć dachem co w ramach przydzielonego kredytu jest nie wykonalne, natomiast w ramach tegoż kredytu można dokonać całkowitego remontu zamku w Reszlu (sic!). (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

31.03.1948 r. Kierownik Powiatowego Zarządu Drogowego w Biskupcu zwraca się do Naczelnika Wydziału Komunikacyjnego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie i donosi: *Brama Miejska w Bisztynku, pod którą przechodzi droga państwowa Biskupiec-Bartoszyce, jest spalona podczas działań wojennych w 1945 r. i że o odbudowę jej zwracał się do wydziału komunikacyjnego w 1946 r., wydział Odbudowy wyasygnował na ten cel 100.000 zł, na zabezpieczenie, jednak kredyt ten został użyty przez referat Odbudowy w Biskupcu na inne cele* jednocześnie melduje: *spalone mury grożą (w) każdej chwili zawaleniem się, przeto chcąc zapobiec katastrofie jaka miała miejsce w Bisztynku przed paroma dniami uważam: 1/ zamknąć przejazd przy Bramie dając uciążliwy objazd do Bartoszyca i Lidzbarska wąskimi ulicami lub 2/ chociażby prowizoryczne zabezpieczenie murów Bramy przed zawaleniem.* (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

9.04.1948 r. Naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie w piśmie do Zarządu Miejskiego w Bisztynku zawiadamia o konieczności zamknięcia przejazdu koło bramy, jednocześnie informuje, że *na zabezpieczenie bramy to znaczy na wzmocnienie murów i przekrycie dachu dachówką będzie mogła być udzielona subwencja.* (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

¹³ 27.01.1949 r. Konserwator w związku z oględzinami robót przy odbudowie Bramy Miejskiej w Bisztynku informuje Zarząd Miejski w Bisztynku: *1. Końce belek w murze winny być wysmolowane, 2. Byłoby pożądanym zaimpregnowanie całego materiału drzewnego a (w) szczególności na poddaszu, 3. Cienkie i osłabione mury szczytów Bramy winny być wzmocnione przez pogrubienie muru o 1/2 cegły i związanie na sztraby, 4. Resztki nowszego muru z boku przejazdu Bramy winny być rozebrane i usunięte, odsłonięta od tej strony część gotyckiego muru Bramy winna pozostać nadal bez tynku, 5. Mury wewnątrz przejazdu Bramy winny być oczyszczone z resztek nowszych tynków, 6. Uszkodzony narożnik muru Bramy przy wjeździe winien być uzupełniony.* (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

5.04.1950 r. Konserwator w odrębnym piśmie informuje Zarząd Miejski w Bisztynku iż w związku z przyjęciem robót konserwatorskich przy Bramie Miejskiej w Bisztynku *w oknach Bramy należy wstawić i oszklić ramy oraz należy przeprowadzić odgruzowanie z frontu i boku Bramy przez całkowite oczyszczenie otoczenia z niezabytkowych murków i gruzów, które specjał zabytkową Bramę.* (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

¹⁴ 6.06.1958 r. ukazuje się zawiadomienie o rozpoczęciu robót przy remoncie bramy (pismo wyszło z PPRN Biskupiec)

¹⁵ 1.08.1961 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Bisztynku w piśmie powiadamia Wydział Kultury przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie o tym, że *jeden z budynków zabytkowych, tj. Brama Lidzbarska została zagospodarowana i mieści się w niej Biblioteka miejska.* (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

¹⁶ W piśmie z 11.11.1977 r. w sprawie kolorystyki elewacji Bramy Lidzbarskiej w Bisztynku skierowanym do prof. dr Jerzego Stankiewicza Lucjan Czubiel ówczesny Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie tłumaczy kwestię kolorystyki bramy, która nie była zatwierdzona przez urząd konserwatorski jak to zostało przez profesora przedstawione na II przeglądzie regionalnych

W końcu lat 80-tych XX w. na budynku najprawdopodobniej założono instalację odgromową¹⁷.

Ostatni remont bramy miał miejsce w ubiegłym roku po klęsce gradobicia na początku lipca 2012 r. i polegał na wymianie pokrycia dachowego z częściowym remontem i zabezpieczeniem drewnianej konstrukcji więźby dachowej (Fot. 2, 115 i 116).

13.3.2. **Przedbramie**

Przedbramie w części nadziemnej nie istnieje (Repr. 19 oraz Fot. 1). Być może relikty jego konstrukcji murowych, kamiennych i ceglanych zostały odsłonięte w 2010 r. w trakcie prowadzonych nadzorów archeologicznych (Fot. 124-126).

13.3.3. **Przeprawa mostowa przez nawodnioną fosę albo przepust wodny przez groblę**

Przeprawa mostowa lub grobla w części nadziemnej czy też w postaci wyraźniej formy terenowej nie istnieje (Repr. 19 oraz Fot. 1). Być może kamienne i ceglane relikty tej konstrukcji inżynierskiej zostały odsłonięte w 2010 r. w trakcie prowadzonych nadzorów archeologicznych (Fot. 124-126).

13.3.4. **Przyległe obronne mury miejskie**

W części nadziemnej nie zachowały się (Repr. 19 i 28 oraz Fot. 1, 26, 122 i 123).

14. Ogólna ocena walorów zabytkowych

14.1. Zespół zabudowy Bramy Lidzbarskiej

Zespół średniowiecznych budowli obronnych umacniających wjazd do miasta od strony zachodniej w postaci obiektów kubaturowych, inżynierskich czy form terenowych do czasów współczesnych zachował się jedynie w części.

14.1.1. **Wieża bramna**

Najcenniejszym zachowanym, architektonicznie rozpoznawalnym i czytelnym elementem średniowiecznego zespołu zabudowy tej bramy miejskiej jest wieża bramna zwana Bramą Lidzbarską. Zachowana jest ona jedynie w dwu dolnych kondygnacjach istniejącej budowli, której obecny barokowy wygląd nadano w k. XVIII w. po czym w XIX i XX w. nie umniejszając jej barokowemu wyrazowi architektonicznemu nieznacznie porzebudowano. Wygląd ten utrzymano i utrwalono w okresie powojennym w trakcie kolejnych remontów poczynając od pierwszego z lat 1949-1950 podnoszącego bramę ze zniszczeń wojennych. Obiekt posiada czytelne jak i możliwe do wydobywania spod tynku i do ekspozycji elementy gotyckiego wystroju elewacji zewnętrznych i przejazdu bramnego oraz części ścian wewnętrznych, takie jak: ostrołukowo zamknięte blendy, wnęki i otwory bramne, kamienne ościeża i odboje, odcinkowo zamknięty otwór drzwiowy oraz rozległe płaszczyzny zachowanego gotyckiego oryginalnego lica murów. W okresie baroku budynek bramy otynkowano i nadano mu wygląd zgodny z duchem epoki poprzez ujęcie nowego dachu w dwa wysokie szczyty o dość bogatym detalu architektonicznym, artykułowane pilastarami, dzielone poziomymi gzymsami i zwieńczone trójkątnymi frontonami. Obecny barokowy wyraz architektoniczny bramy jest dominujący.

planów zagospodarowania przestrzennego miast historycznych w Toruniu. Chodzi tu zapewne o widoczną na najstarszych kolorowych zdjęciach aranżację elewacji bramy z jasnoniebieskim belkowaniem, wolutami i blendami zestawionymi z ugowymi pilastrami i różowymi ścianami. (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

¹⁷ Decyzja Komendanta Rejonowej Straży Pożarnej w Biskupcu z 31.03.1987 r. zobowiązała Urząd Miasta i Gminy w Bisztynku do założenia instalacji odgromowej na obiekcie. Komendant w piśmie z 3.08.1987 r. do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie informuje o tym, że instalacji tej nie wykonano. W piśmie z 10.08.1987 r. Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie potwierdza potrzebę wykonania instalacji odgromowej Bramy Lidzbarskiej informując jednocześnie o braku środków na ten cel. (zbiory Archiwum WUOZ w Olsztynie)

14.1.2. **Przedbramie**

Obecność przedbramia w średniowiecznym zespole budowli obronnych umacniających wjazd do miasta od strony zachodniej wydaje się być przesądzona i oczywista, jednak dotychczas nie było możliwe jednoznaczne określenie formy architektonicznej jaką przybrało to dzieło obronne. Ważnym świadkiem tej budowli są odkryte w trakcie niniejszych badań architektonicznych cztery pionowe ślady skutych murów zachowane na zachodniej (frontowej) elewacji wieży bramnej oraz nie do końca rozpoznane i jej przypisane podziemne murowane (kamienne i ceglane) relikty ujawnione podczas nadzorów archeologicznych w 2010 r.

14.1.3. **Przeprawa mostowa przez nawodnioną fosę albo przepust wodny przez groblę**

Obecność jakiegś budowli inżynierskiej umożliwiającej przeprawę przez nawodnioną fosę okalającą obszar zabudowań lokacyjnego miasta w średniowiecznym zespole budowli obronnych umacniających wjazd do miasta od strony zachodniej wydaje się być oczywista, jednak dotychczas nie było możliwe jednoznaczne określenie rodzaju tej budowli inżynierskiej. Ukształtowanie terenu istniejące w sąsiedztwie tego wjazdu do miasta pozwala nawet dzisiaj wskazać lokalizację i przebieg fosy. Biorąc pod uwagę analogie do rozpoznanych innych obiektów tego typu z terenu Warmii i Mazur najbardziej prawdopodobnym jest że był to most, zapewne w czasach nowożytnych zastąpiony groblą z przepustem lub mniejszym mostem. Prawdopodobne jest, że nie do końca rozpoznane podziemne murowane (kamienne i ceglane) relikty ujawnione podczas nadzorów archeologicznych w 2010 r. mogą być związane z tą budowlą inżynierską.

14.1.4. **Przyległe obronne mury miejskie**

Obecność murów obronnych okalających obszar zabudowań lokacyjnego miasta dzięki przekazom historycznym i ikonograficznym wydaje się być oczywista, jednak dotychczas nie było możliwe odnalezienie i rozpoznanie ich w terenie¹⁸. W przeprowadzonych badaniach architektonicznych obecność murów obronnych w bezpośrednim sąsiedztwie średniowiecznego zespołu budowli obronnych umacniających wjazd do miasta od strony zachodniej nie została jednoznacznie potwierdzona, tym samym nie udało się ustalić ich lokalizacji, wymiarów i formy architektonicznej. Jedynym nowym dowodem, jednak nie bezpośrednim, na ich istnienie, lokalizację i szerokość może być nowożytne ceglane i kamienne zamurowanie odkryte w trakcie niniejszych badań architektonicznych w przyziemi w środku elewacji północnej wieży bramnej.

15. Wnioski konserwatorskie

- 15.1. Podczas prac konserwatorskich i robót budowlanych na Bramie Lidzbarskiej należy prowadzić nadzór architektoniczny i konserwatorski.
- 15.2. Prace ziemne w sąsiedztwie Bramy Lidzbarskiej należy poprzedzić badaniami archeologicznymi lub należy prowadzić je pod nadzorem archeologicznym.
- 15.3. Należy dążyć do odtworzenia pierwotnego poziomu posadzki (bruków) w przejeździe bramnym tj. na poziomie na rzędnej nie niższej niż $-0,37 = 132,75$ m n.p.m. określonym przez poziom spodu kamiennych odbojów frontowego otworu bramnego (obecny poziom jezdni w przejeździe bramnym waha się w granicach od $-0,67 = 132,45$ od frontu do $-0,75 = 132,37$ m n.p.m. od strony miasta).
- 15.4. Należy dążyć do jak najszybszego wyłączenia z ruchu kołowego ulicy Grodzkiej w szczególności w bezpośrednim sąsiedztwie bramy.
- 15.5. Należy dążyć do jak najszybszej likwidacji parterowej tymczasowej przybudówki gospodarczej zlokalizowanej przy południowej elewacji budynku bramy.

¹⁸ Odcinki obronnych murów miejskich zaznaczone na planie Bisztynka (Repr. 37) zamieszczonym w publikacji *Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur* autorstwa L. Czubiela i T. Domagały podczas niniejszych badań architektonicznych zarówno w terenie jak i na archiwalnych fotografiach nie znalazły potwierdzenia gdyż nie zostały odnalezione i zidentyfikowane.

- 15.6. Kamienne zewnętrzne schody wejścia do budynku należy rozebrać i odtworzyć na nowej podbudowie (np. na monolitycznym bloku fundamentowym) uwzględniając przywrócenie pierwotnego poziomu bruków w przejździe bramnym, zmianę poziomu i ukształtowania terenu oraz rodzaju nawierzchni w jego sąsiedztwie.
- 15.7. Budynek Bramy Lidzbarskiej należy poddać pracom konserwatorskim w celu zachowania i wyeksponowania jego wartości zabytkowych i architektonicznych (struktury, formy i wystroju elewacji) starszych gotyckich oraz młodszych barokowych.
- 15.8. W miarę możliwości i potrzeb XIX i XX-wieczne przekształcenia budynku Bramy Lidzbarskiej na areszt miejski należy poddać pracom konserwatorskim w celu zachowania i wyeksponowania.
- 15.9. W aranżacji wystroju elewacji zewnętrznych i ścian przejazdu bramnego należy uwzględnić ekspozycję szczególnie wartościowych lic murów i świadków istotnych przemian przestrzennych budynku bramy.
- 15.10. Podczas rewitalizacji i konserwacji budynku bramy usuwanie współczesnych tynków należy prowadzić ręcznie z należytą ostrożnością (bez stosowania urządzeń mechanicznych) zwracając szczególną uwagę aby zachować i nieuszkodzić odkrytych starszych warstw tynków, pobiał i lica murów (powierzchni cegieł i spoiny). Po odsłonięciu starszych tynków i pobiał w porozumieniu z nadzorem architektonicznym i konserwatorskim sprawowym podczas prac konserwatorskich i robót budowlanych należy zdecydować w jaki sposób z nimi postąpić mając na uwadze zarówno stan techniczny zachowanych relikwów wystroju i kolorystyki jak też ich wartość naukową i historyczną oraz docelowy wyraz architektoniczny elewacji.
- 15.11. Cokołowe kamienne partie murów oraz kamienne ościeża i odboje frontowego otworu bramnego należy odsłonić, oczyścić, uzupełnić, zakonserwować i wyeksponować.
- 15.12. Elementy barokowego architektonicznego wystroju szczytów będące przynajmniej w dostatecznym stanie technicznym należy zachować, oczyścić, uzupełnić i zakonserwować. Nieistniejące, bądź przeznaczone do usunięcia z powodu ich złego stanu technicznego należy precyzyjnie odtworzyć metodą tynków ciągnionych z zaprawy o zbliżonych właściwościach, składzie i barwie.
- 15.13. Istniejącą zewnętrzną stolarkę okienną i drzwiową należy zastąpić nową o podziałach odtworzonych na podstawie archiwalnych fotografii sprzed 1945 r. Istniejącą ościeżnicę i belkę nadprożową drzwi wejściowych należy zachować, oczyścić i poddać zabiegom konserwatorskim.
- 15.14. Aby usprawnić komunikację pionową w obiekcie należy dopuścić przebudowę istniejącej klatki schodowej (tj. obudowy tunelu: ścian, spoczników i biegu schodowego) oraz jej rozbudowę do poziomu poddasza.
- 15.15. Na piętrze należy dopuścić zmianę układu i wielkości pomieszczeń przy bezwzględnym zachowaniu zasadniczego układu konstrukcyjnego budynku.
- 15.16. W aranżacji wystroju pomieszczeń należy uwzględnić ekspozycję szczególnie wartościowych lic murów i świadków istotnych przemian przestrzennych budynku bramy.
- 15.17. Należy dopuścić adaptację i przebudowę poddasza na cele użytkowe.
- 15.18. Należy dopuścić wykonanie ocieplenia najcieńszych przegród budowlanych, a więc współczesnych drewnianych stropów i więźby dachowej w grubości ich konstrukcji oraz ścian szczytowych poddasza od wnętrza.
- 15.19. Podczas wszelkich prac konserwatorskich i budowlanych w budynku Bramy Lidzbarskiej należy prowadzić bieżącą dokumentację z przebiegu prac i elementów nowo odkrytych. Należy wykonać inwentaryzację pomiarowo-rysunkową lub fotograficzną a w uzasadnionych przypadkach należy pobrać próbki i przeprowadzić ich badania laboratoryjne.
- 15.20. Podczas wykonywania prac konserwatorskich i robót budowlanych na budynku Bramy Lidzbarskiej wskazane jest aby dotychczasowe badania architektoniczne uzupełnić w szczególności o rozpoznanie przedbramia oraz obwodowych murów obronnych miasta.
- 15.21. Podczas wykonywania robót ziemnych w sąsiedztwie Bramy Lidzbarskiej wskazane jest aby dotychczasowe badania archeologiczne uzupełnić w szczególności o rozpoznanie przedbramia, przeprawy przez nawodnioną fosę oraz o rozpoznanie obwodowych murów obronnych miasta.

16. Wnioski końcowe

- 16.1. Sporządzono materiał umożliwiający podjęcie dalszych kroków decyzyjnych i projektowych w zakresie prac rewaloryzacyjnych, konserwatorskich i budowlanych.
- 16.2. Niniejsze opracowanie podlega ochronie na podstawie Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.) w zakresie określonym w zawartej umowie (pkt. 2.1.).

Opracował:

mgr inż. arch. Jacek Adam Strużyński

Bibliografia i akta archiwalne:

1. Barran F. R., *Städte-Atlas Ostpreussen*, Leer 1988
2. *Biskupiec. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1969
3. Boeticher A., *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz ostpreußen. Bd. 4: Die Bau und Kunstdenkmäler in Ermland*, Königsberg 1894
4. Czubiel L. i Domagała T., *Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur*, Olsztyn 1969
5. Domino J., *Brama Lidzbarska. Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa*, Archiwum WUOZ w Olsztynie
6. Jakubowski K., Wielgus M., Sikorski J., *Skrócone studium historyczno-urbanistyczne. Wytyczne i postulaty konserwatorskie dla miasta Bisztynek*, Olsztyn 1992, maszynopis, Archiwum WUOZ w Olsztynie
7. *Kościół i kaplice Archidiecezji Warmińskiej*, Olsztyn 1999
8. Nowak Z., *Rozwój przestrzenny miasta Bisztynka. Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn 1961
9. Nowak Z., Arszyński M., Bereźnicki J., Lis T., Kazimierski R., Kozakiewicz L., *Bisztynek, woj. olsztyńskie. Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta*, PP PKZ Warszawa 1960, Archiwum WUOZ w Olsztynie
10. Rzempołuch A., *Przewodnik po zabykach sztuki dawnych Prus Wschodnich*, Olsztyn 1992
11. Sikorski J., *Bisztynek. Warowne miasteczko z dworem biskupów warmińskich z około 1385 r.*, Olsztyn (niedatowany), maszynopis
12. Sikorski J., *Bisztynek. Kościół cmentarny pw. św. Michała Archaniola*, Olsztyn (niedatowany), maszynopis
13. Sikorski J., *Bisztynek. Kaplica św. Marty*, Olsztyn (niedatowany), maszynopis

Pomiar cegieł reprezentatywnego fragmentu muru bramy
(Odkrywka nr EW-01)

1	Brama Lidzbarska w Bisztynku	Elewacja frontowa (zach.)	Parter	Mur gotycki
1	15,3	30,4	8,7	107,0
2	15,6	30,5	8,5	108,6
3	15,6	31,5	8,8	109,0
4	15,9	31,3	8,4	
5	15,1	30,1	8,4	
6		31,3	8,0	
7		30,3		
8		30,6		
9		31,2		
10		30,3		
średnio	15,5	30,8	8,5	108,2
maksymalnie	15,9	31,5	8,8	109,0
minimalnie	15,1	30,1	8,0	107,0
mediana	15,6	30,6	8,5	108,6

CZĘŚĆ ILUSTRACYJNA

Ikonografia.....	(Repr. 1 – 41)
Zdjęcia z badań architektonicznych	(Fot. 1 – 126)
Rysunki.....	(Rys. 1 –)

- Repr. 1. Obraz z 2 poł. XVIII w. (po 1770 r.) znajdujący się na plebanii tutejszej parafii przedstawiający fragment panoramy Bisztyńka widocznej od południowego-wschodu. Na pierwszym planie widoczna jest brama murowana miejska (Warszawska zw. także Jeziorańską) a za nią za fragmentami murów miejskich rozciąga się zabudowa miejska z ratuszem i kościołem parafialnym pw. św. Macieja Apostoła, w dalszej perspektywie kościół cmentarny św. Michała z lat 1618-1632 z otoczonym murem cmentarzem a za nim eratyk „Diabelski Kamień”, po prawej stronie widoku znajduje się Staw Młyński [porównaj z Repr. 2 oraz 31-33]. Panorama wydaje się być malowana z natury jednak jej autor nie ustrzegł się wielu błędów perspektywy czy przedstawienia planów (*fot. i opracowanie graficzne J. Strużyński, sierpień-wrzesień 2013 r.*).

- Repr. 2. Środkowy fragment obrazu z 2 poł. XVIII w. (po 1770 r.) [porównaj z Repr. 1 oraz 31-33]. Na zbliżeniu obrazu wokół zabudowy miejskiej na jej skraju widoczne są co najmniej dwa fragmenty murów miejskich zwieńczone krenelażem (*fot. i opracowanie graficzne J. Strużyński, sierpień-wrzesień 2013 r.*).

Repr. 3. Widok miasta z lotu ptaka po 1935 r. (1930-1939), kółkiem zaznaczona została lokalizacja Bramy Lidzbarskiej [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 1612]

Repr. 4. Brama Lidzbarska na tym archiwalnym zdjęciu jest już po remoncie i jest użytkowana a przyległy teren jest uporządkowany. *Bisztynek, woj. olsztyńskie, pow. biskupiecki. Widok miasta z wieży kościoła parafialnego (fot. R. Kazimierski, 1960 r.)* [źródło: *Bisztynek, woj. olsztyńskie. Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta. Oprac. na zlec. Ministerstwa Kultury i Sztuki Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. P.P. Pracownia Konserwacji Zabytków – Pracownia Dokumentacji historycznej. Warszawa 1960 r., Neg. PKZ. 28976-28990; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 798]*

- Repr. 5. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia w k. XIX w. Na najstarszej archiwalnej fotografii odnajdujemy bramę w nieomal zmienionej barokowej postaci. Pośrodku ponad otworem bramy znajduje się jeszcze owalna wnęka a w większości otworów okiennych istnieje stara barokowa stolarka. Na zewnątrz południowego okna poddasza znajduje się osłona charakterystyczna dla okien więzień i aresztów. W tym okresie brama pełniła już funkcję aresztu miejskiego. Wjazd do miasta odbywa się jedynie przez bramę. Do południowo-zachodniego narożnika bramy przylega piętrowa kamienica [źródło: Adolf Boetticher, *Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz ostpreußen*. Bd. 4: Die Bau- und Kunstdenkmäler in Ermland, Königsberg 1894; Biblioteka MWiM w Olsztynie]

- Repr. 6. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia z pocz. XX w. Na piętrze nastąpiła przebudowa południowego otworu okiennego i wymiana jego stolarki. Pośrodku ponad otworem bramy zamiast owalnej wnęki pojawia się nowy otwór, w pozostałych otworach okiennych istnieje jeszcze stara barokowa stolarka. Na zewnątrz południowego okna poddasza nadal znajduje się osłona charakterystyczna dla okien więzień i aresztów. W tym okresie brama nadal pełniła funkcję aresztu. Wjazd do miasta odbywa się nadal jedynie przez bramę (fot. Eduard Ertmann) [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 29429]

- Repr. 7. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia i sąsiedztwo od strony dzisiejszej ul. Ogrodowej ok. 1917 r. Na piętrze nastąpiło powiększenie północnego otworu okiennego i wymiana jego stolarki. W pozostałych otworach okiennych istnieje jeszcze stara barokowa stolarka. Na zewnątrz południowego okna poddasza nadal znajduje się osłona charakterystyczna dla okien więzień i aresztów. W tym okresie brama nadal pełniła funkcję aresztu miejskiego [źródło: zbiory Janusza Spiczko; <http://www.bisztynek24.pl/fotografia.html>]

- Repr. 8. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia ok. 1925 r. Otwory okienne poddasza zostały powiększone i została w nich wymieniona stolarka okienna. Na żadnym z okien nie ma już osłony charakterystycznej dla okien więzień i aresztów. Brama zapewne przestała pełnić funkcję aresztu miejskiego. Przed bramą ustawiony został kamień z tablicą pamiątkową(?). Wjazd do miasta odbywa się już przez bramę i obok niej po jej północnej stronie [źródło: zbiory Elisabeth Schmidt; <http://www.bisztynek24.pl/fotografia.html>]

- Repr. 9. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia ok. 1930 r. Na żadnym z okien nie ma już osłony charakterystycznej dla okien więzień i aresztów. Brama zapewne przestała pełnić funkcję aresztu miejskiego. Wjazd do miasta odbywa się przez bramę i obok niej po jej północnej stronie (fot. Aloys Lindenblatt, Photo-Atelier, Bischofsstein, Ostpr.) [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 1663]

Repr. 10. Jedno z dwu pierwszych powojennych zdjęć Bramy Lidzbarskiej. Budynek jest po pierwszym po zniszczeniach wojennych zabezpieczającym remoncie (odbudowie dachu). W otworach okiennych brak jest stolarki okiennej. Teren wokół nie jest uporządkowany i porasta dziką roślinnością. Na elewacji południowej i zachodniej widoczne są odłonięte lica ceglanych murów w miejscu, w którym do bramy przylegała kamienica. Na elewacji zachodniej w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 11-16 oraz Fot. 15-17] (fot. J. Żurawski, październik 1957 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama obwarowań miejskich*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 928, nr inw. kliszy 309]

Repr. 11. Powiększenie fragmentu jednego z dwu pierwszych powojennych zdjęć Bramy Lidzbarskiej. Budynek jest po pierwszym po zniszczeniach wojennych zabezpieczającym remoncie (odbudowie dachu). Teren wokół nie jest uporządkowany i porasta dziką roślinnością. Na elewacji południowej i zachodniej widoczne są odłonięte lica ceglanych murów w miejscu, w którym do bramy przylegała kamienica. Na elewacji zachodniej w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 10, 12-16 oraz Fot. 15-17] (fot. J. Żurawski, październik 1957 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama obwarowań miejskich*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 928, nr inw. kliszy 309]

Repr. 12. Jedno z kolejnych wczesnych powojennych zdjęć Bramy Lidzbarskiej. Budynek jest po pierwszym po zniszczeniach wojennych zabezpieczającym remoncie (odbudowie dachu). Teren wokół jest już uporządkowany. Na elewacji pd. i zach. widoczne są odłonięte lica ceglanych murów w miejscu, w którym do bramy przylegała kamienica. Na elewacji zach. w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 10, 11, 13-16 oraz Fot. 15-17] (fot. S. Mojzych, 8 czerwiec 1958 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama miejska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 2413, nr inw. kliszy 1197]

Repr. 13. Powiększenie fragm. wcześniejszego zdjęcia bramy. Na elew. zach. w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 10-12, 14-16 oraz Fot. 15-17] (fot. S. Mojzych, 8 czerwiec 1958 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama miejska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 2413, nr inw. kliszy 1197]

Repr. 14. Powiększenie fragmentu jednego z kolejnych wczesnych powojennych zdjęć Bramy Lidzbarskiej. Na elewacji zachodniej w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 10-13, 15 i 16 oraz Fot. 15-17]. Z kolei na elewacji południowej widoczne są ustawione w poziomych rzędach większe otwory (wkucia) po belkach stropowych kamienicy oraz mniejsze otwory - maculnice [porównaj z Repr. 15 i 16 oraz Fot. 32 i 33] (fot. S. Mojzych, 8 czerwiec 1958 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama miejska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 2413, nr inw. kliszy 1197]

Repr. 15. Kolejne wczesne powojenne zdjęcie Bramy Lidzbarskiej. Budynek jest po zabezpieczającym remoncie (odbudowie dachu). Teren wokół jest już uporządkowany. Na elewacji pd. i zach. widoczne są odłonięte lica ceglanych murów w miejscu, w którym do bramy przylegała kamienica [porównaj z Repr. 10-14 i 16 oraz Fot. 15-17 oraz 32 i 33] (fot. S. Mojzych, 8 czerwiec 1958 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama miejska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 3539, nr inw. kliszy 1198]

Repr. 16. Powiększenie wcześniejszego zdjęcia bramy. Na elewacji zach. w odsłoniętym licu widoczne są dwa pionowe ślady po skutych murach przedbramia [porównaj z Repr. 10-14 i 15 oraz Fot. 15-17]. Z kolei na elewacji pd. widoczne są ustawione w poziomych rzędach większe otwory (wkucia) po belkach stropowych kamienicy oraz mniejsze - maculnice [porównaj z Repr. 15 oraz Fot. 32 i 33] (fot. S. Mojzych, 8 czerwiec 1958 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama miejska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 3539, nr inw. kliszy 1198]

Repr. 17. Brama Lidzbarska elewacja zachodnia w 1979 r. Budynek bramy jest wyremontowany i wraz z sąsiedztwem są zagospodarowane. Budynek w całości jest otynkowany, wbrew części zaleceń konserwatorskich zawartych na piśmie w związku z oględzinami robót przy odbudowie bramy 27.01.1949 r. 4. *Resztki nowszego muru z boku przejazdu Bramy winny być rozebrane i usunięte(,) odsłonięta od tej strony część gotyckiego muru Bramy winna pozostać nadal bez tynku.* 5. *Mury wewnątrz przejazdu Bramy winny być oczyszczone z resztek nowszych tynków.* Wjazd do miasta odbywa się przez bramę i obok niej po stronie północnej [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

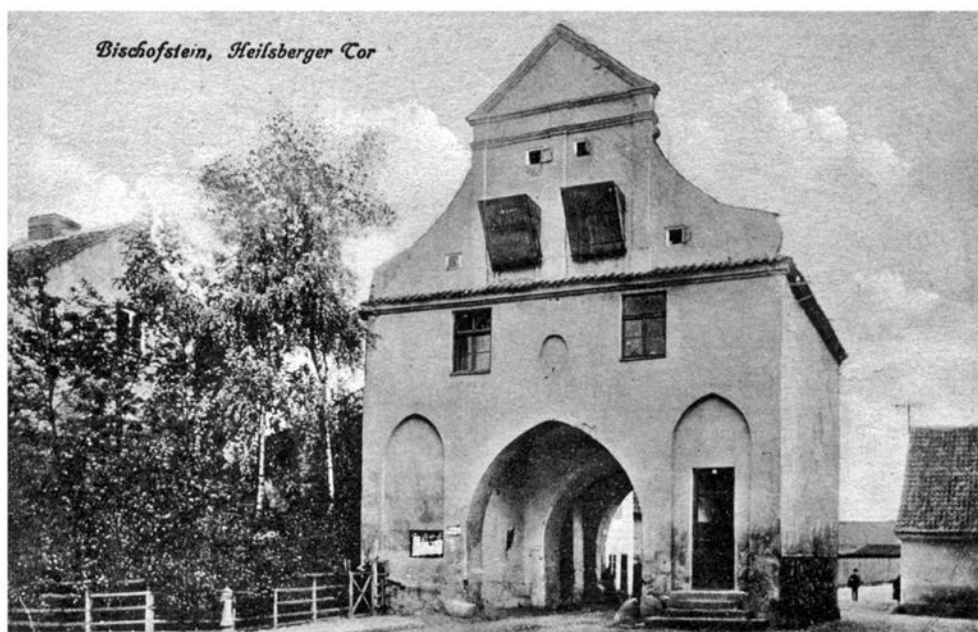
- Repr. 18. Widok od północnego zachodu na Bramę Lidzbarską i część zabudowy miejskiej w 1979 r. Budynek bramy jest wyremontowany i wraz z sąsiedztwem są zagospodarowane. Po południowej stronie Bramy Lidzbarskiej widoczny jest mur zachowany do dzisiaj i brak jest parterowego budynku gospodarczego. Wzdłuż południowej krawędzi ul. Grodzkiej w miejscu nieistniejącej zabudowy przedmiejskiej widoczny jest szpaler z młodych drzew a zanim teren zielony przeznaczony na ogródki przydomowe [porównaj Repr. 19 oraz Fot. 1]. Wjazd do miasta odbywa się przez bramę i obok niej po stronie północnej [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

- Repr. 19. Widok z północnego-zachodu na Bramę Lidzbarską i część zabudowy miejskiej z lat 1995-2000. Po południowej stronie Bramy Lidzbarskiej widoczny jest parterowy budynek gospodarczy. Wzdłuż południowej krawędzi ul. Grodzkiej w miejscu nieistniejącej zabudowy przedmiejskiej istnieje szpaler drzew, a za nim teren zielony z przeznaczeniem na ogródki przydomowe [porównaj Repr. 18 i 28 oraz Fot. 1]. Wjazd do miasta odbywa się przez bramę i obok niej po stronie północnej – przejazd wówczas zastawiony (fot. J. Strużyński)

Repr. 20. Brama Lidzbarska widok od wschodu około 1900 r. Otwory okienne piętra są powiększone [porównaj z Repr. 5-7] a w północnej blendzie w parterze zlokalizowany jest owór drzwiowy. Na zewnątrz okien poddasza znajdują się osłony charakterystyczne dla okien więzień i aresztów. W tym okresie brama pełniła funkcję aresztu miejskiego. Po południowej i północnej stronie bramy widoczne są tereny zielone [porównaj z Repr. 5, 6 i 21] a przejazd odbywa się jedynie przez bramę [źródło: zbiory A. Grabowski; <http://www.bisztynek24.pl/fotografia.html>]

Repr. 21. Brama Lidzbarska widok od wschodu z ok. 1912 r. Brama nadal pełni funkcję aresztu miejskiego. Po południowej stronie bramy nadal znajduje się teren zielony a za nim widoczny jest fragment dobudowanej do bramy kamienicy a od strony północnej widoczna jest ulica [porównaj z Repr. 8 i 20]. Przejazd odbywa się przez bramę i z boku po jej północnej stronie (fot. Verlag Ed. Ertmann Nachf. Gustav Lange, Buchhdlg., Bischofstein, O.-Pr.) [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 1672]

Repr. 22. Brama Lidzbarska widok od północnego-wschodu z lat 1920-1930. Brama nadal pełni funkcję aresztu miejskiego. Po południowej stronie bramy nadal znajduje się teren zielony a od strony północnej widoczna jest ulica i nowa kamienica [porównaj z Repr. 20 i 23]. Przejazd odbywa się przez bramę i z boku po jej północnej stronie [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 29426]

Repr. 23. Brama Lidzbarska widok od południowego-wschodu z lat 30-tych XX w. Na żadnym z okien nie ma już osłony charakterystycznej dla okien więzień i aresztów. Brama zapewne przestała pełnić funkcję aresztu miejskiego. Wjazd do miasta odbywa się już przez bramę i obok niej po jej północnej stronie (fot. Aloys Lindenblatt, Photo-Atelier, Bischofstein, Ostpr.) [źródło: <http://www.bildarchiv-ostpreussen.de> sygn. Nr 1628]

Repr. 24. Jedno z dwu pierwszych powojennych zdjęć Bramy Lidzbarskiej. Budynek jest po pierwszym po zniszczeniach wojennych zabezpieczającym remoncie (odbudowie dachu). W otworach okiennych i drzwiowym brak jest stolarki okiennej i skrzydła drzwi. Na elewacji południowej i wschodniej oraz w przejeździe bramnym widoczne są odłonięte lica ceglanych murów. Po stronie południowej widoczny jest mur będący pozostałością po dobudowanej do bramy kamienicy (fot. J. Żurawski, 12 październik 1957 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama Lidzbarska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 3347, nr inw. Kliszy 1966]

Repr. 25. Powiększenie poprzedniego zdjęcia Bramy Lidzbarskiej. Na elewacji pd. i wsch. oraz w przejeździe bramnym widoczne są odłonięte lica ceglanych murów. Po stronie pd. widoczny jest mur będący pozostałością po dobudowanej do bramy kamienicy (fot. J. Żurawski, 12 października 1957 r.) [źródło: *Bisztynek – Brama Lidzbarska. Fotografie z lat 1957, 1958; Brama Lidzbarska*; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 5042; nr neg. fot. 3347, nr inw. kliszy 1966]

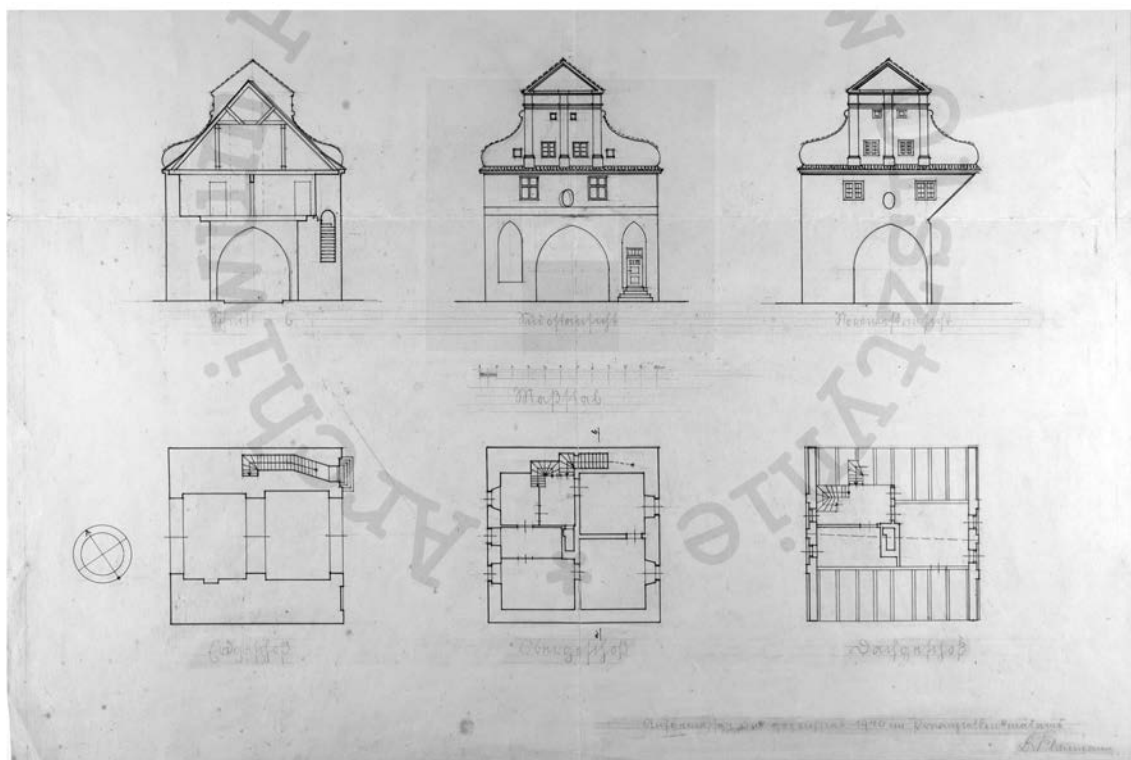
Repr. 26. Budynek bramy jest wyremontowany i użytkowany, w całości jest otynkowany, wbrew części zaleceń konserwatorskich zawartych na piśmie w związku z oględzinami robót przy odbudowie bramy 27.01.1949 r. [porównaj z Repr. 17] (Fot. R. Kazimierski, 1960 r.) [źródło: *Bisztynek, woj. olsztyńskie. Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta. Oprac. na zlec. Ministerstwa Kultury i Sztuki zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. P.P. Pracownice Konserwacji Zabytków – Pracownia Dokumentacji historycznej. Warszawa 1960 r., Bisztynek, woj. olsztyńskie, pow. biskupiecki. Ul. Żeromskiego – wid. w str. Bramy Lidzbarskiej*; Neg. PKZ. 28996; Archiwum WUOZ w Olsztynie, sygn. Nr 798]

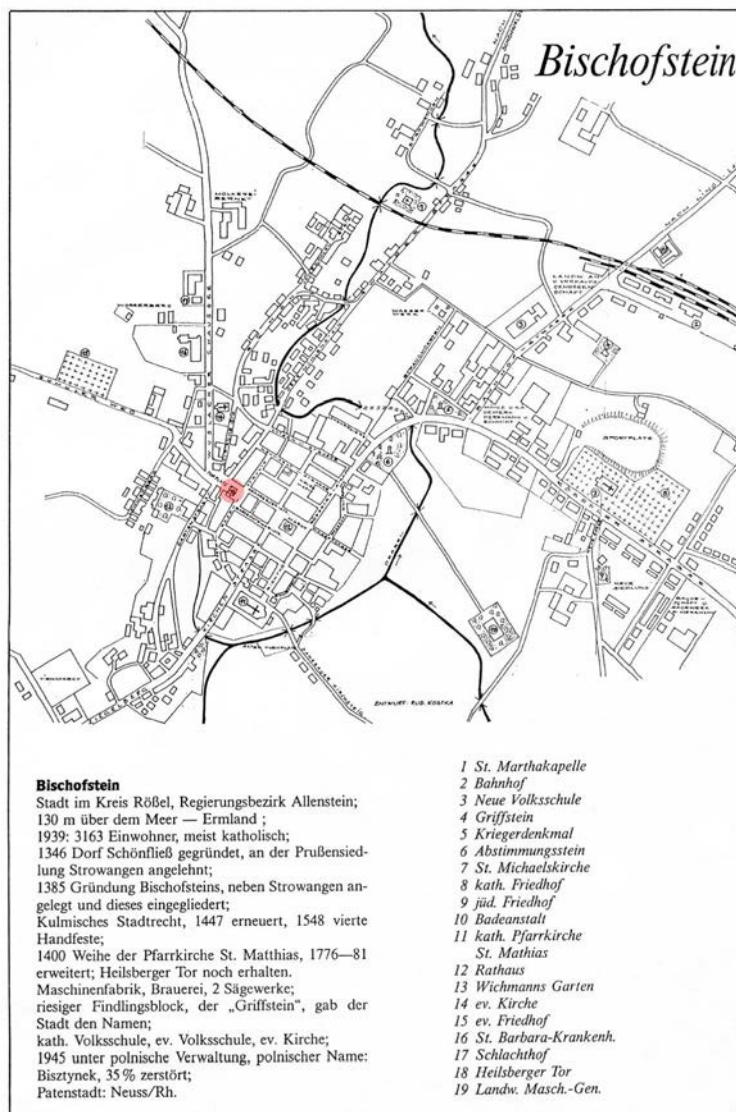
Repr. 27. Brama Lidzbarska widok od południowego-wschodu ok. 1977 r. Zdjęcie to, niestety czarno-białe, ilustruje kontrowersyjną kolorystykę elewacji Bramy Lidzbarskiej, która stała się przedmiotem krytyki prof. dr Jerzego Stankiewicza z Politechniki Gdańskiej. W piśmie z 11.11.1977 r. skierowanym do prof. dr Jerzego Stankiewicza Lucjan Czubieli ówczesny Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie tłumaczy kwestię kolorystyki bramy, która nie była zatwierdzona przez urząd konserwatorski jak to zostało przez profesora przedstawione na II przeglądzie regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego miast historycznych w Toruniu. Chodzi tu o aranżację elewacji bramy z jasnoniebieskim belkowaniem, wolutami i blendami zestawionymi z ugowymi pilastrami i różowymi ścianami [źródło: Archiwum WUOZ w Olsztynie, Teczka Obiektu]

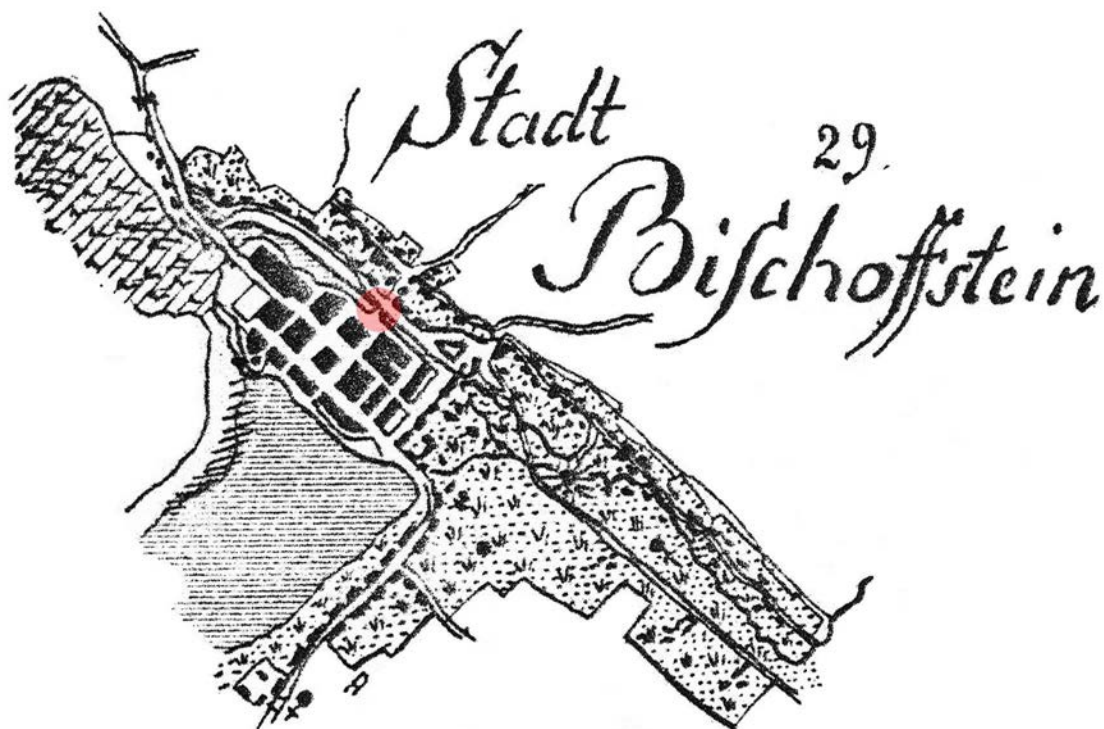
Repr. 28. Widok od strony miasta na Bramę Lidzbarską i część zabudowy miejskiej z lat 1995-2000. Po południowej stronie Bramy Lidzbarskiej widoczny jest współczesny mur a przed nim trawnik z pojedynczym drzewem [porównaj Repr. 20-24 oraz Fot. 26]. Wjazd do miasta odbywa się przez bramę i obok niej po stronie północnej – przejazd wówczas zastawiony (fot. J. Strużyński)

Repr. 29. Inwentaryzacja pomiarowo-rysunkowa w skali 1:100 wykonana przez Br. Plaumann'a w Prowincjonalnym Zakładzie Konserwatorskim w 1940 r. W przypadku elewacji wydaje się, że miesza stan współczesny datowaniu inwentaryzacji ze stanem z końca XIX w., z czasów gdy brama pełniła funkcję aresztu miejskiego. Pomimo wielu uchybień, dość dobrze przedstawia rozmieszczenie, wielkości i przeznaczenie (domyślne) poszczególnych pomieszczeń przed 1945 r. [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

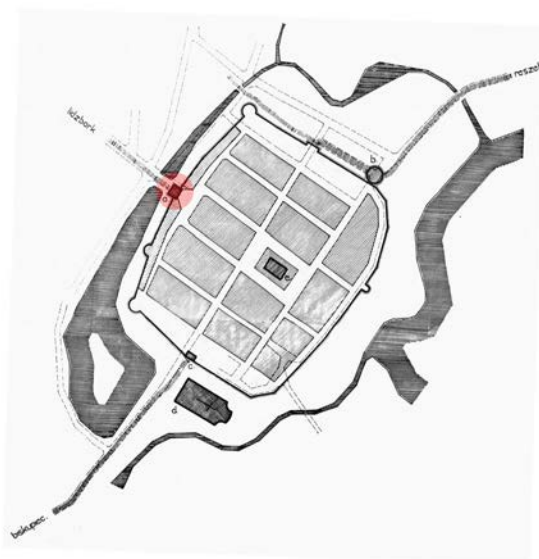
Repr. 30. Plan miasta z niemieckimi nazwami ulic i ważniejszymi obiektami sprzed 1945 r. (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: *Städte-Atlas Ostpreussen*, F. R. Barran, Leer 1988]

Repr. 31. Plan miasta wg Rehefeld'a z lat 1807-1818 (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką)

Repr. 32. Plan miasta wg Giesego z lat 1826-1828 (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką)

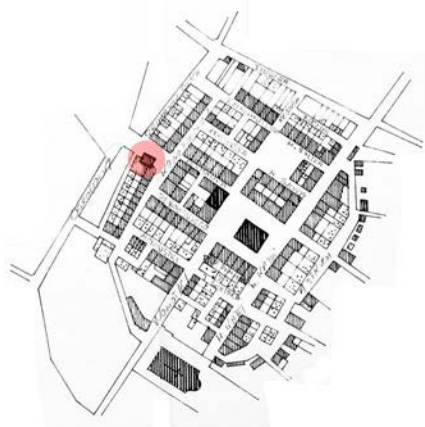
Repr. 33. *Plansza nr 1. Układ przestrzenny miasta w XIX w. przed rozebraniem murów i osuszeniem stawów.* Wyszczególnione zostały: zabudowa zwarta, mury obronne (hipotetyczny przebieg), obiekty istniejące i nieistniejące, stawy, dzisiejszy układ ulic, dawne trakty oraz ważniejsze historyczne obiekty jak Brama Lidzbarska, Reszelska, Jeziorańska, kościół i ratusz (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: *Bisztynek. Koncepcja rewaloryzacji zespołu staromiejskiego*, „Plastyka” Spółdzielnia Pracy Twórczej Polskich Artystów Plastyków w Warszawie, Oddz. W Olsztynie, Olsztyn 1983 r.; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 800]

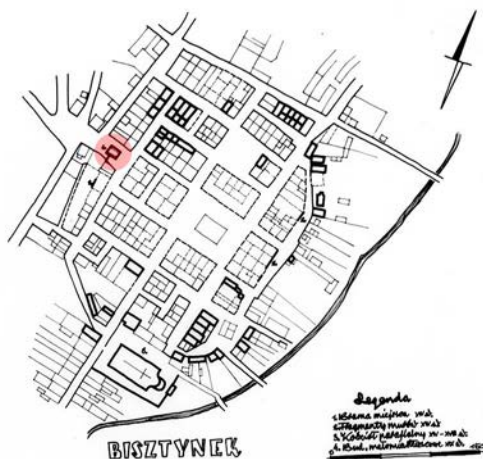
Repr. 34. Mapa topograficzna z lat 30-tych XX w. (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

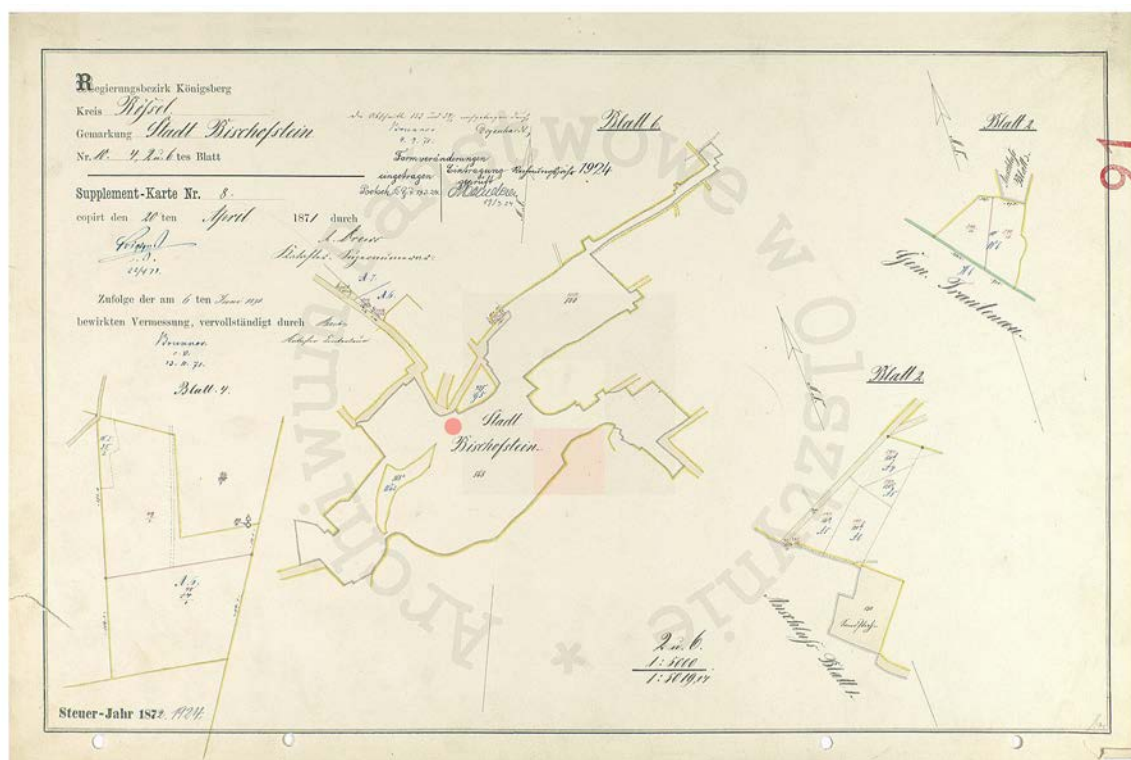
Repr. 35. Plansza *Katalog zabytków. Wnioski konserwatorskie* (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką). Opracowano na podkładzie: „*Bisztynek – plan z okresu 1935-41 1:2500 /Kopia z odbitki planu niemieckiego – skopiowanego w Zakładzie Urbanistyki P.W. w październiku 1947 r. Własność Zarządu Miasta/*. Legenda obejmuje: 1. Nieistniejący ratusz, 2. Kościół parafialny, 3. Kościół św. Michała, 4. Kościół św. Marty, 5 Brama Lidzbarska; Wyznaczona została strefa ochrony układu zabytkowego, a także zaznaczone zostały wyburzenia, zabudowa została zaznaczona z podziałem na: gotyk, renesans, barok XIX (w.) [źródło: *Bisztynek, woj. olsztyńskie. Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta. Oprac. na zlec. Ministerstwa Kultury i Sztuki zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. P.P. Pracownie Konserwacji Zabytków – Pracownia Dokumentacji historycznej. Warszawa 1960 r.; Archiwum WUOZ w Olsztynie, sygn. Nr 798]*

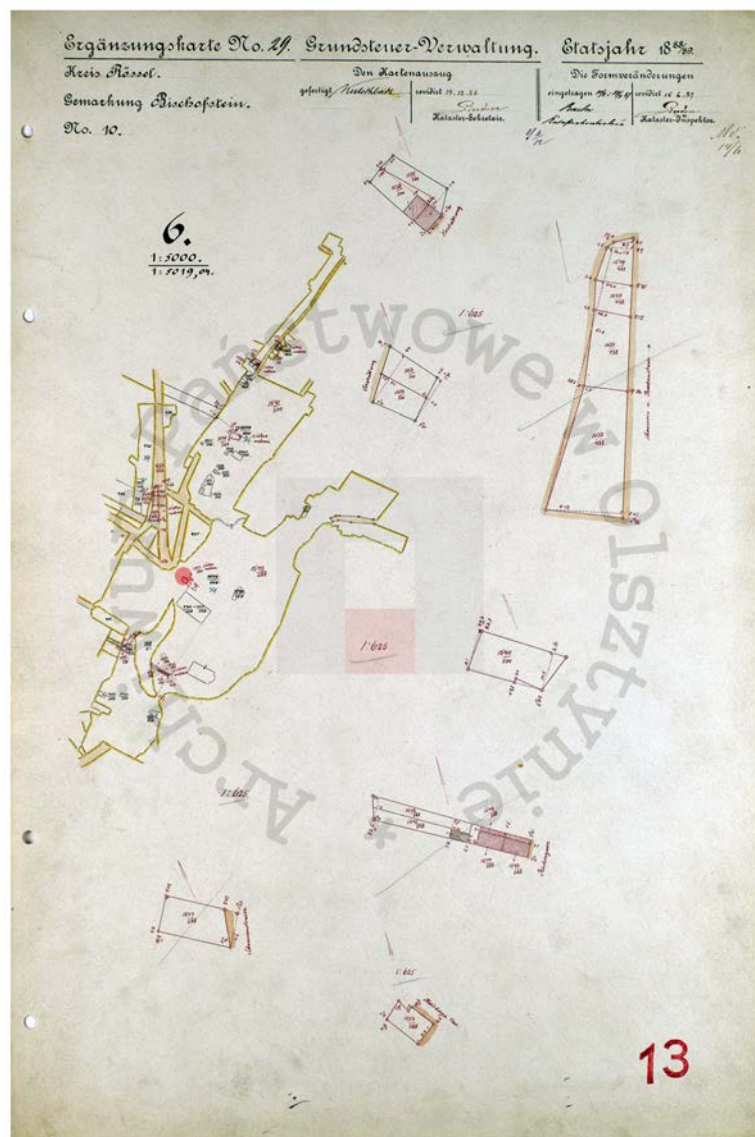
Repr. 36. *Plansza nr 13. Koncepcja rewaloryzacji układu przestrzenno-funkcjonalnego. Plan miasta z przełomu XIX i XX w. (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: Bisztynek. Koncepcja rewaloryzacji zespołu staromiejskiego, „Plastyka” Spółdzielnia Pracy Twórczej Polskich Artystów Plastyków w Warszawie, Oddz. W Olsztynie, Olsztyn 1983 r.; Archiwum WUOZ w Olsztynie sygn. Nr 800]*

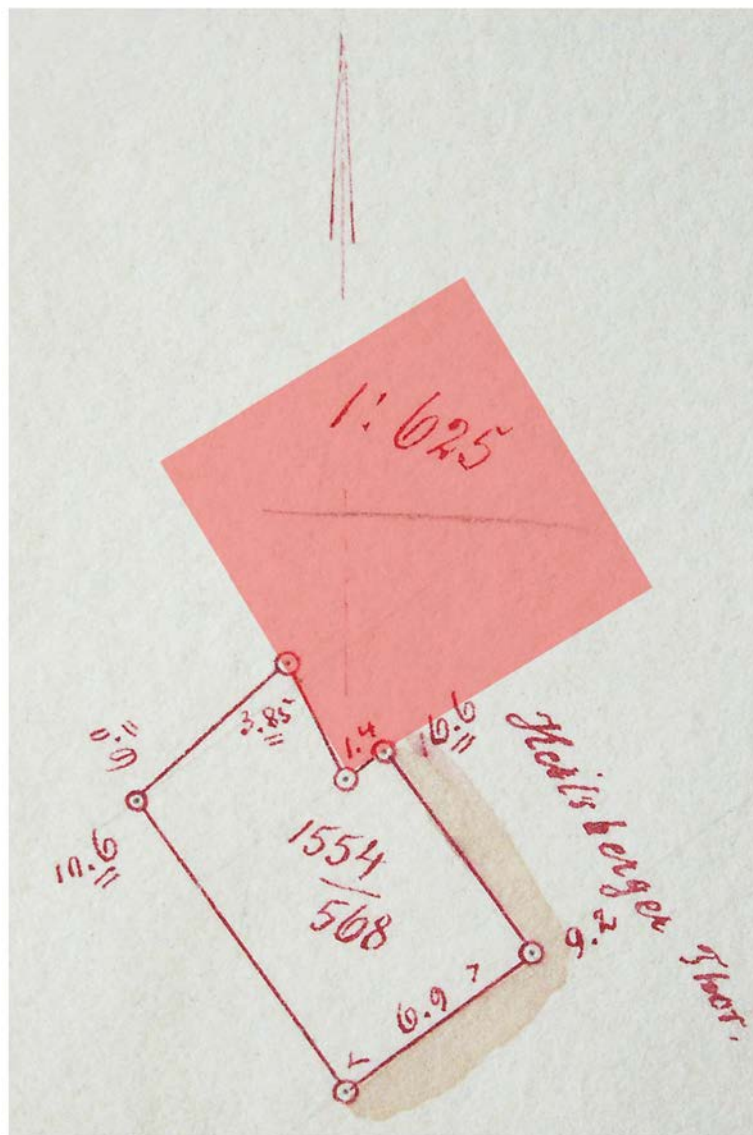
Repr. 37. Plan miasta *Bisztynek* z zaznaczonymi i opisanymi: 1 – *brama miejska z XIV w.*; 2 – *fragmenty murów z XIV w.*; 3 – *kościół parafialny z XIV-XVIII w.*; 4 – *budynki małomiasteczkowe z XIX w.* w *Zabytkowe ośrodki miejskie Warmii i Mazur*, L. Czubieli, T. Domagała, Olsztyn 1969 (lokalizację Bramy Lidzbarskiej oznaczono czerwoną kropką) [Biblioteka MWiM w Olsztynie]

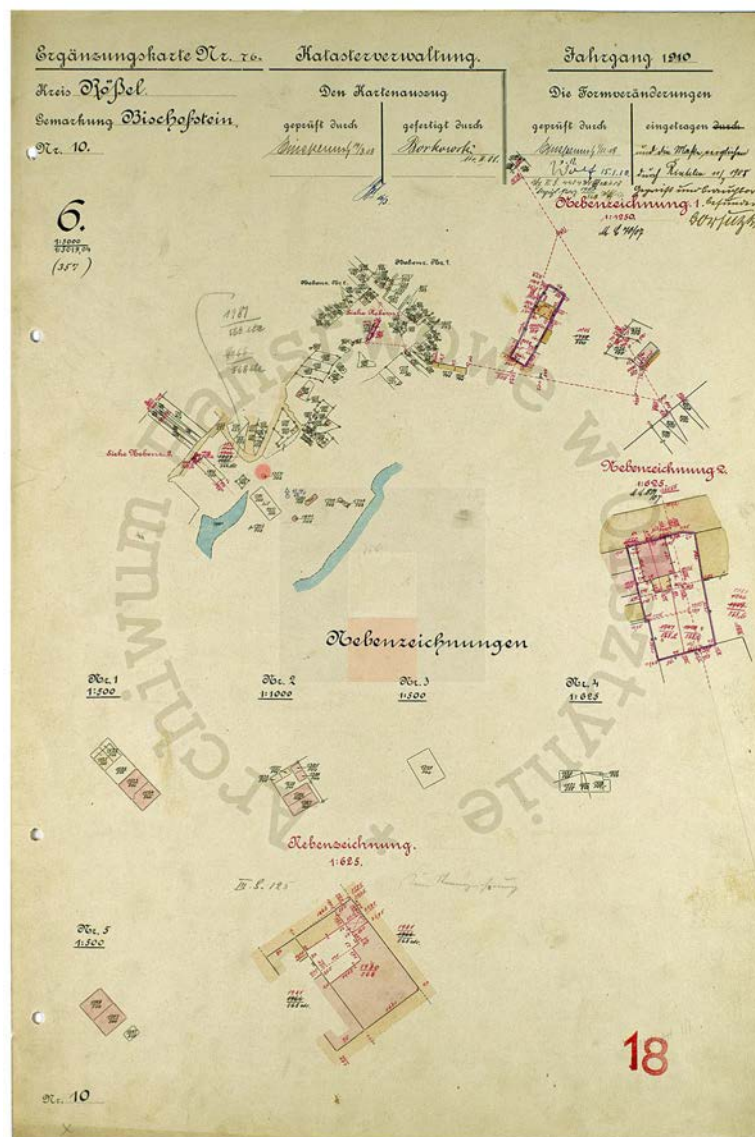
Repr. 38. Mapa katastralna z 1871 r. (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

Repr. 39. Mapa katastralna z okresu 1888/89 (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką)
[źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

Repr. 40. Mapa katastralna z lat 1888/89. Powiększony fragment mapy z Repr. 39. Zarys rzutu Bramy Lidzbarskiej zaznaczony jest na czerwonym prostokącie (opracowanie J. Strużyński) [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

Repr. 41. Mapa katastralna z 1910 r. (lokalizację Bramy Lidzbarskiej zaznaczono czerwoną kropką) [źródło: Archiwum Państwowe w Olsztynie]

Fot. 1. Elewacja zachodnia (frontowa), widok ogólny Bramy Lidzbarskiej od strony wjazdu do miasta. Stan sprzed badań architektonicznych [porównaj z Repr. 5-10 oraz 12, 14 i 17-19] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 2. Elewacja zachodnia (frontowa), barokowy szczyt i piętro Bramy Lidzbarskiej. Stan sprzed badań architektonicznych (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

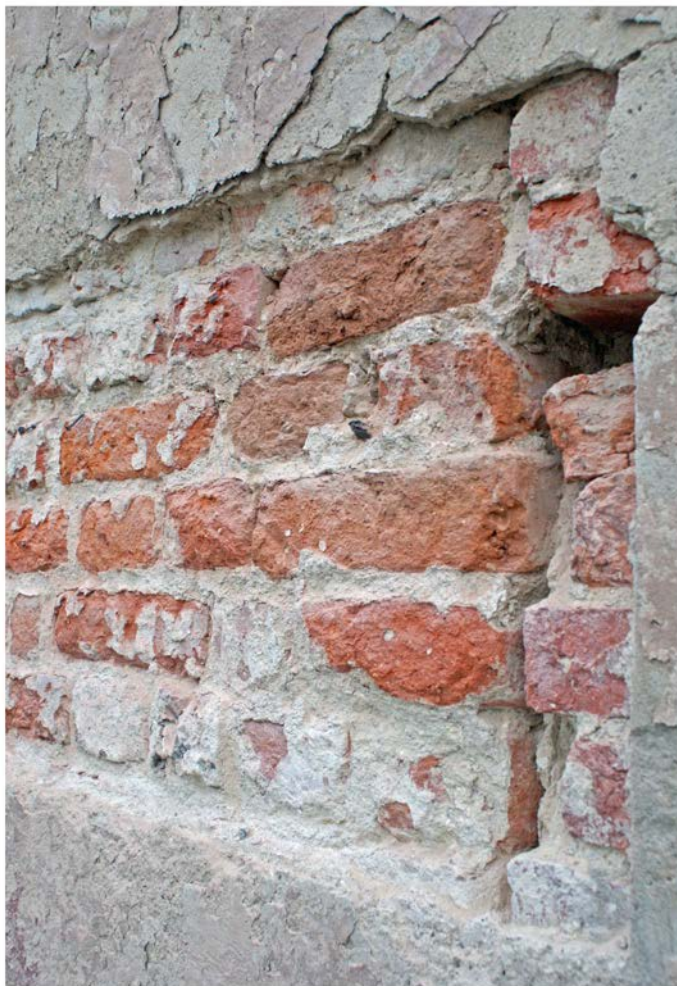
Fot. 3. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są następujące odkrywki: u dołu EW-01 i ponad nią EW-04, odkrywka EW-03 (w miejscu oparcia drabiny) nie jest jeszcze wykona [porównaj z Fot. 4-14]. Na pierwszym planie kamień, na którym w okresie przedwojennym umieszczona była pamiątkowa tablica [porównaj z Repr. 8] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 4. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 w obu jej skrajach widoczne są nierówne powierzchnie muru średniowiecznego, pomiędzy nimi znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 5-9]. U podstawy budynku znajduje się wystający cokół wykonany z ceramicznej cegły nowożytniej i współczesnej wyrównujący kamienne partie muru bramy (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 5. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 w obu jej skrajach widoczne są nierówne powierzchnie muru średniowiecznego, pomiędzy nimi znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 4 i 6-9]. Na pierwszym planie w skrajach odkrywek EW-01 i BN-01 widoczny jest nowożytny mur (filar) z nieco mniejszej od gotyckiej cegły wypełniający uskoki (wnękę) w ościeżu gotyckiego otworu bramy [porównaj z Fot. 6 i 7 oraz 52, 55 i 56] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 6. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 na skraju widoczny jest mur o nierównej powierzchni, a za nim znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 5 i 7]. Na pierwszym planie na skraju odkrywki widoczny jest nowożytny mur z nieco mniejszej od gotyckiej cegły dostawiony do lica ościeża uskoku (wnęki) otworu bramy gotyckiej [porównaj z Fot. 5 i 7 oraz 52, 55 i 56] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 7. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 na skraju widoczny jest mur o nierównej powierzchni, a po jego lewej stronie znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 5 i 6]. Na skraju odkrywki widoczny jest nowożytny mur z nieco mniejszej od gotyckiej cegły dostawiony do lica ościeża uskoju (wnęki) otworu bramy gotyckiej [porównaj z Fot. 5 i 6 oraz 52, 55 i 56] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 8. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 na skraju widoczny jest mur o nierównej powierzchni, a po jego prawej stronie znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 4 i 5]. Na skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego [porównaj z Fot. 4 i 9 oraz 18 i 19] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 9. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 na skraju widoczny jest mur o nierównej powierzchni, a po jego prawej stronie znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 4 i 5]. Na skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego [porównaj z Fot. 4 i 8 oraz 18 i 19] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 10. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-01 na powierzchni cegły i spoinie lica muru w wątku gotyckim zachowało się kilka warstw pobiał [porównaj z Fot. 4 i 5, 7-9 oraz 11 i 12] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

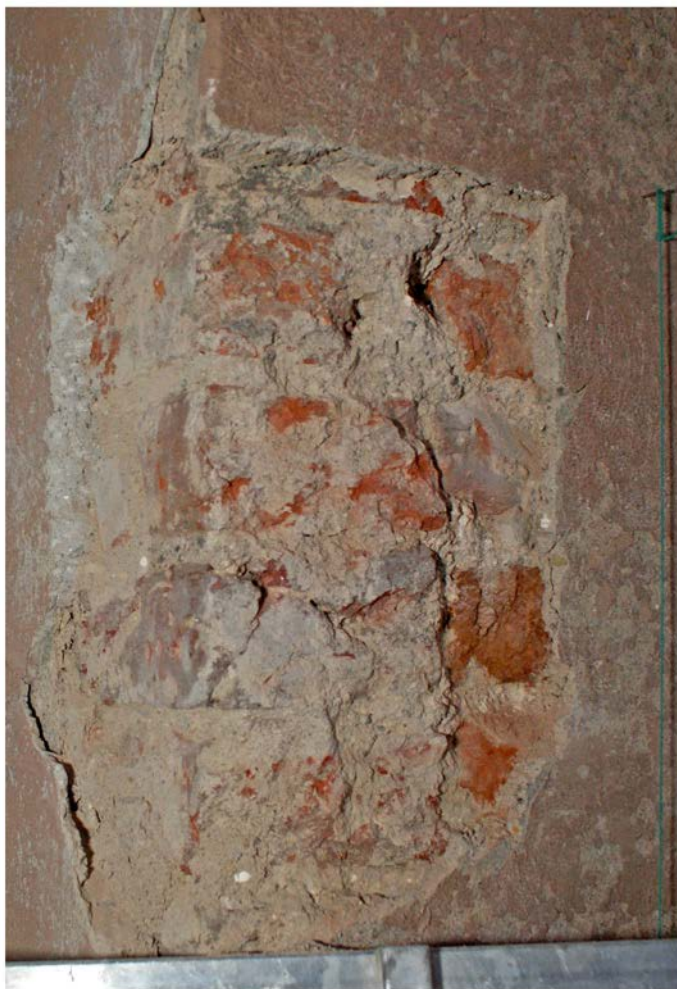
Fot. 11. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część budynku bramy na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. W prawym skraju odkrywki EW-04 widoczny jest nowożytny mur z nieco mniejszej od gotyckiej cegły dostawiony do zniszczonego (rozkutego) lica ościeża uskołu (wnęki) otworu bramy gotyckiej [porównaj z Fot. 3-7]. Po środku odkrywki widoczny jest mur o nierównej powierzchni lica, a po jego lewej stronie znajduje się lico muru w wątku gotyckim. W odkrywce tej na powierzchni cegły i spoinie lica muru w wątku gotyckim zachowały się pobiałe [porównaj z Fot. 7-10 oraz 12] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 12. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część budynku bramy na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywcze EW-04 na powierzchni cegły i spoinie lica muru w wątku gotyckim zachowało się kilka warstw pobiał [porównaj z Fot. 10 i 11]. Na granicy lica i muru zniszczonego (skutego) widoczna jest zachowana w części oryginalna spoina z wklęsłego węgła murów gotyckich [porównaj z Fot. 11 i 13] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 13. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. Na granicy lica i muru zniszczonego (skutego) widoczna jest zachowana w części oryginalna spoina z wklęsłego węgła murów gotyckich [porównaj z Fot. 11 i 12] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

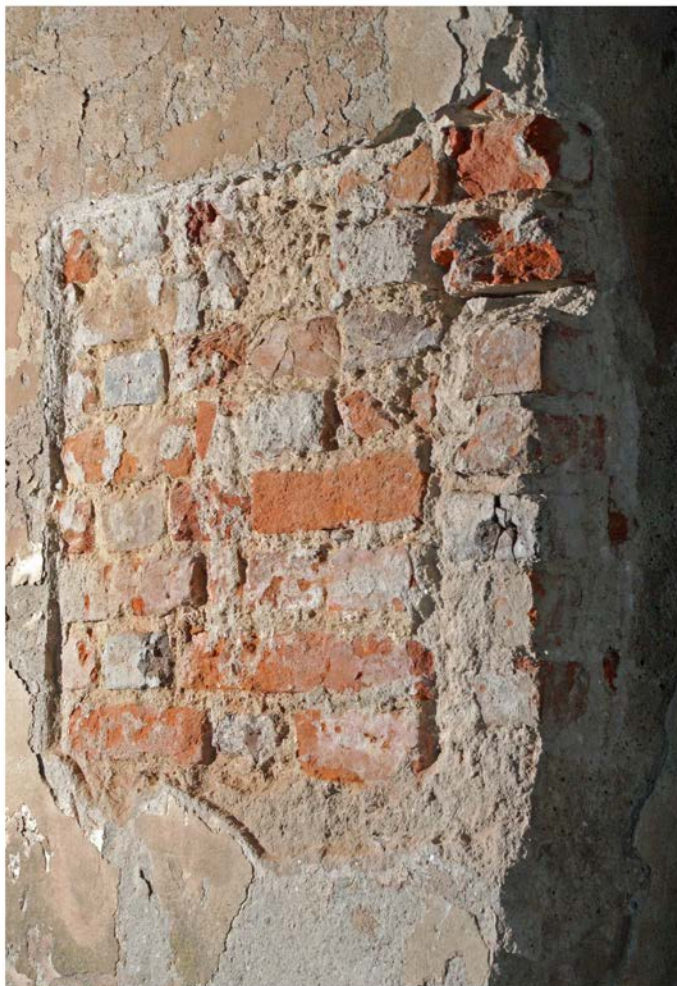
Fot. 14. Elewacja zachodnia (frontowa), północna część budynku bramy na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-03 widoczny jest mur o nierównej powierzchni [porównaj z Fot. 3, 8 i 9]. Na skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego [porównaj z Fot. 20] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

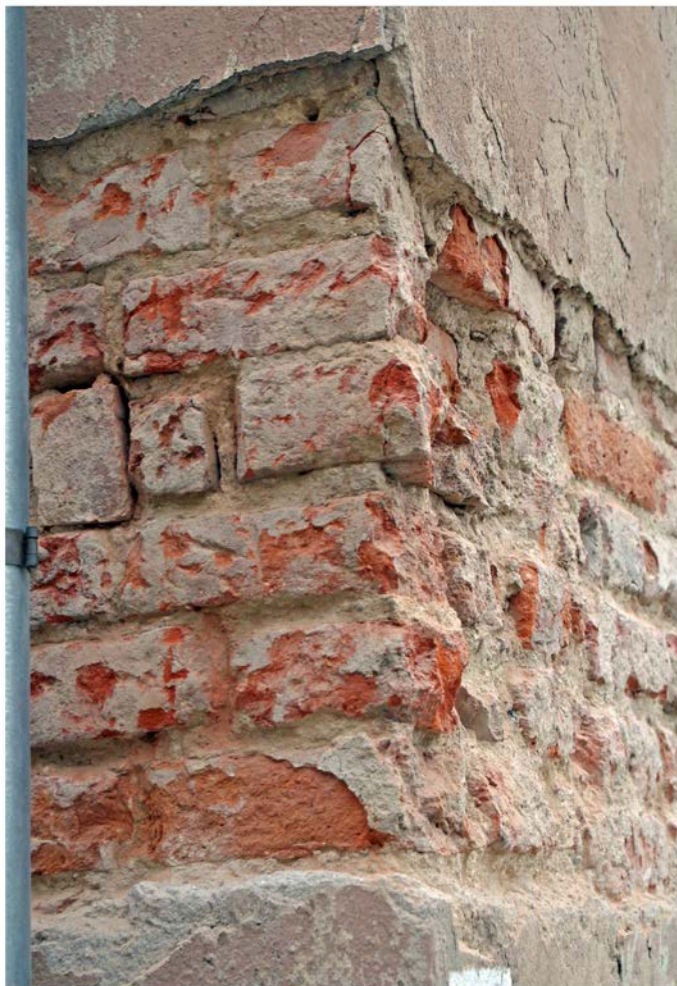
Fot. 15. Elewacja zach. (frontowa), pd. część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architekt. W odkrywce EW-02 widoczna jest nierówna powierzchnia muru średniowiecznego, z lewej strony znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 16 i 17]. W prawym skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego u dołu uzupełniona materiałem wtórnym [porównaj z Fot. 8, 10 i 14 oraz Repr. 10-16]. U podstawy budynku znajduje się wystający cokół wykonany z ceramicznej cegły nowożytnnej i współczesnej wyrównujący kamienne partie muru bramy (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 16. Elewacja zach. (frontowa), pd. część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-02 widoczna jest nierówna powierzchnia muru średniowiecznego, z lewej strony znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 15 i 17 oraz Repr. 10-16]. W prawym skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego u dołu uzupełniona materiałem wtórnym [porównaj z Fot. 8, 10 i 14] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 17. Elewacja zachodnia (frontowa), południowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EW-02 widoczna jest nierówna powierzchnia muru średniowiecznego, z lewej strony znajduje się lico muru w wątku gotyckim [porównaj z Fot. 15 i 17]. W prawym skraju odkrywki widoczna jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego u dołu uzupełniona materiałem wtórnym [porównaj z Fot. 8, 10 i 14 oraz Repr. 10-16] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 18. Elewacja północna (boczna), zachodnia część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-01 widoczne jest lico muru gotyckiego, które w narożu budynku kończy się nieregularnie, jest skute i miało tu ono kontynuację w kierunku zachodnim [porównaj z Fot. 3-5, 8 i 9 oraz 19 i 20]. W odkrywce widoczne jest nie w pełni przewiązana część licowa muru średniowiecznego [porównaj z Fot. 8 i 9] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 19. Elewacja północna (boczna), zachodnia część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-01 widoczne jest lico muru gotyckiego, które w narożu budynku kończy się nieregularnie, jest skute i miało tu ono kontynuację w kierunku zachodnim [porównaj z Fot. 3-5, 8 i 9 oraz 18 i 20] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 20. Elewacja północna (boczna), zachodnia część budynku bramy na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-06 widoczne jest lico muru gotyckiego, które w narożu budynku kończy się nieregularnie, jest skute i miało tu ono kontynuację w kierunku zachodnim [porównaj z Fot. 3 i 14 oraz 18 i 19] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 21. Elewacja północna (boczna), środkowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywkach EN-02 i EN-03 w licu muru widoczne jest zamurowanie z materiału ceglanego jak i kamiennego, w zewnętrznych skrajach obu odkrywek widoczne są lica muru średniowiecznego bramy [porównaj z Fot. 22 i 23] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 22. Elewacja północna (boczna), środkowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-02 w licu muru widoczne jest zamurowanie z materiału ceglanego jak i kamiennego, w prawym skraju odkrywki widoczne jest lico muru średniowiecznego bramy [porównaj z Fot. 21 i 23] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 23. Elewacja północna (boczna), środkowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-03 w licu muru widoczne jest zamurowanie z materiału ceglanego, w lewym skraju odkrywki widoczne jest lico muru średniowiecznego bramy [porównaj z Fot. 21 i 22] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 24. Elewacja północna (boczna), środkowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-04 widoczne jest ceglane i kamienne oryginalne lico muru średniowiecznego bramy [porównaj z Fot. 21-23] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 25. Elewacja północna (boczna), wschodnia część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce EN-05 widoczne jest oryginalne ceglane lico i naroże muru średniowiecznego bramy [porównaj z Fot. 24]. W dolnej części narożnika widoczne jest nowożytnie uzupełnienie ubytku muru gotyckiego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 26. Elewacja wschodnia, widok ogólny Bramy Lidzbarskiej od strony miasta. Stan z okresu badań architektonicznych [porównaj z Fot. 26 oraz Repr. 20-28] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

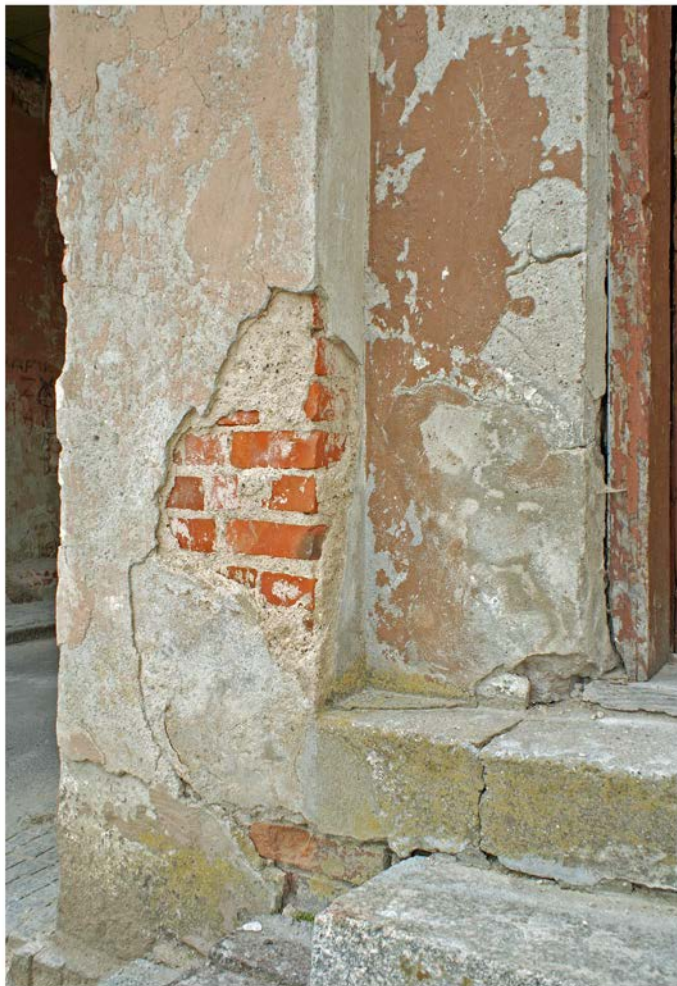
Fot. 27. Elewacja wschodnia, barokowy szczyt i piętro Bramy Lidzbarskiej. Stan sprzed badań architektonicznych (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 28. Elewacja wschodnia, południowa część przyziemia budynku bramy. Stan sprzed badań architektonicznych. W blendzie i pod nią widoczne są samoistne odkrywki opisane jako EE-01. W górnej odkrywce w blendzie widoczne jest oryginalne lico muru średniowiecznego [porównaj z Fot. 29]. W dolnej pod parapetem blendy widoczne jest oryginalne ale bardziej zniszczone lico muru. Nieznaczne poszerzenie tej odkrywki w górę pozwoliło rozpoznać poziom pierwotnego parapetu blendy (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 29. Elewacja wschodnia, południowa część przyziemia budynku bramy. Stan sprzed badań architektonicznych. Samoistna odkrywka EE-01 w blendzie. W odkrywce tej widoczne jest dobrze zachowane oryginalne lico muru średniowiecznego z opracowaną spoiną oraz wtórnie zamurowana maculnica¹⁹. Bezpośrednio na średniowiecznym licu muru (na cegle i spoinie) pod późniejszymi tynkami widoczne jest dość jednorodne ciemne zabrudzenie, sadza (?) [porównaj z Fot. 28] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 30. Elewacja wschodnia, północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. Samoistna odkrywka EE-02 przy blendzie. W odkrywce tej widoczne jest nowożytnie uzupełnienie ubytku muru gotyckiego [porównaj z Fot. 26] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 31. Elewacja wschodnia, północna część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka EE-03 w blendzie przy otworze drzwiowym. W ościeżu otworu widoczny jest wtórny nowożytny mur z cegły rozbiórkowej, w głębi w narożu widoczny jest mur gotycki, dwie dolne warstwy cegieł są skute, górna warstwa to pierwsza warstwa cegieł w murze ponad pierwotnym parapetem blendy gotyckiej [porównaj z Fot. 26 i 28] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 32. Elewacja południowa, widok ogólny. Stan sprzed obecnych badań architektonicznych. Widoczne są dwie odkrywki z badań architektonicznych z 2008 r.²⁰, które w niniejszym opracowaniu opisane zostały jako ES-03 i ES-04 [porównaj z Fot. 33-36 oraz Repr. 12-16 i 24-27] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

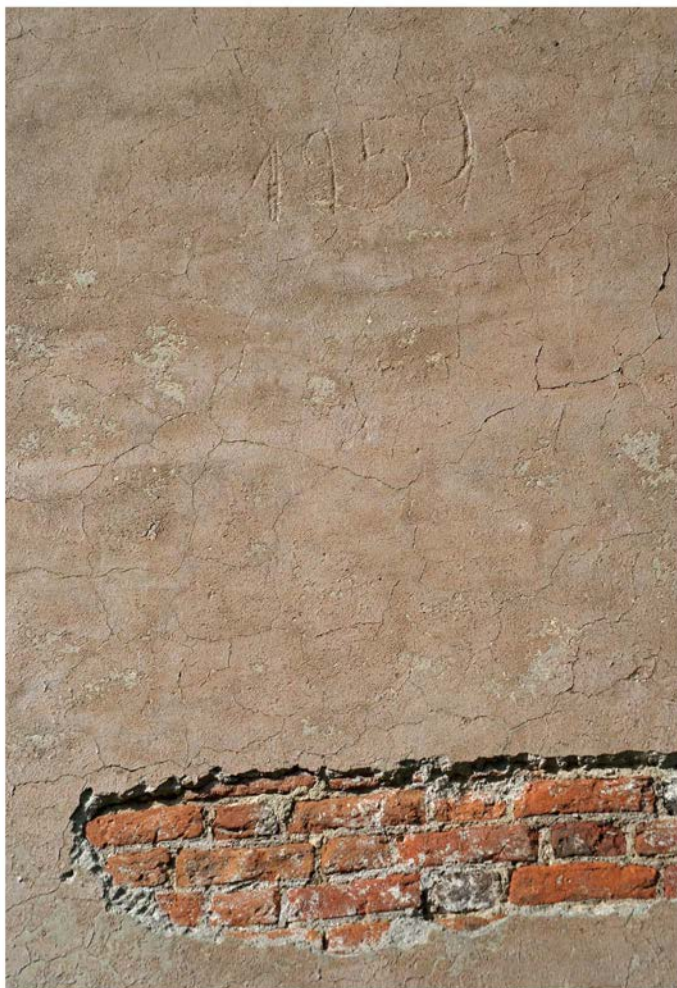
²⁰ „Badania architektoniczne. Brama Lidzbarska – 11-230 Bisztynek woj. warmińsko-mazurskie, ul. Konopnickiej 9, dz. nt 1-38/4 (1-38/4;1)”, Krzywiec Z., Jaroszewski W., Krzywiec D.; PPB „BUDEX” Braniewo; Gdańsk, wrzesień 2008 r.

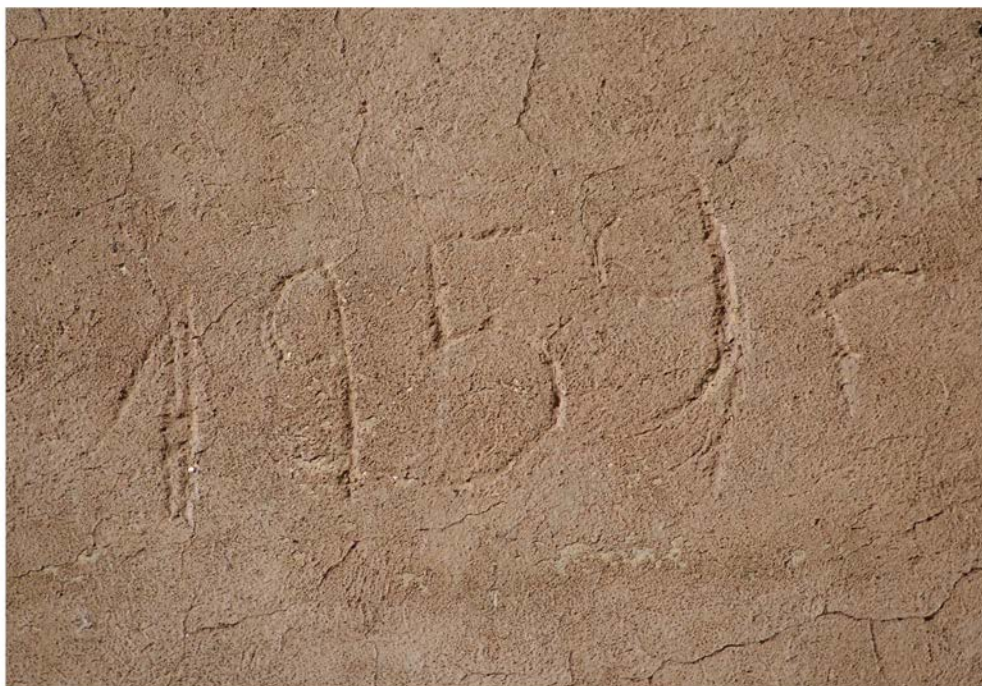
Fot. 33. Elewacja południowa, część zachodnia. Stan sprzed obecnych badań architektonicznych. Odkrywka ES-03 pochodzi z badań architektonicznych z 2008 r. [porównaj z Fot. 32]. W odkrywce tej widoczne jest oryginalne lico muru średniowiecznego z maculnicami i śladem (wkuciem i przemurowaniem) po przylegającej nowożytniej zabudowie [porównaj z Repr. 10-16] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 34. Elewacja południowa, część wschodnia. Stan sprzed obecnych badań architektonicznych. Odkrywka ES-04 pochodzi z badań architektonicznych z 2008 r. [porównaj z Fot. 32]. W odkrywce tej widoczne jest oryginalne lico muru średniowiecznego [porównaj z Repr. 10-16]. Ponad odkrywką pod okapem widoczna jest data „1959 r” wyryta w tynku [porównaj z Fot. 35 i 36] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 35. Elewacja południowa, część środkowa. Stan sprzed obecnych badań architektonicznych. U dołu widoczny jest fragment odkrywki ES-04 z badań architektonicznych z 2008 r. powyżej wyryta w tynku data „1959 r” [porównaj z Fot. 34 i 36] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 36. Elewacja południowa, część środkowa pod okapem dachu. Stan sprzed obecnych badań architektonicznych. Data „1959 r” wyryta w świeżym tynku [porównaj z Fot. 34 i 36] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 37. Elewacja południowa, środkowa część przyziemia budynku bramy na styku z murem kamiennym [porównaj z Fot. 122]. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce ES-02 widoczne jest oryginalne ceglane lico muru średniowiecznego bramy nie przewiązane z prostopadłym murem kamiennym a pośrodku wykucie zamurowane nowożytnym murem z cegły rozbiórkowej [porównaj z Fot. 38] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 38. Elewacja południowa, środkowa część przyziemia budynku bramy. Stan z okresu badań architektonicznych. W obrębie odkrywki ES-02 znajduje się stożkowa wnęka wykuta najprawdopodobniej łomem w litym murze gotyckim [porównaj z Fot. 37], wykuto ją najprawdopodobniej łomem, którego ślady widoczne są na ceglach (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 39. Elewacja północna południowej ściany przejazdu bramnego, widok ogólny. Stan sprzed badań architektonicznych [porównaj z Fot. 40-50 oraz Repr. 7, 21 i 22] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 40. Zachodnia część przyziemia elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BS-01 w licu muru widoczny jest pionowy prosty szew między murem gotyckim a nowożytnym (mury te nie są przewiązane) [porównaj z Fot. 42]. Mur średniowieczny posiada oryginalne ceglane lico i przewiązanie we wklęsłym narożu przy pogrubieniu muru (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 41. Przyziemie południowego filara zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na pierwszym planie widoczny jest starannie ukształtowany kamienny (granitowy) odbój [porównaj z Fot. 40, 53 i 54], a za nim nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej u dołu powtarzający narys kamiennego odboju. Spód kamiennego odboju wyznacza pierwotny poziom nawierzchni brukowej w progu zachodniego otworu bramnego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

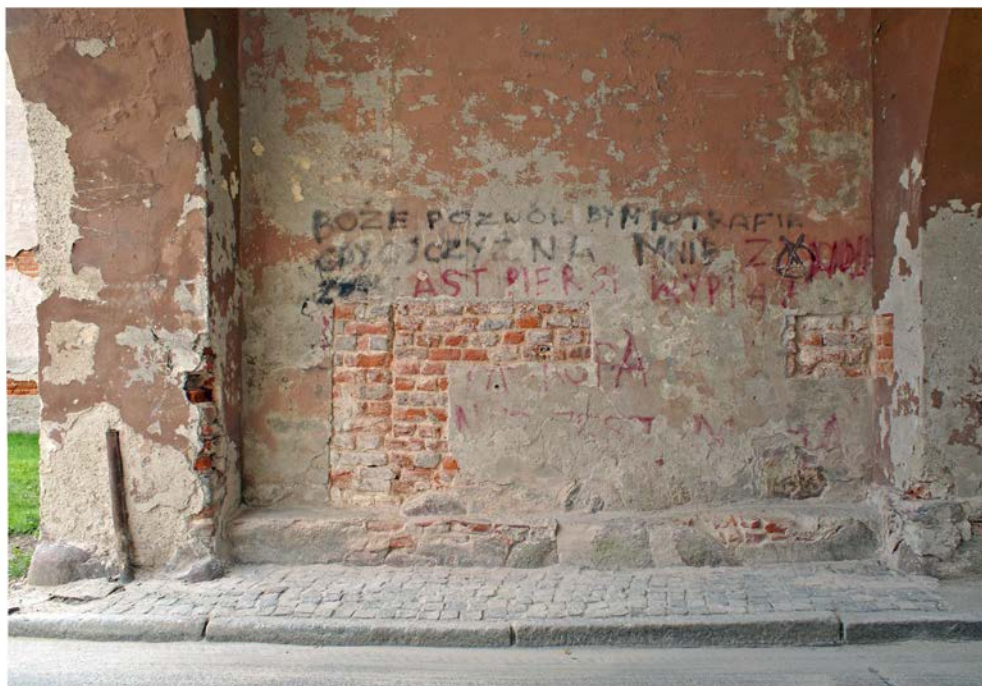
Fot. 42. Zachodnia część elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na dole odkrywka BS-01 z pionowym prostym szwem między murem gotyckim a nowożytnym (mury te nie są przewiązane) [porównaj z Fot. 40 i 59], powyżej odkrywka BS-04 ukazująca wsporę gotyckiego łuku nadproża i BS-05 sięgająca górnych partii muru w tym i łuku nadproża zamurowanej gotyckiej wnęki [porównaj z Fot. 43]. Mur średniowieczny posiada zachowane oryginalne lico. U podstawy muru widoczna jest szpałdowana cegłą kamienna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 43. Zachodnia część elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Dolna odkrywka BS-04 ukazuje wsporę gotyckiego łuku nadproża, mur średniowieczny posiada dobrze zachowane oryginalne lico. Odkrywka górna BS-05 sięga stropu i ukazuje ostatnie górne zachowane partie łuku zamurowanej wnęki, nowożytny mur pod zasmolowaną belką oczepową stropu i drewniany strop belkowy [porównaj z Fot. 42]. (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 44. Wschodnia część elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na dole widoczne są dwie odkrywki BS-02 i BS-03 z pionowymi prostymi szwami między murami gotyckimi a nowożytnym (mury te nie są przewiązane) [porównaj z Fot. 45 i 47], powyżej odkrywki BS-06, BS-07, BS-08, BS-09 i BS-10 ukazujące łuk nadproża zamurowanej gotyckiej wnęki [porównaj z Fot. 48 i 49]. Średniowieczny mur posiada zachowane oryginalne lico z cegłą zendrówką. U podstawy muru widoczna jest szpałdowana cegłą kamienna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 45. Wschodnia część przyziemia elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są dwie odkrywki BS-02 i BS-03 z pionowymi prostymi szwami między murami gotyckimi a nowożytnym (mury te nie są przewiązane) [porównaj z Fot. 44 i 47]. Średniowieczny mur posiada zachowane oryginalne lico z cegłą zendrówką. Odkrywka BS-02 ukazuje także wklęsły narożnik przy południowym filarze środkowego otworu bramnego [porównaj z Fot. 46]. U podstawy muru widoczna jest szpałdowana cegłą kamienna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 46. Wschodnia część przyziemia elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BS-02 widoczny jest wklęsły narożnik przy południowym filarze środkowego otworu bramnego. W narożu między murem gotyckim a nowożytnym filara otworu bramnego znajduje się prosty szew a warstwy cegieł obu murów mijają się [porównaj z Fot. 45, 61, 63, 64 i 68] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 47. Wschodnia część przyziemia elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka BS-02 ukazuje pionowy szew między murem gotyckim a nowożytnym (mury te nie są przewiązane), którego dolny skraj prostoliniowego przebiegu wyznacza poziom wierzchu pierwotnego parapetu zamurowanej gotyckiej wnęki [porównaj z Fot. 40, 42, 44 i 45]. Średniowieczny mur posiada zachowane oryginalne lico z cegłą zendrówką. U podstawy muru widoczna jest szpałdowana cegłą kamienna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 48. Wschodnia część elewacji północnej południowej ściany przejścia bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są odkrywki BS-06, BS-07, BS-08 i BS-09 ukazujące łuk nadproża zamurowanej gotyckiej wnęki [porównaj z Fot. 42-44]. Odkrywki BS-06 i BS-10 ukazują wspory gotyckiego łuku nadproża a mur średniowieczny posiada dobrze zachowane oryginalne lico z cegłą zendrówką [porównaj z Fot. 49]. Odkrywki BS-07, BS-08 i BS-09 sięgają stropu i ukazują ostatnie górne zachowane partie łuku zamurowanej wnęki, nowożytny mur pod zasmolowaną belką oczepową stropu [porównaj z Fot. 43 i 44] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 49. Wschodnia część elewacji północnej południowej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są odkrywki BS-09 i BS-10 ukazujące łuk nadproża zamurowanej gotyckiej wnęki [porównaj z Fot. 42-44 i 48]. Odkrywka BS-10 ukazuje wspore gotyckiego łuku nadproża a mur średniowieczny posiada dobrze zachowane oryginalne lico z cegłą zendrówką [porównaj z Fot. 43 i 47]. Odkrywka BS-09 sięga stropu i ukazuje ostatnie górne zachowane partie łuku zamurowanej wnęki, nowożytny mur pod zasmołowaną belką oczepową stropu [porównaj z Fot. 43 i 48] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 50. Przyziemie południowego filara wschodniego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. U podstawy filara widoczna jest kamienna nieregularna odsadzka a w głębi przy murze znajduje się szpałdowana cegłą kamienna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu [porównaj z Fot. 39, 40, 42, 44 i 45]. W połowie wysokości filara spod tynku ukazuje się fragment żelaznej ankry [porównaj z Fot. 39, 71 i 72] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 51. Elewacja południowa północnej ściany przejazdu bramnego, widok ogólny. Stan sprzed badań architektonicznych [porównaj z Fot. 52-72 oraz Repr. 24, 25 i 27] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 52. Północny filar zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na pierwszym planie widoczne jest starannie ukształtowane kamienne (granitowe) ościeże z odbojem [porównaj z Fot. 41, 53-57], a za nim obok nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej powtarzający narys kamiennego ościeża z odbojem. Powyżej w partii ceglanej odkrywka BN-01 ukazująca wsporę łuku gotyckiego otworu barmnego. Spód kamiennego odboju wyznacza pierwotny poziom nawierzchni brukowej w progu zachodniego otworu bramnego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 53. Przyziemie północnego filara zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Po prawej stronie znajduje się starannie ukształtowany kamienny (granitowy) odbój [porównaj z Fot. 41, 52 i 54], a obok nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej powtarzający narys kamiennego odboju. Spód kamiennego odboju wyznacza pierwotny poziom nawierzchni brukowej w progu zachodniego otworu bramnego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 54. Przyziemie północnego filara zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na pierwszym planie znajduje się starannie ukształtowany kamienny (granitowy) odbój [porównaj z Fot. 41, 52 i 53], a za nim nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej powtarzający narys kamiennego odboju. Spód kamiennego odboju wyznacza pierwotny poziom nawierzchni brukowej w progu zachodniego otworu bramnego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 55. Północny filar zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na pierwszym planie znajduje się starannie ukształtowane kamienne (granitowe) ościeże otworu bramy, a obok nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej powtarzający narys kamiennego ościeża [porównaj z Fot. 40, 52, 56 i 57]. Powyżej w odkrywce BN-01 widoczna jest wspora łuku gotyckiego otworu bramnego, krawędź łuku jest znacznie uszkodzona (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 56. Północny filar zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na pierwszym planie znajduje się starannie ukształtowane kamienne (granitowe) ościeże otworu bramy, a obok nowożytny ceglany mur wypełniający uskok (wnękę) otworu bramy gotyckiej powtarzający narys kamiennego ościeża [porównaj z Fot. 40, 52, 56 i 57]. Powyżej w odkrywce BN-01 widoczna jest wspora łuku gotyckiego otworu bramnego, krawędź łuku jest znacznie uszkodzona. Gotyckie mury tworzące wklęsłe naroże są przewiązane (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 57. Północny filar zachodniego frontowego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BN-01 widoczna jest wspora łuku gotyckiego otworu bramnego, krawędź łuku jest znacznie uszkodzona, a na ceglach widoczne są ślady użytego do skucia narzędzia. Na cegle i spoinie gotyckiego muru widoczne są pobiałe [porównaj z Fot. 52, 55 i 56] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 58. Zachodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na dole odkrywka BN-02 z pionowym prostym szwem między murem gotyckim a nowożytnym (mury te nie są przewiązane), kontynuacja szwu widoczna jest w odkrywkach zlokalizowanych powyżej BN-05 i BN-06. Odkrywka BN-02 obejmuje również wklęsłe naroże przy pogrubieniu muru [porównaj z Fot. 40, 42 i 59], obok w narożu wklęsłym z murem filara środkowego łuku bramnego zlokalizowana jest odkrywka BN-03 [porównaj z Fot. 61]. Mur średniowieczny posiada zachowane oryginalne lico. U podstawy muru widoczna jest kamienna drobna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu [porównaj z Fot. 59] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 59. Zachodnia część przyziemia elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka BN-02 z pionowym prostym szwem między murem gotyckim a nowożytnym (mury te nie są przewiązane), obejmuje również wklęsłe naroże przy pogrubieniu muru [porównaj z Fot. 40, 42 i 58]. Mur średniowieczny posiada zachowane ale zniszczone oryginalne lico. U podstawy muru widoczna jest kamienna drobna odsadzka, której wierzch wyznacza poziom nawierzchni brukowej przejazdu [porównaj z Fot. 58] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 60. Zachodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka BN-06 sięga stropu i ukazuje zachowane dolne partie łuku zamurowanej wnęki oraz nowożytny mur pod zasmołowaną belką oczepową stropu. Mur średniowieczny posiada dobrze zachowane oryginalne lico [porównaj z Fot. 43 i 58] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 61. Zachodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BN-03 widoczny jest wklęsły narożnik przy północnym filarze środkowego otworu bramnego. W narożu między murem gotyckim a nowożytnym filara otworu bramnego znajduje się prosty szew a warstwy cegieł obu murów mijają się [porównaj z Fot. 46, 63, 64 i 68] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 62. Wschodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na dole rozległa odkrywka BN-04 z dwoma pionowymi prostymi szwami między murami gotyckimi a nowożytnym (mury te nie są przewiązane). Niżej w progu cegły ułożone tzw. rolkę, kontynuacja szwów widoczna jest w odkrywkach zlokalizowanych powyżej w nadprożu BN-08 i BN-10 [porównaj z Fot. 67, 69 i 70]. W kluczu łuku zlokalizowana jest odkrywka BN-09 [porównaj z Fot. 67 i 69], wyżej przy murze środkowego otworu bramnego odkrywka BN-07 [porównaj z Fot. 67 i 68]. Mur średniowieczny widoczny w odkrywkach posiada zachowane oryginalne lico. U podstawy muru widoczna jest kamienna nieregularna odsadzka, której wierzch sięgał poziomu nawierzchni brukowej przejazdu [porównaj z Fot. 58, 59 i 66] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 63. W zachodnim skraju odkrywki BN-04 widoczny jest wklęsły narożnik przy północnym filarze środkowego otworu bramnego. W narożu znajduje się prosty szew a warstwy cegieł obu murów mijają się [porównaj z Fot. 45, 46, 61 i 64] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 64. W zachodnim skraju odkrywki BN-04 (zdjęcie wykonane zostało przed jej rozszerzeniem) widoczny jest wklęsły narożnik przy północnym filarze środkowego otworu bramnego. W narożu znajduje się prosty szew a warstwy cegieł obu murów mijają się [porównaj z Fot. 63] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 65. Wsch. część elew. pd. północnej ściany przejazdu bramnego i przyziemie pn. filara wsch. otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. We wsch. skraju odkrywki BN-04 widoczny jest wklęsły narożnik przy pn. filarze otworu bramnego. W narożu powstała szczelina w miejscu ścięcia pierwotnie przewiązanego naroża murów. Obecnie warstwy cegieł obu murów mijają się w wyniku pionowego przemieszczenia (opuszczenia) się muru filara. U podstawy filara widoczna jest kamienna nieregularna odsadzka, która w części zatopiona była w nawierzchni brukowej przejazdu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 66. Wsch. część przyziemia elew. pd. północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Na dole odkrywki BN-04 między dwoma pionowymi prostymi szwami widoczna jest w progu warstwa cegieł ułożonych w tzw. rolkę [porównaj z Fot. 62]. Mur gotycki widoczny w odkrywkach posiada zachowane ale zniszczone lico. U podstawy muru widoczna jest kamienna nieregularna odsadzka, której wierzch sięgał poziomu nawierzchni brukowej przejazdu [porównaj z Fot. 58, 59 i 62] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 67. Wschodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są odkrywki BN-07, BN-08, BN-09 i BN-10. W odkrywkach BN-08, BN-09 i BN-10 widoczne jest odcinkowe nadproże gotyckiego otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 69 i 70]. Wyżej przy murze środkowego otworu bramnego znajduje się odkrywka BN-07 [porównaj z Fot. 62]. Mur średniowieczny widoczny w odkrywkach posiada dobrze zachowane oryginalne lico (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 68. Wschodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BN-07 widoczny jest wklęsły narożnik przy północnym filarze środkowego otworu bramnego. W narożu znajduje się prosty szew a warstwy cegieł obu murów nieznacznie się mijają się, mur otworu bramnego osadzony jest w bruździe wykutej w murze gotyckim [porównaj z Fot. 62-64 i 67]. Mur średniowieczny widoczny w odkrywce posiada dobrze zachowane oryginalne lico, dobrze zachowana jest pierwotna spoina [porównaj z Fot. 58, 59 i 66] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 69. Wschodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywkach BN-08, BN-09 i BN-10 widoczne jest odcinkowe nadproże gotyckiego otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 67 i 70]. Mur średniowieczny widoczny w odkrywkach posiada dobrze zachowane oryginalne lico. Na ościeżach i na podniebieniu odcinkowego nadproża widoczne są doskonale zachowane tynki (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 70. Wschodnia część elewacji południowej północnej ściany przejazdu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BN-10 widoczna jest wspora odcinkowego nadproża gotyckiego otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 67-69]. Mur średniowieczny widoczny w odkrywkach posiada dobrze zachowane oryginalne lico, dobrze zachowana jest również pierwotna spoina. Na ościeżu i na podniebieniu odcinkowego nadproża widoczny jest doskonale zachowany tynk (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 71. Północny filar wschodniego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. U jego podstawy widoczna jest kamienna nieregularna odsadzka (kamienny cokół), która w części zatopiona była pod brukową nawierzchnią przejazdu [porównaj z Fot. 51-54, 58, 59, 62 i 66]. W połowie wysokości filara w odkrywce BN-11 widoczne są dwie żelazne ankry osadzone po części w murze gotyckim i nowożytnym (w nowożytnych uzupełnieniach muru gotyckiego) [porównaj z Fot. 39, 50 i 72] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 72. Północny filar wschodniego otworu bramnego. Stan z okresu badań architektonicznych. W odkrywce BN-11 widoczne są dwie żelazne ankry osadzone po części w murze gotyckim i nowożytnym (w nowożytnych uzupełnieniach muru gotyckiego). Ankry są rozluźnione oraz uległy silnej korozji [porównaj z Fot. 71] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 73. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na parterze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-01 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej widoczne jest odsłonięte wnętrze muru średniowiecznego) i licowanego z nim nowożytnego wykonanego z cegły rozbiórkowej stanowiącego zamurowanie otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 66, 67, 74-76]. Ponad okrywką SS-01 widoczna jest dolna krawędź odkrywki SS-02 [porównaj z Fot. 74] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 74. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na parterze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-02 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) wraz ze wsporczym fragmentem odcinkowego łuku lub sklepienia (?) i licowanego z nim nowożytnego wykonanego z cegły rozbiórkowej stanowiącego zamurowanie otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 66, 67, 73, 75 i 76]. Na ościeżu i na podniebieniu łuku widoczny jest doskonale zachowany tynk (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 75. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na parterze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-03 ukazuje licowany mur nowożytny wykonany z cegły rozbiórkowej stanowiący zamurowanie otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 62, 66, 67, 73, 74 i 76] a obok po prawej stronie widoczny jest fragment muru wyspałdowany zaprawą i kawałkami ceramicznej dachówki (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 76. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na parterze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-03 po pogłębieniu wykucia (po częściowym usunięciu szpałdowania) ukazuje licowany mur nowożytny wykonany z cegły rozbiórkowej stanowiący zamurowanie otworu drzwiowego, który został dostawiony do zaokrąglonego tynkowanego ościeża otworu drzwiowego [porównaj z Fot. 75]. W dolnej części odkrywki widoczny jest fragment skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), skuciu w tym miejscu uległ również tynk, którego kontynuacja znajduje się na zaokrąglonym ościeżu (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 77. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-04 zlokalizowana została na styku ściany i wspory podniesionego odcinkowego sklepienia klatki schodowej. Ukazuje styk muru gotyckiego skutego w obu widocznych płaszczyznach (w płaszczyźnie czołowej i bocznej widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanego z nim nowożytnego stanowiącego zamurowanie szerszego otworu przejścia lub drzwiowego (?) [porównaj z Fot. 78 i 79] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 78. Południowa ściana i odcinkowe sklepienie tunelu klatki schodowej na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-04 w tym ujęciu, zarówno na ścianie jak i na sklepieniu, dobitnie ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej ściany i sklepienia widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanego z nim muru nowożytnego stanowiącego zamurowanie szerszego otworu przejścia lub drzwiowego (?) a także nowożytnego sklepienia [porównaj z Fot. 77 i 79] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 79. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-05 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanego z nim nowożytnego stanowiącego zamurowanie szerszego otworu przejścia lub drzwiowego (?) [porównaj z Fot. 77 i 78]. Na dole odkrywki w murze gotyckim widoczne jest najprawdopodobniej poziome wezglowie średniowiecznego odcinkowego sklepienia lub łuku otworu drzwiowego (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 80. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-06 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej zaokrąglonej ściany widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanych z nim murów nowożytnych stanowiących zamurowania dwóch otworów przejść lub drzwiowych [porównaj z Fot. 81 i 82] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 81. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-06 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej ściany widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanego z nim nowożytnego stanowiącego zamurowanie szerszego otworu przejścia lub drzwiowego (?) [porównaj z Fot. 77-80]. Na prostopadłym licu muru gotyckiego w szczelinie widoczny jest cienki tynk najprawdopodobniej z pobiałą (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 82. Południowa ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SS-06 ukazuje styk skutego muru gotyckiego (w płaszczyźnie czołowej zaokrąglonej ściany widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) i licowanego z nim nowożytnego stanowiącego zamurowanie otworu przejścia lub drzwiowego (?) [porównaj z Fot. 80]. Na ościeżu zamurowanego otworu widoczny jest jednowarstwowy tynk z kilkoma warstwami zielonej farby (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 83. Północna ściana tunelu klatki schodowej na parterze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SN-01 ukazuje wyłącznie skut mur gotycki (w płaszczyźnie czołowej ściany widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) [porównaj z Fot. 73 i 74] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 84. Północna ściana tunelu klatki schodowej na poziomie stropu parteru. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SN-02 ukazuje skuty mur gotycki w tym wezglowie i wsporcą część łuku, zapewne odcinkowego otworu drzwiowego (w płaszczyźnie czołowej ściany widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), poniżej widoczna jest wykuta bruzda zapewne nowożytnego sklepienia niezachowanego do dnia dzisiejszego [porównaj z Fot. 79] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 85. Północna ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka SN-03 ukazuje lico muru gotyckiego, a pod współczesnym tynkowanym nadrożem widoczne są skute cegły (główki) z przewiązania murów [porównaj z Fot. 86] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 86. Północna ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragment odkrywki SN-03, widoczne tu skute cegły (główki) są pozostałością po prostopadłym murze gotyckim i wyznaczają wklęsły narożnik w dawnym pomieszczeniu [porównaj z Fot. 85] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 87. Północna ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Rozległa odkrywka SN-04 sprzed jej poszerzenia. W narożniku w obu istniejących płaszczyznach ścian widoczne są skute gotyckie mury (w płaszczyznach czołowych obu ścian widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), pośrodku widoczna jest wykuta i niezbyt starannie obrobiona płytką wnętrza o nierozpoznanym przeznaczeniu, dalej widoczne są wykucia i licowany fragment muru gotyckiego [porównaj z Fot. 88-90] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 88. Pn. ściana tunelu kl. schod. na piętrze. Stan z okresu badań architekt. Rozległa odkrywka SN-04 po jej poszerzeniu. W narożniku w obu istniejących płaszczyznach ścian widoczne są skute gotyckie mury (w płaszczyznach czołowych obu ścian widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), pośrodku widoczna jest wykuta i niezbyt starannie obrobiona płytką wnętrza o nierozpoznanym przeznaczeniu, dalej widoczne są wykucia i licowany fragment muru gotyckiego oraz wykuta bruzda z podejściem kanalizacji sanitarnej, powyżej zamurowana szeroka pionowa bruzda o niejasnym przeznaczeniu [porównaj z Fot. 87, 89 i 90] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 89. Północna ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Rozległa odkrywka SN-04 po jej poszerzeniu. Widoczne są wykucia i dość obszerny licowany fragment muru gotyckiego wraz częściowo zachowanym opracowaniem spoiny oraz wykuta bruzda z podejściem kanalizacji sanitarnej, powyżej zamurowana szeroka pionowa bruzda o niejasnym przeznaczeniu [porównaj z Fot. 86-88 i 90] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 90. Północna ściana tunelu klatki schodowej na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Górny fragment rozległej odkrywki SN-04. Widoczna jest tu zamurowana szeroka pionowa bruzda sięgająca obecnego stropu o niejasnym przeznaczeniu [porównaj z Fot. 86-89] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 91. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PW-02 na ścianie północnej w większości ukazuje skuty mur gotycki (w płaszczyźnie czołowej ściany i na prostopadłej w szwie widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), obok mur nowożytny oddzielający pomieszczenie od klatki schodowej [porównaj z Fot. 92 i 93] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 92. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragment odkrywki PW-02 na ścianie północnej i podokiennej zachodniej ukazuje skuty mur gotycki (w narożu widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), obok mur nowożytny ścianki podokiennej, między murami gotyckim i nowożytnym widoczny jest nieregularny szew [porównaj z Fot. 91] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 93. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragment odkrywki PW-02 na ścianie północnej ukazuje skutny mur gotycki (w płaszczyźnie czołowej ściany i na prostopadłej w szwie widoczne jest odsłonięte wnętrze muru), obok mur nowożytny oddzielający pomieszczenie od klatki schodowej, w ościeżu drzwi mur ten posiada przemurowanie związane z osadzeniem ościeżnicy drzwiowej [porównaj z Fot. 91] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 94. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PW-03 na ścianie północnej i wewnętrznej wschodniej przed jej poszerzeniem. W narożu widać starszy mur a po bokach w obu ścianach mury nowożytne, zamurowanie otworu widoczne z lewej strony jest wykonane współcześnie [porównaj z Fot. 95] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 95. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PW-03 na ścianie północnej i wewnętrznej wschodniej po jej poszerzeniu. W narożu widać starszy mur, jest to mur średniowieczny, a po bokach w obu ścianach znajdują się mury nowożytnie, zamurowanie otworu widoczne z lewej strony jest wykonane współcześnie [porównaj z Fot. 94] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 96. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PW-05 na ścianie wewnętrznej wschodniej przy kominie. Widoczny mur jest lokalnie osmalony i stanowił najprawdopodobniej wnętrze innego nieistniejącego rozwiązania komina. W narożu w murze ściany wyknane zostały pojedyncze wykucia cegieł aby przewiązać z nim mur współczesnego komina [porównaj z Fot. 97] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 97. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PW-06 na ścianie wewnętrznej wschodniej przy kominie. W narożu w murze ściany wyknane zostały pojedyncze wykucia cegieł aby przewiązać z nim mur współczesnego komina. Widoczny obok mur posiada ślad po rozebraniu i skuciu prostopadłego muru najprawdopodobniej innego nieistniejącego rozwiązania komina [porównaj z Fot. 96]. W odsłoniętym murze ościeża otworu drzwiowego widoczny jest pionowy ślad (odcisk drewnianej listwy) osadzenia nieistniejącej ościeżnicy (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 98. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczne są dwie odkrywki: rozległa PW-07 na zewnętrznej ścianie południowej i PW-08 na zewnętrznej zachodniej. Obie odkrywki ukazują skuty mur gotycki (w płaszczyznach czołowych obu ścian widoczne są odsłonięte wnętrza muru) [porównaj z Fot. 99 i 100] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 99. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczny jest fragment odkrywki PW-07 w narożniku na zewnętrznej ścianie południowej i wewnętrznej wschodniej. Mury te nie są przewiązane, młodszy wewnętrzny dostawiony jest do zewnętrznego gotyckiego (do jego odsłoniętego wnętrza) [porównaj z Fot. 98 i 100] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 100. Zachodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczny jest fragment odkrywki PW-07 w narożniku między zewnętrznymi ścianami. W obu istniejących płaszczyznach ścian widoczny jest skutny gotycki mur (w płaszczyznach czołowych obu ścian widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) [porównaj z Fot. 87, 91, 98 i 99] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 101. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczna jest odkrywka PE-01 na ścianie wewnętrznej północnej oraz fragment odkrywki PE-02 na zewnętrznej ścianie wschodniej. Na ścianie widoczne są dwa szwy (także pęknięcia tynków), w narożu przy filarze i mniej więcej w połowie długości ściany [porównaj z Fot. 102-105]. Odkrywka PE-01 ukazuje różne rodzaje murów wzajemnie nieprzewiązanych, między widocznymi szwami znajduje się mur nowożytny obok w skrajach odkrywki znajdują się mury gotyckie z tym, że na fragmencie filar szpałdowany jest murem nowożytnym (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 102. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Zachodni fragment odkrywki PE-01 sprzed poszerzenia odkrywki na ścianę wewnętrzną. Wypukłe naroże filara jest szpałdowane młodszym murem, a w odsłoniętej części ściany we wklęsłym narożniku widoczny jest tynk dawnego lica filara, do którego z czasem domurowano kolejny mur zamykający szeroki otwór drzwiowy [porównaj z Fot. 101] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 103. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Środkowy fragment odkrywki PE-01 na ścianie wewnętrznej północnej. Widoczny z lewej strony ukośny szew na murze nowożytnym najprawdopodobniej związany jest z realizacją przesklepienia tunelu klatki schodowej znajdującego się za tą ścianą. Oba mury wykonane są bardzo podobnie i zapewne powstały w ramach jednego zamierzenia budowlanego związanego z jedną fazą budowlaną przekształceń wnętrza bramy. Z kolei z prawej strony widoczny jest szew na styku ww. muru nowożytnego i prostopadłego lica muru gotyckiego, mury te nie są przewiązane [porównaj z Fot. 101 i 104] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 104. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragment odkrywki PE-01 zbliżenie na szczelinę (szew) przy murze średniowiecznym. W głębi szczeliny widoczny jest tynk ułożony na prostopadłym licy ściany gotyckiej, czołowe lico tego muru jest skute i wtórnie otynkowane. Mur nowożytny i mur gotycki nie są przewiązane [porównaj z Fot. 101, i 103] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 105. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczny jest wschodni fragment odkrywki PE-01 na ścianie wewnętrznej północnej oraz fragment odkrywki PE-02 na zewnętrznej ścianie wschodniej. W obu odkrywkach widoczny jest skuty mur średniowieczny za wyjątkiem wąskiego pionowego pasa przy ościeżu wnęki okiennej, w którym widoczne jest zachowane lico (krawędź wewnętrznego naroża murów gotyckich na tym zdjęciu została oznaczona linią przerywaną i strzałką) [porównaj z Fot. 106 i 107] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 106. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Z lewej strony widoczny jest fragment odkrywki PE-01 na ścianie wewnętrznej północnej, pod oknem i na ścianie zewnętrznej wschodniej odkrywka PE-02 oraz powyżej na ścianie odkrywka PE-03 [porównaj z Fot. 107-111] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 107. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragmenty odkrywek PE-01 na ścianie wewnętrznej północnej i PE-02 na zewnętrznej ścianie wschodniej [porównaj z Fot. 105, 106 i 108]. W obu odkrywkach widoczny jest skuty mur średniowieczny za wyjątkiem wąskiego pionowego pasa przy ościeżu wnęki okiennej, w którym widoczne jest zachowane lico [porównaj z Fot. 105] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 108. Wsch. pom. na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Południowy fragment odkrywki PE-02 na zewn. ścianie wschodniej [porównaj z Fot. 106 i 107]. W ścianie podokiennej widoczne są przemurowania z cegły nowożytniej osadzone w murze średniowiecznym, są to zapewne zamurowania wcześniejszego nowożytnego otworu okiennego oraz reperacje muru. W ościeżu wnęki okiennej na murze gotyckim z dobrze zachowanym licem widoczne jest nieregularne szpałdowanie. W części odkrywki PE-02 na ścianie widoczna dolna krawędź ciemnego zabrudzenia lica gotyckiego może wyznaczać poziom użytkowy piętra bramy tj. wierzch pierwotnego drewn. stropu ponad przejazdem bramnym (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 109. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PE-03 na zewnętrznej ścianie wschodniej. Widoczne jest dobrze zachowane lico gotyckie muru, obok w stronę otworu okiennego przy wykuciu muru gotyckiego nowożytnie zamurowanie a w ościeżu wnęki okiennej nieregularne szpałdowanie [porównaj z Fot. 106, 108 i 110] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 110. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Fragment odkrywki PE-03 na zewnętrznej ścianie wschodniej. Z prawej strony widoczne jest dobrze zachowane lico gotyckie muru, obok pośrodku zdjęcia przy wykuciu muru gotyckiego nowożytnie zamurowanie a w ościeżu wnęki okiennej nieregularne szpałdowanie [porównaj z Fot. 106, 108 i 110] [porównaj z Fot. 106-111] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 111. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Odkrywka PE-04 na zewnętrznej ścianie wschodniej. Widoczne jest skucie muru średniowiecznego ukazujące wnętrze tego muru [porównaj z Fot. 106-110 i 112] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 112. Wschodnie pomieszczenie na piętrze. Stan z okresu badań architektonicznych. Widoczny jest fragment odkrywki PE-05 w narożniku między zewnętrznymi ścianami (południową i wschodnią). W obu istniejących płaszczyznach ścian widoczny jest skuty gotycki mur (w płaszczyznach czołowych obu ścian widoczne jest odsłonięte wnętrze muru) [porównaj z Fot. 99, 100, 106-111] (fot. J. Strużyński, wrzesień 2013 r.).

Fot. 113. Pomieszczenie poddasza strychowego. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczna jest ściana szczytowa zachodnia, jest to mur nowożytny (barokowy) prawie jednorodny, jedynie w obrębie otworów okiennych i ich nadproży widoczne są jego rozkucia i przemurowania oraz zmiany zastosowanych rozwiązań (technologii) budowlanych [porównaj z Fot. 114 i 115]. Więźba dachowa jest współczesna (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 114. Pomieszczenie poddasza strychowego. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczny jest fragment przy północnym otworze okiennym z jedynym zachowanym oryginalnym fragmentem odcinkowego nadproża i ościeża pierwotnego otworu okiennego ściany barokowej [porównaj z Repr. 5-7]. W sąsiedztwie widoczne są rozkucia i przemurowania oraz zmiany zastosowanych rozwiązań (technologii) budowlanych – np. nadproże z belki stalowej [porównaj z Fot. 113 i 115] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 115. Pomieszczenie poddasza strychowego. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczna jest górna część zachodniej ściany szczytowej, jest to mur nowożytny (barokowy) prawie jednorodny, jedynie w obrębie większych otworów okiennych i ich nadproży widoczne są jego rozkucia i przemurowania oraz zmiany zastosowanych rozwiązań (technologii) budowlanych [porównaj z Fot. 113, 114 i 116]. Więźba dachowa jest współczesna (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 116. Pomieszczenie poddasza strychowego. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczna jest górna część wschodniej ściany szczytowej, jest to mur nowożytny (barokowy) prawie jednorodny [porównaj z Fot. 115]. Więźba dachowa jest współczesna (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 117. Fragment szczytu elewacji zachodniej. Stan sprzed badań architektonicznych. W płaszczyźnie elewacji widoczne są dobrze zachowane ciągnięte w tynku barokowe gzymsy, z boku (na elewacji południowej) nieudolne współczesne odnowienie zatracające piękno oryginalnych profilowań [porównaj z Fot. 1, 2 i 118] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 118. Fragment szczytu elewacji zachodniej. Stan sprzed badań architektonicznych. W płaszczyźnie elewacji widoczne są silnie zniszczone ciągnięte w tynku barokowe gzymsy, z boku (na elewacji południowej) nieudolne współczesne odnowienie zatracające piękno oryginalnych profilowań [porównaj z Fot. 26, 27 i 117] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 119. Elewacja wschodnia (od strony miasta), wejście główne i jedyne. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczne są nowożytnie zewnętrzne schody wykonane z kamiennych (granitowych) bloków [porównaj z Fot. 26]. Poszczególne elementy schodów uległy przemieszczeniu, a blok kamienny pierwszego stopnia przełamał się (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 120. Elewacja wschodnia (od strony miasta), wejście główne. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczny jest nowożytny otwór drzwiowy a w nim zachowaną historyczną ościeżnicę, skrzydło drzwiowe jest współczesne [porównaj z Repr. 20-26 oraz Fot. 26, 119 i 121] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 121. Elewacja wschodnia (od strony miasta), wejście główne. Stan sprzed badań architektonicznych. Widoczny jest górny północny fragment nowożytnego otworu drzwiowego a w nim zachowaną historyczną ościeżnicę i profilowaną belkę nadprożową a także część zachowanego mechanizmu dzwonka [porównaj z Repr. 20-26 oraz Fot. 26 i 120] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 122. Kamienno-ceglany mur po południowej stronie budynku bramy, elewacja wschodnia (od strony miasta). Stan sprzed badań architektonicznych. Część kamienna muru nie wykazuje jednoznacznych cech właściwych dla kamiennego muru średniecznego, z kolei partie ceglane murowane są w wątku nowożytnym, dlatego też nie wydaje się aby był on fragmentem średniowiecznego muru obronnego miasta [porównaj z Repr. 12-16, 32, 33 i 37 oraz Fot. 37 i 123] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

Fot. 123. Kamienny mur po południowej stronie budynku bramy, elewacja zachodnia. Stan sprzed badań architektonicznych. Część kamienna muru nie wykazuje jednoznacznych cech właściwych dla kamiennego muru średniowiecznego, dlatego też nie wydaje się aby był on fragmentem średniowiecznego muru obronnego miasta [porównaj z Repr. 12-16, 32, 33 i 37 oraz Fot. 32 i 122] (fot. J. Strużyński, sierpień 2013 r.).

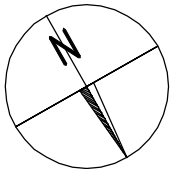
Fot. 124. Wykop instalacyjny po zachodniej stronie Bramy Lidzbarskiej. Stan z okresu realizacji inwestycji i nadzorów archeologicznych w 2010 r. W południowym profilu archeologicznym (w południowej ścianie wykopu) widoczny jest kamienny mur nowożytnej zabudowy postawiony na kamiennych i ceglanych reliktach murów zapewne średniowiecznych rozwiązań przedbramia Bramy Lidzbarskiej takich jak np. szyja, przyczółki i filary mostu widocznych na dnie wykopu [porównaj z Repr. 12-16, 32, 33 i 37 oraz Fot. 124 i 125] (fot. A. Grabowski, wrzesień 2010 r.) - źródło: <http://bisztynek.wm.pl/18082,Sredniowieczny-tunel-w-Bisztyнку.html#axzz2ivOEQn9n>.

Fot. 125. Wykop instalacyjny po zachodniej stronie Bramy Lidzbarskiej. Stan z okresu realizacji inwestycji i nadzorów archeologicznych w 2010 r. W południowym profilu archeologicznym (w południowej ścianie wykopu) widoczny jest kamienny mur nowożytniej zabudowy postawiony na kamiennych i ceglanych reliktach murów zapewne średniowiecznych rozwiązań przedbramia Bramy Lidzbarskiej takich jak np. szyja, przyczółki i filary mostu widocznych na dnie wykopu [porównaj z Repr. 12-16, 32, 33 i 37 oraz Fot. 124 i 125] (fot. A. Grabowski, wrzesień 2010 r.) - źródło: <http://bisztynek.wm.pl/18082,Sredniowieczny-tunel-w-Bisztynku.html#axzz2ivOEQn9n>).

Fot. 126. Wykop instalacyjny po zachodniej stronie Bramy Lidzbarskiej. Stan z okresu realizacji inwestycji i nadzorów archeologicznych w 2010 r. W południowym profilu archeologicznym (w południowej ścianie wykopu) widoczny jest kamienny mur nowożytniej zabudowy postawiony na kamiennych i ceglanych reliktach murów zapewne średniowiecznych rozwiązań przedbramia Bramy Lidzbarskiej takich jak np. szyja, przyczółki i filary mostu widocznych na dnie wykopu. Według sprawozdania archeologicznego z nadzorów to: *Fragment sklepienia ceglanego (dł. cegły 30 cm) ze wzmocnieniami kamiennymi łączonymi zaprawą wapienną po obu jego stronach. Pozostałości te wskazują na usytuowane poniżej pomieszczenie, zorientowane w kierunku N-S. Na dzień dzisiejszy trudno określić jego funkcję i przeznaczenie, ponieważ odsłonięty został tylko strop reliktu do poziomu określonego przez inwestycję. Nie pozyskano również materiału kulturowego, który mógłby określić wstępne datowanie obiektu.* [porównaj z Repr. 12-16, 32, 33 i 37 oraz Fot. 124 i 125] (fot. M. Orzechowska, wrzesień 2010 r.) - źródło: *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego. Nadzorowana inwestycja: Kompleksowe uporządkowanie infrastruktury wodno-ściekowej na terenie aglomeracji Bisztynek*, A. Mackiewicz, M. Orzechowska, Stawiguda 2010.

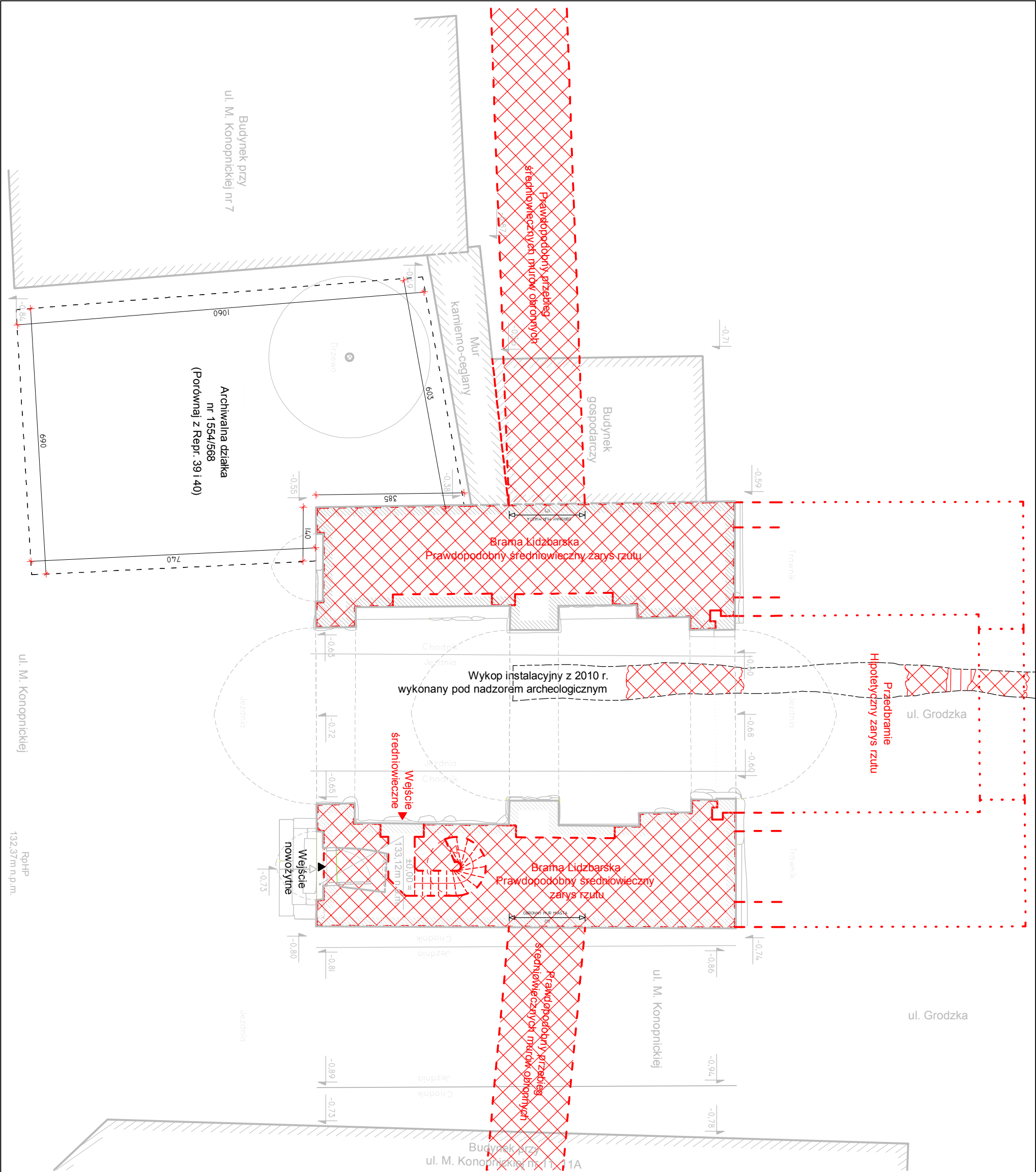

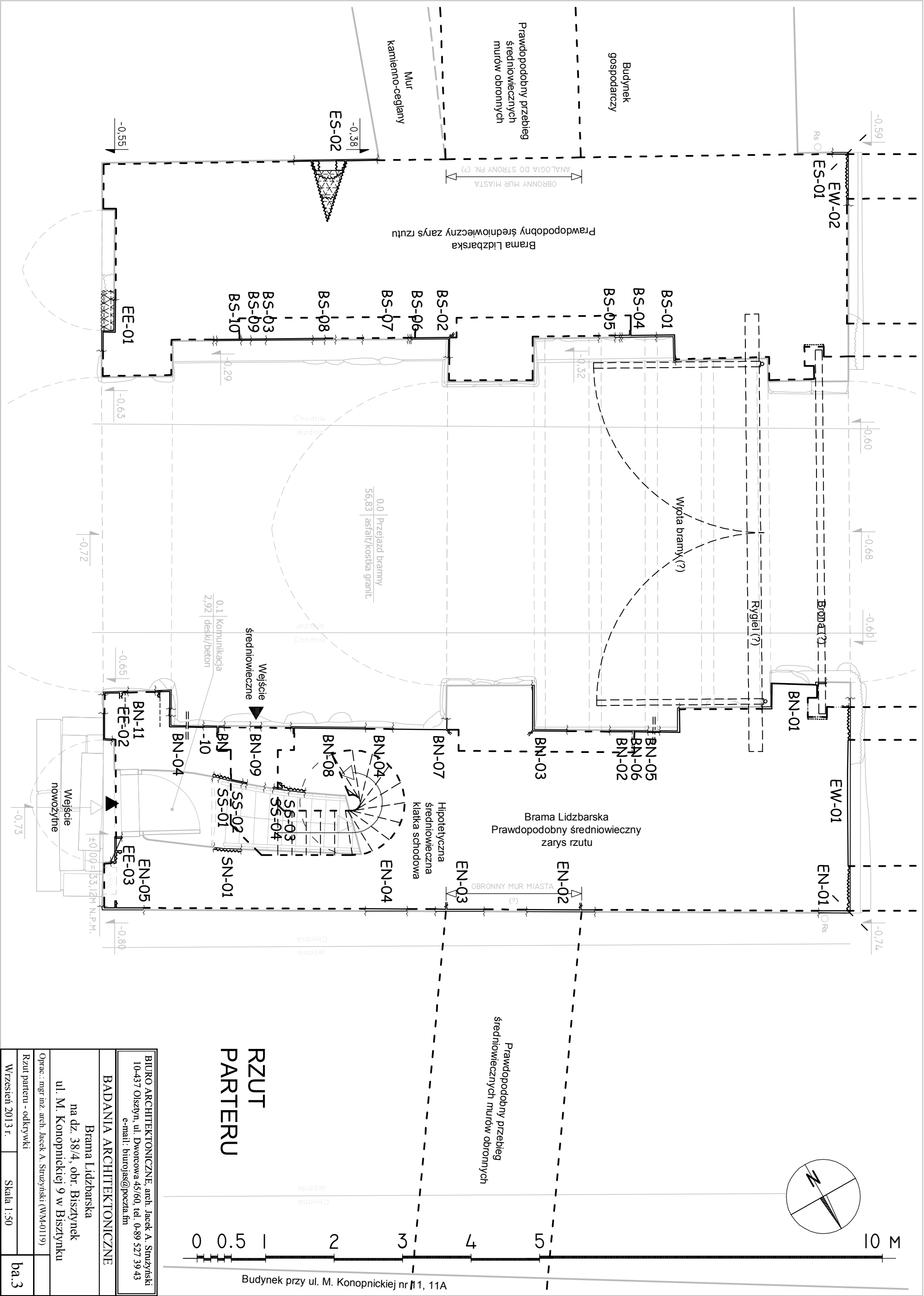
20 M

SYTUACJA I RZUT PRZYZIEMI

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Strużyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworcowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm		
BADANIA ARCHITEKTONICZNE		
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Biszynek ul. M. Konopnickiej 9 w Biszynku		
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Strużyński (WM-01119)		
Sytuacja i rzut przyziemia z analizą historyczną		
Wrzesień 2013 r.	Skala 1:100	ba.2

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Strużyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworcowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm		
BADANIA ARCHITEKTONICZNE		
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Biszynek ul. M. Konopnickiej 9 w Biszyńsku		
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Strużyński (WM-01119)		
Rzut partenu - odkrytki		
Wrzesień 2013 r.		Skala 1:50
		ba.3

OBJAŚNIENIA

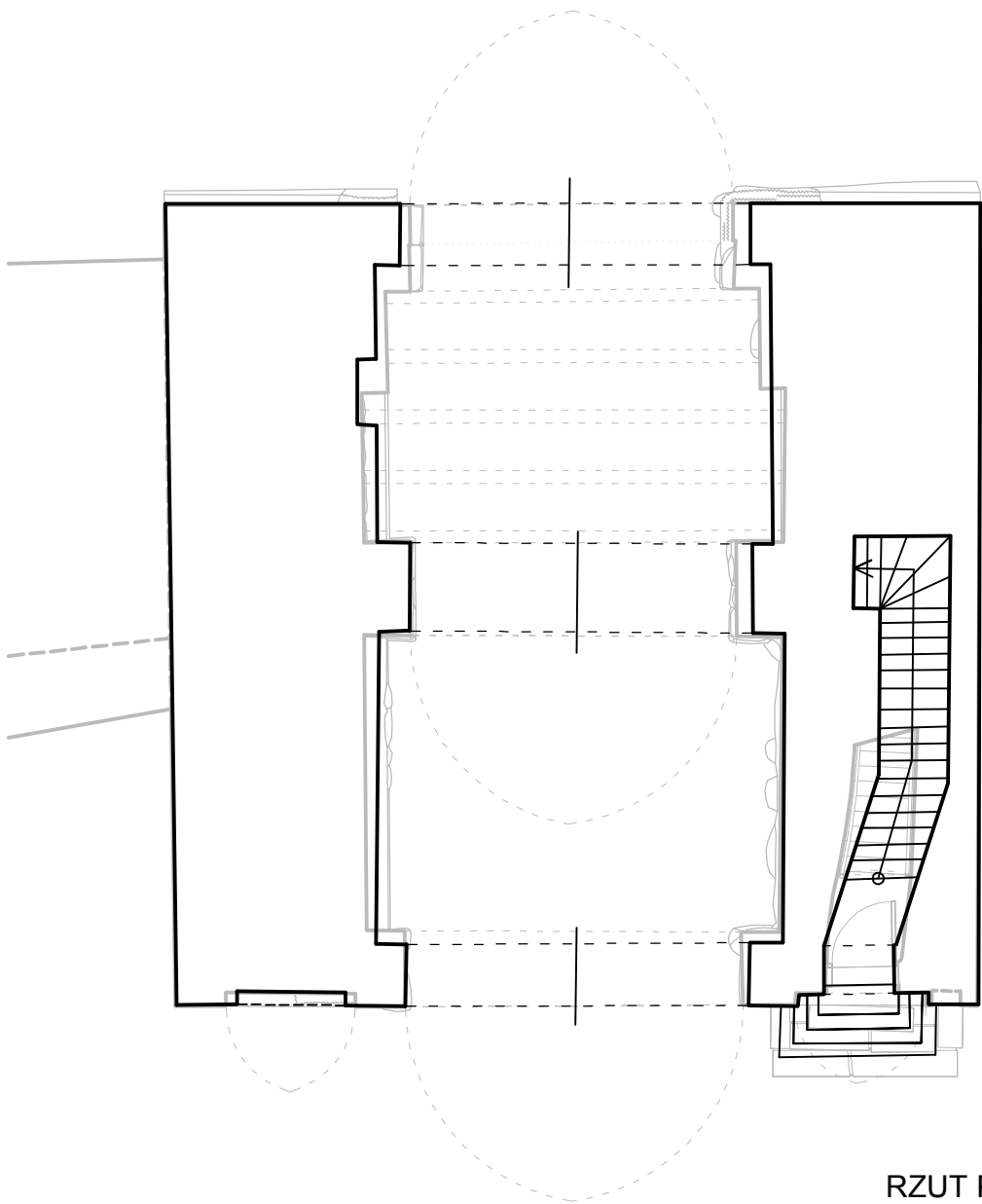
-

Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.
-

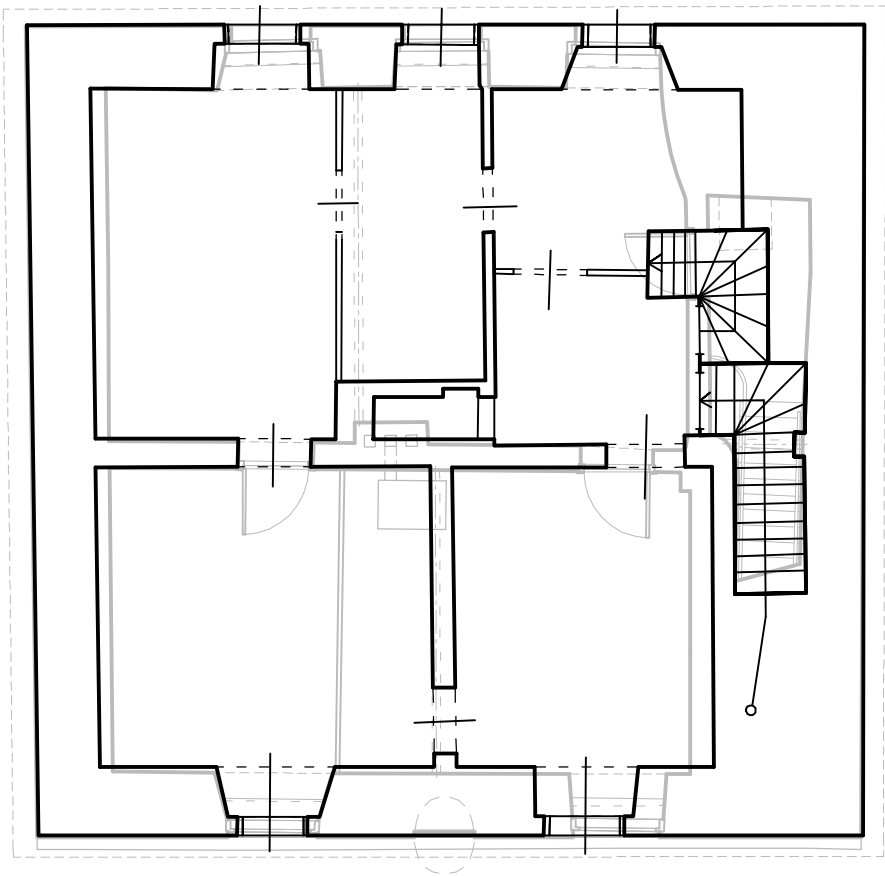
Mury i elementy architektoniczne wykazane w inwentaryzacji z 1940 r. z ich autorską interpretacją i identyfikacją

Uwaga!

Odrys stanu z inwentaryzacji z 1940 r. opracowany przez autora niniejszych badań architektonicznych został nieznacznie przekształcony celem pełniejszego dopasowania jej do inwentaryzacji z 2013 r.

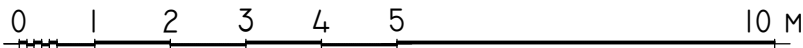
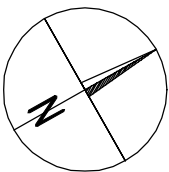

RZUT PARTERU

RZUT 1 PIĘTRA

PORÓWNANIE
INWENTARYZACJI
Z 1940 R. ZE
STANEM OBECNYM

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Strużyński
10-437 Olsztyn, ul. Dworcowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43
e-mail: biurojas@poczta.fm

BADANIA ARCHITEKTONICZNE

Brama Lidzbarska
na dz. 38/4, obr. Bisztynek
ul. M. Konopnickiej 9 w Bisztynku

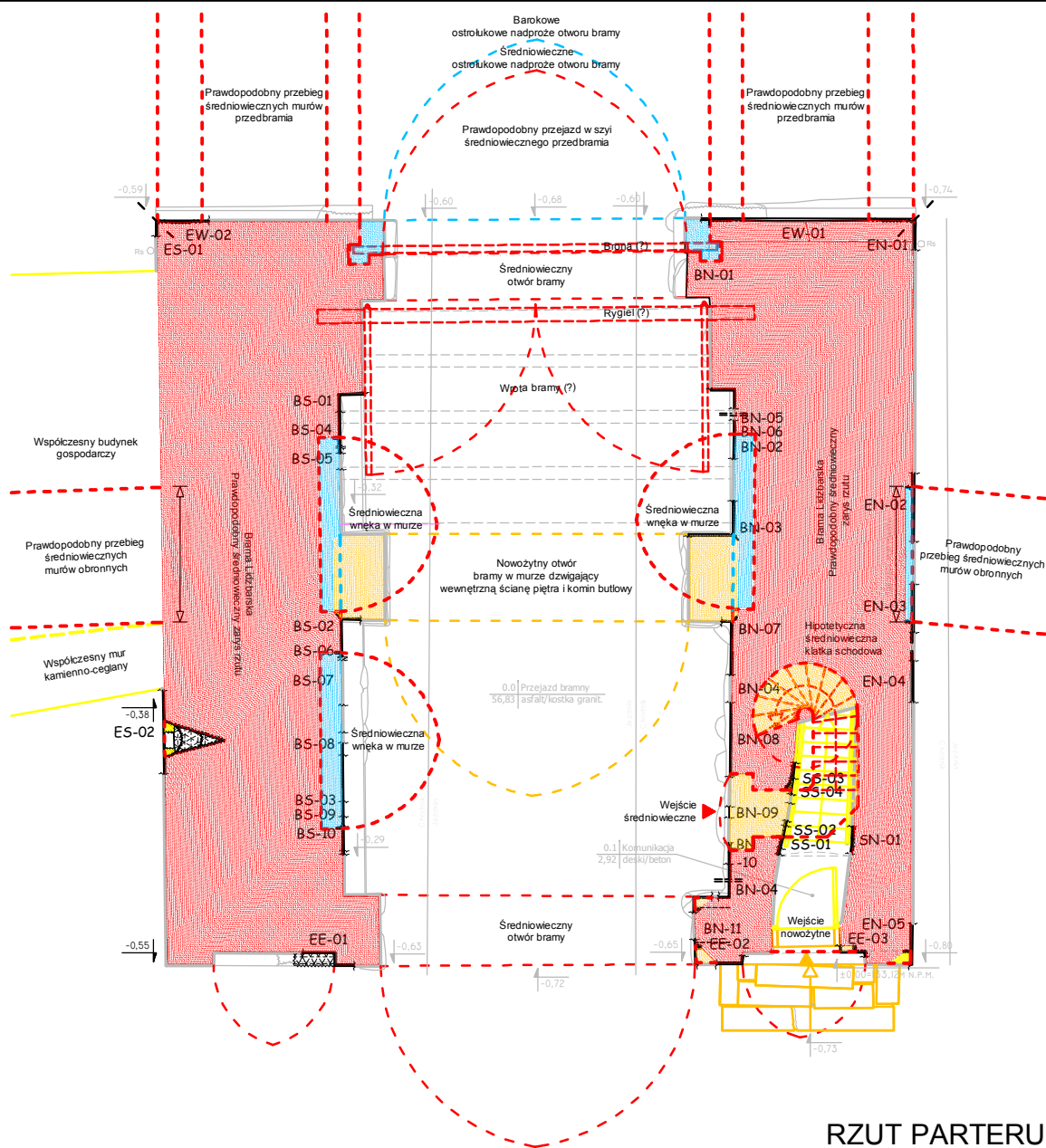
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Strużyński (WM-0119)

Porównanie inwentaryzacji - Rzuty

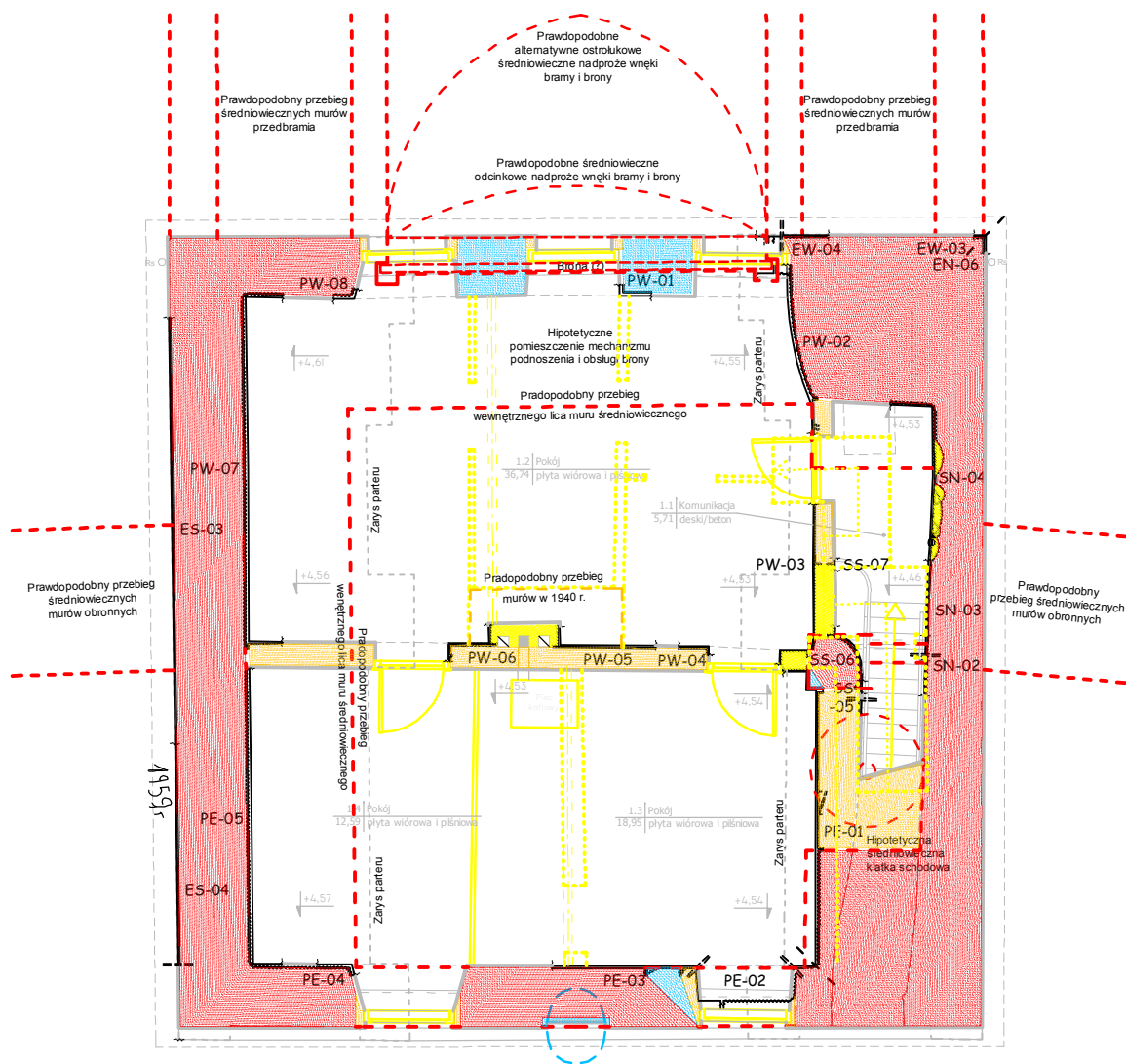
Wrzesień 2013 r.

Skala 1:100

ba.5

RZUT PARTERU

RZUT 1 PIĘTRA

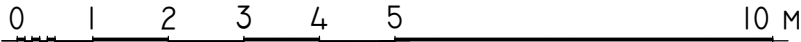
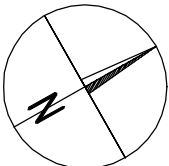
OBJAŚNIENIA

- Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.
- Odkrywki z badań architektonicznych: mur licowany, skutny (strzępia) i opis odkrywki
- Średniowieczne mury i elementy architektoniczne: lity mur oraz elementy hipotetyczne, prawdopodobne i stwierdzone
- Barokowe mury i elementy architektoniczne: lity mur oraz elementy hipotetyczne, prawdopodobne i stwierdzone
- Nowożytny mury i elementy architektoniczne: lity mur oraz elementy hipotetyczne, prawdopodobne i stwierdzone
- Współczesne mury i elementy architektoniczne: lity mur oraz elementy wykazane w inwentaryzacji z 1940 r. oraz istniejące

Uwaga!

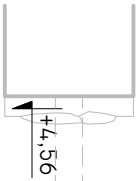
Odrys stanu z inwentaryzacji z 1940 r. opracowany przez autora niniejszych badań architektonicznych został nieznacznie przekształcony celem pełniejszego dopasowania jej do inwentaryzacji z 2013 r.

ROZWARSTWIENIE CHRONOLOGICZNE

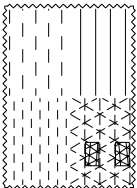

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Strużyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworcowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm	
BADANIA ARCHITEKTONICZNE	
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Konopnickiej 9 w Bisztyнку	
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Strużyński (WM-0119)	
Rozwarstwienie chronologiczne - Rzuty	
Wrzesień 2013 r.	Skala 1:100
ba.6	

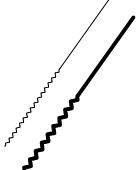
OBJAŚNIENIA

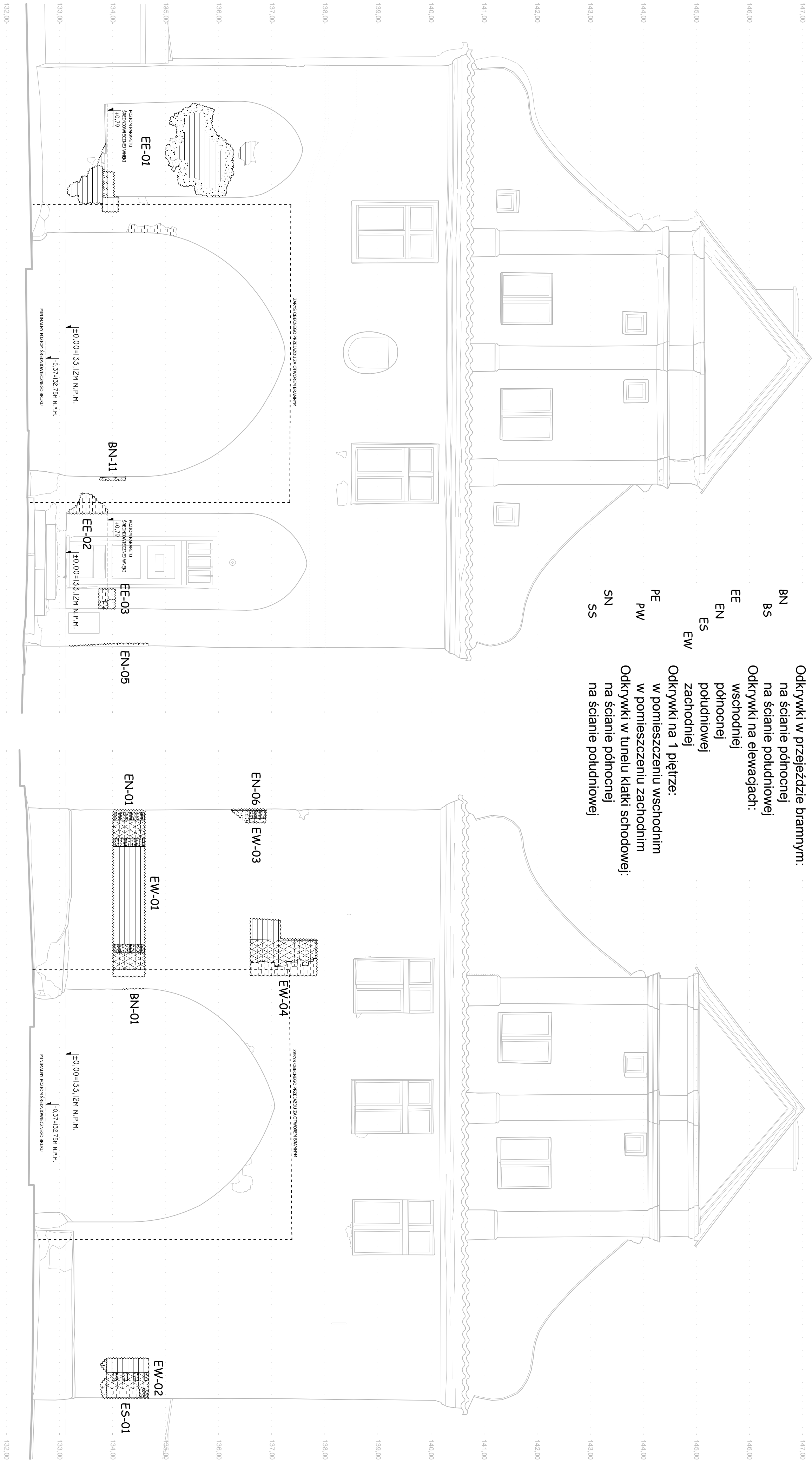
Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.

Odkrytki z badań architektonicznych:
mur średniowieczny - lico oryginalne i mur skuty (strzępiał)
mur nowożytny - lico muru starszego i młodsze

Oryginalne lico muru w widoku i przekroju
skuty mur (strzępiał) w widoku i przekroju

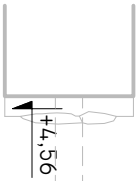
ELEWACJA WSCHODNIA
(OD STRONY MIASTA)

LOKALIZACJA ODKRYWEK

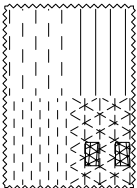
ELEWACJA ZACHODNIA
(FRONTOWA)

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Smarzyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworkowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm			
BADANIA ARCHITEKTONICZNE			
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Kopernickiej 9 w Bisztyнку			
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Smarzyński (VM4019)			
Elewacja wsch. i zach. - odkrytki			
Wzrost 2013 r.			Skala 1:50
			ba. 7

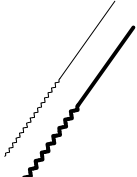
OBSJAŚNIENIA

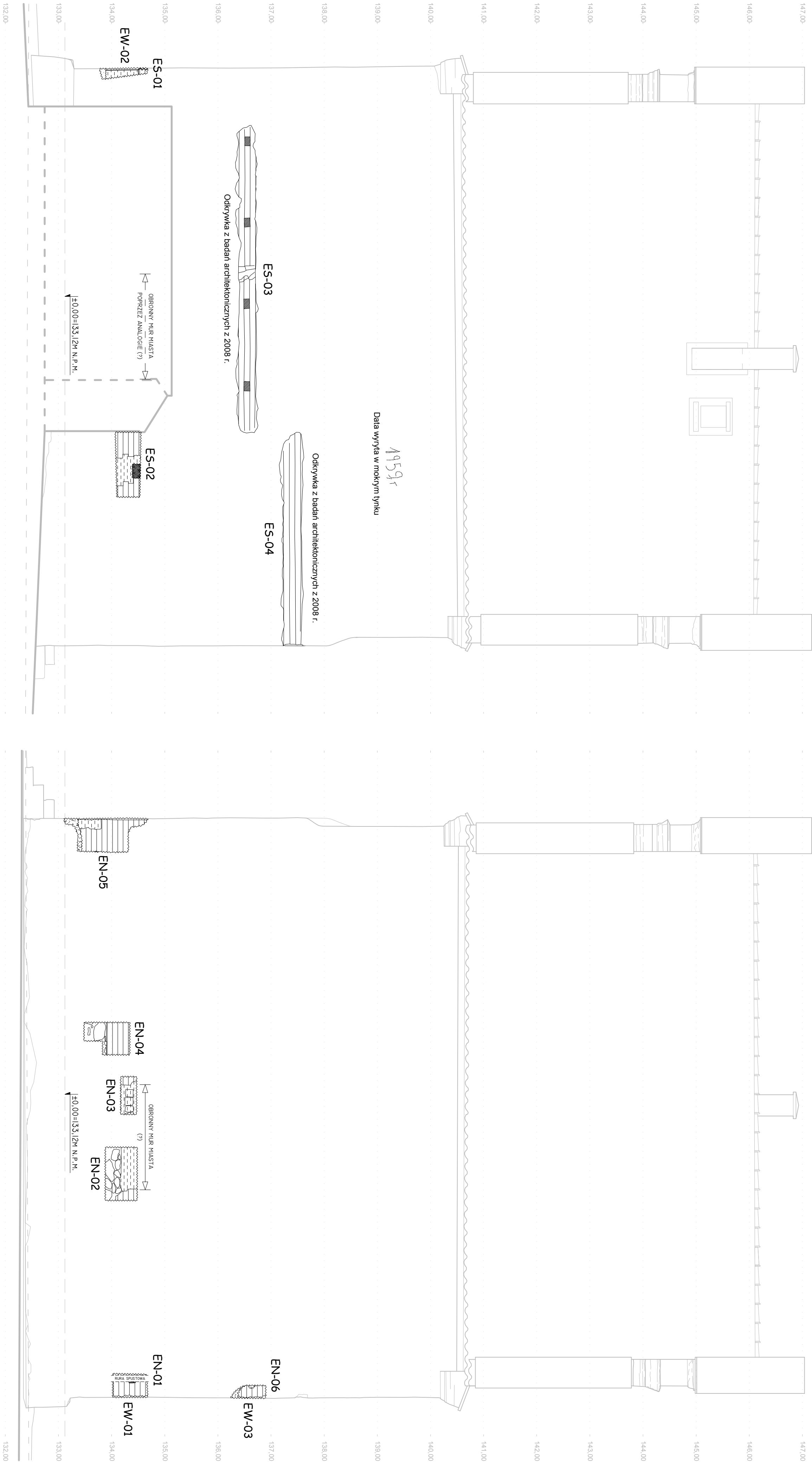
Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.

Odkrywkę z badań architektonicznych:
mur średniowieczny - lico oryginalne i mur skuty (strzépia)
mur nowożytny - lico muru starszego i młodszego

Oryginalne lico muru w widoku i przekroju
skuty mur (strzépia) w widoku i przekroju

ELEWACJA POŁUDNIOWA

LOKALIZACJA ODKRYWEK

ELEWACJA PÓŁNOCNA

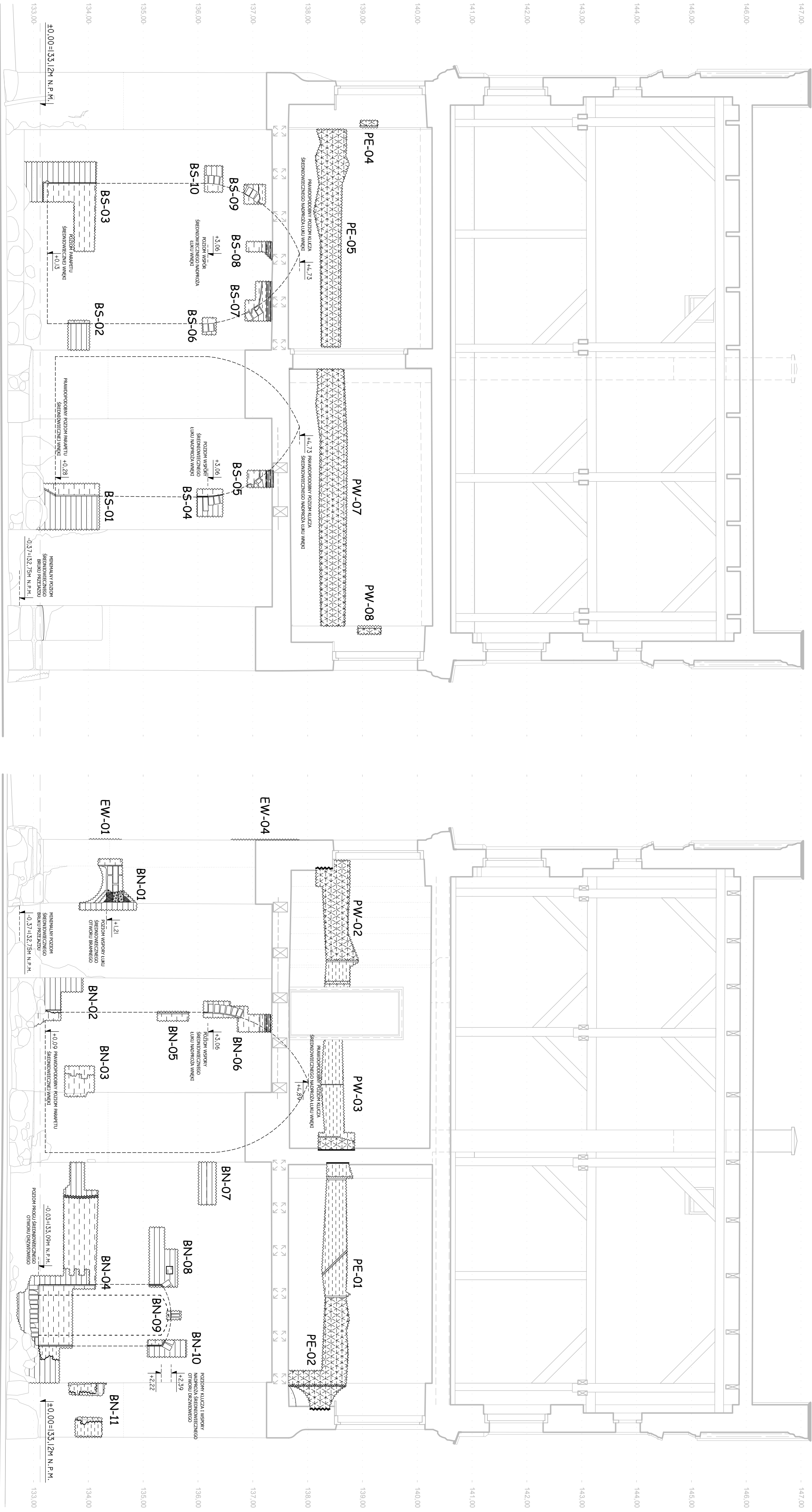
BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Smarzyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworkowa 43/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm		
BADANIA ARCHITEKTONICZNE		
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Konopnickiej 9 w Bisztyнку		
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Smarzyński (VM4019)		
Elewacja pd. 1 pn. - Odkrywkę		
Wzrost 2013 r.	Skala 1:50	ba.8

OBSJAŚNIENIA

Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.

Odkrywki z badań architektonicznych:
mur średniowieczny - lico oryginalne i mur skuty (strzępiał)
mur nowożytny - lico muru starszego i młodszego

Oryginalne lico muru w widoku i przekroju
skuty mur (strzępiał) w widoku i przekroju

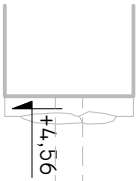
ŚCIANY POŁUDNIOWE
PRZEJAZDU BRAMNEGO
I POMIESZCZEN 1 PIĘTRA

LOKALIZACJA ODKRYWEK

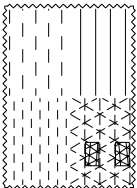
ŚCIANY PÓŁNOCNE
PRZEJAZDU BRAMNEGO
I POMIESZCZEN 1 PIĘTRA

BIURO ARCHYTEKTONICZNE, arch. Jacek A. Smuszynski 10-437 Olsztyn, ul. Dworkowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm	
BADANIA ARCHYTEKTONICZNE	
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Konopnickiej 9 w Bisztynku	
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Smuszynski (VM4019)	
Sciany pd i pn, przeglądu i pom. 1 piętra - Odkrywki	
Wzrost 2013 r.	Skala 1:50
ba.9	

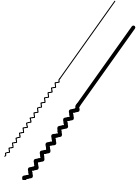
OBSJAŚNIENIA

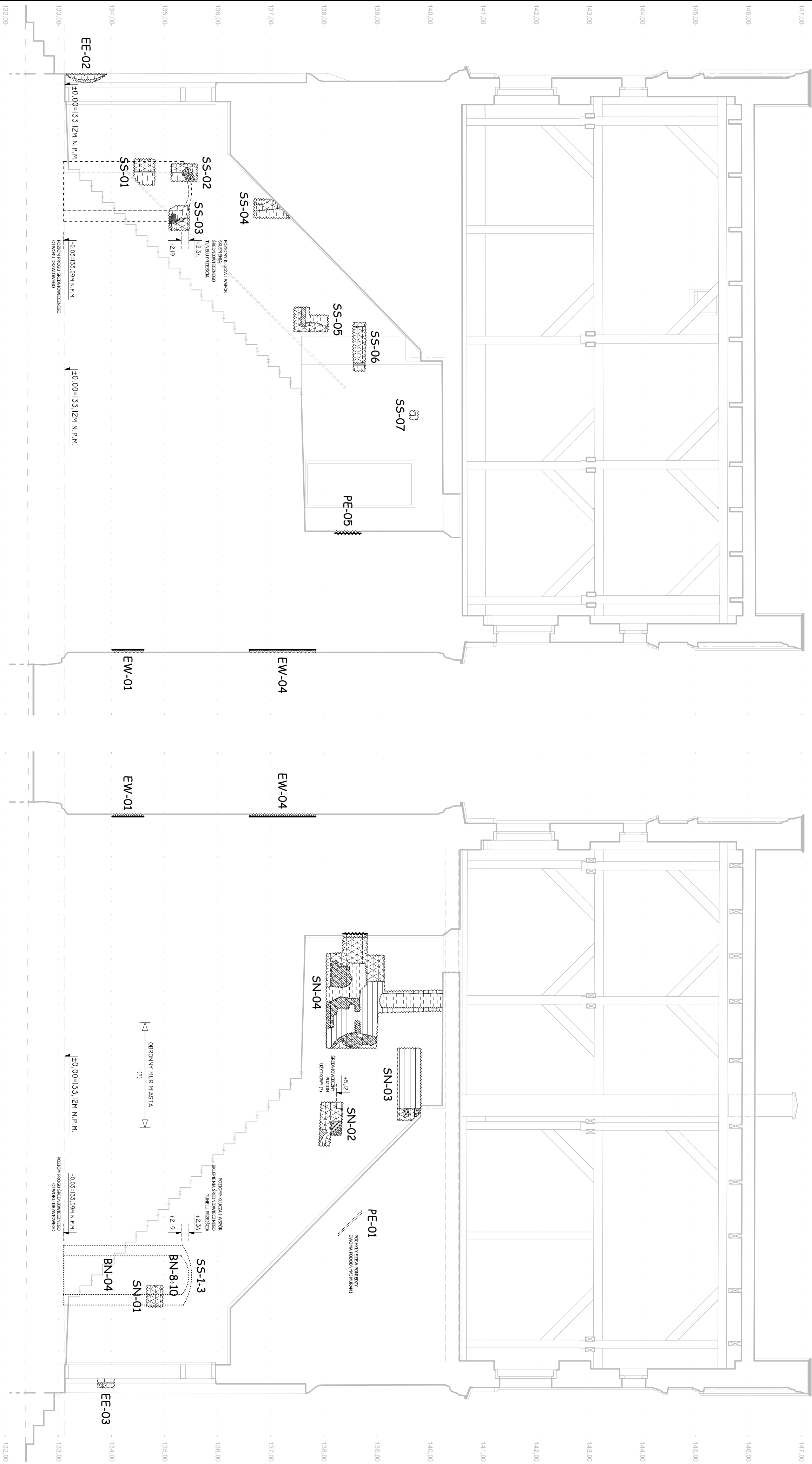
Mury stan obecny wg autorskiej inwentaryzacji z sierpnia 2013 r.

Odkrywki z badań architektonicznych:
mur średniowieczny - lico oryginalne i mur skuty (strzępiał)
mur nowożytny - lico muru starszego i młodszego

Oryginalne lico muru w widoku i przekroju
skuty mur (strzępiał) w widoku i przekroju

ŚCIANA POŁUDNIOWA
TUNELU KLATKI SCHODOWEJ

LOKALIZACJA ODKRYWEK

ŚCIANA PÓŁNOCNA
TUNELU KLATKI SCHODOWEJ

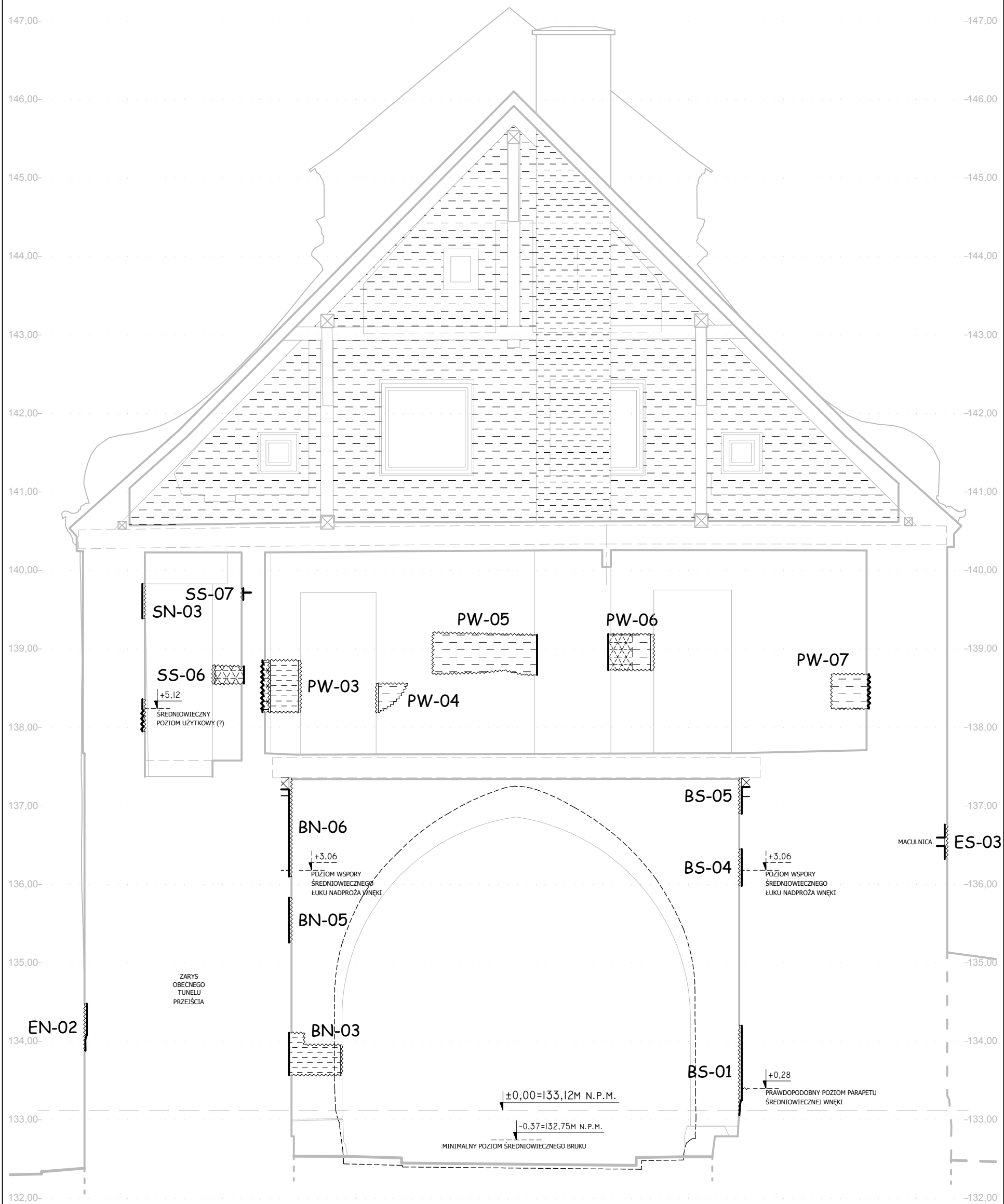
BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Siniżyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworkowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm		
BADANIA ARCHITEKTONICZNE		
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Kopernickiej 9 w Bisztyнку		
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Siniżyński (VM4019)		
Scenariusz p.d. i p.n. tunelu klatki schodowej - Odkrywki		
Wzrost: 2013 r.	Skala 1:50	ba.10

ŚCIANA WSCH. PRZEJAZDU BRAMNEGO
TUNELU KLATKI SCHODOWEJ
I WSCH. POMIESZCZENIA 1 PIĘTRA

<p>BADANIA ARCHITEKTONICZNE</p> <p>Branża Lądobarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Komornickiej 9 w Białymoku</p>		<p>BIURO ARCHITEKTONICZNE arch. Jacek A. Strzyżyski 10-437 Olsztyn, ul. Dworkowa 45/69, tel. 0-89-527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm</p>
<p>Opis: mgr inż. arch. Jacek A. Strzyżyski (MM-04-19)</p>	<p>Opis: mgr inż. arch. Jacek A. Strzyżyski (MM-04-19)</p>	<p>Opis: mgr inż. arch. Jacek A. Strzyżyski (MM-04-19)</p>
<p>Scenariusz: arch. Jacek A. Strzyżyski</p>	<p>Scenariusz: arch. Jacek A. Strzyżyski</p>	<p>Scenariusz: arch. Jacek A. Strzyżyski</p>
<p>Wzrost: 2013 m</p>	<p>Wzrost: 2013 m</p>	<p>Wzrost: 2013 m</p>
<p>Skala 1:50</p>	<p>Skala 1:50</p>	<p>Skala 1:50</p>
<p>ba. 111</p>	<p>ba. 111</p>	<p>ba. 111</p>

LOKALIZACJA ODKRYWEK

ŚCIANA ŚRODKOWA PRZEJAZDU BRAMNEGO,
TUNELU KLATKI SCHODOWEJ
I ZACH. POMIESZCZENIA 1 PIĘTRA

BIURO ARCHITEKTONICZNE, arch. Jacek A. Strużyński 10-437 Olsztyn, ul. Dworcowa 45/60, tel. 0-89 527 39 43 e-mail: biurojas@poczta.fm	
BADANIA ARCHITEKTONICZNE	
Brama Lidzbarska na dz. 38/4, obr. Bisztynek ul. M. Konopnickiej 9 w Bisztynku	
Oprac.: mgr inż. arch. Jacek A. Strużyński (WM-0119)	
Ściany śr. przejazdu, kl. schod. i pom. 1 p. - Odkrywki	ba.12
Wrzesień 2013 r.	
Skala 1:50	